

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI

TEZ ADI
ÇEVİRİDE İNSAN ZEKÂSI VE YAPAY ZEKÂ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ÖZGE ÇETİN

DANIŞMAN
DOÇ. DR. SERHAT ULAĞLI

MAYIS 2009
MUĞLA

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜTERCİM TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI

TEZ ADI
ÇEVİRİDE İNSAN ZEKÂSI VE YAPAY ZEKÂ

HAZIRLAYAN
ÖZGE ÇETİN

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 22 Mayıs 2009
Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 18 Haziran 2009

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serhat ULAĞLI
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Çiğdem PALA MULL
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÇELİK

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Nurgün OKTİK

MAYIS, 2009
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün/...../..... tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Özge Çetin'in "Çeviride İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ" adlı tezini incelemiş ve aday 18/06/2009 tarihinde saat 11:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 55 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Serhat ULAĞLI

Üye

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem PALA MULL

Üye

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÇELİK

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Çeviride İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/06/2009
ÖZGE ÇETİN
İMZASI

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ		
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN	MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.	
Soyadı: Çetin		
Adı : Özge	Kayıt No:	
TEZİN ADI		
Türkçe : Çeviride İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ		
Y. Dil : The Human Intelligence and The Artificial Intelligence in Translation		
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlilik
O	O	O
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ		
Üniversite	: Muğla Üniversitesi	
Fakülte	:	
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Diğer Kuruluşlar	:	
Tarih	: 18.06.2009	
TEZ YAYINLANMIŞSA		
Yayımlayan	:	
Basım Yeri	:	
Basım Tarihi	:	
ISBN	:	
TEZ YÖNETİCİSİNİN		
Soyadı, Adı	: Serhat Ulağlı	
Ünvanı	: Doç Dr.	

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE	TEZİN SAYFA SAYISI:125
TEZİN KONUSU (KONULARI) :	
1. Mütercim Tercümanlık 2. Bilim ve Teknoloji 3. Bilgisayar Mühendisliği Bilimleri- Bilgisayar ve Kontrol	
TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :	
1. Çeviri 2. Eşdeğerlik 3. İnsan Zekâsı 4. Yapay Zekâ Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız: Makine Çevirisi, Çeviri Süreci, Çeviri Normları	
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.	
1. Translation 2. Equivalence 3. Artificial Intelligence Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız: Human Intelligence, Machine Translation, Translating Process, Translation Norms	
1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	O
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	O
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	O
Yazarın İmzası :	Tarih : 20/06/2009

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Özge ÇETİN
Doğum Yeri : Soma/MANİSA
Doğum Yılı : 1981
Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1996-1999 : Muğla Turgut Reis Süper Lisesi
Lisans 1999-2003 : Konya Selçuk Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği
Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2004-2009 : Milli Eğitim Bakanlığı Menteşe İlköğretim Okulu İngilizce Öğretmeni

TEŞEKKÜRLER

Tez çalışmamın başından itibaren bilgi yelpazesi ve pozitif düşünceleri ile bana yol gösteren, verilerimin analizinde yaşadığım her sorunda desteğini gördüğüm, çalışmamda hep daha iyisini isteyerek sürekli gelişmemi sağlayan ve bu yolda bana güven duyan, kısaca bu zorlu yolda hep yanımda olan ve sonsuz desteğini gördüğüm danışmanım Doç. Dr. Serhat ULAĞLI'ya teşekkür etmek istiyorum.

Aldığım dersler sırasında birikimlerini paylaşan ve ufkumuzu genişleten Yrd. Doç. Dr. Çiğdem Pala MULL'a, Yrd. Doç. Dr. Yavuz Çelik'e ve Doç. Dr. Özlem BERK'e teşekkür ederim.

Yaptığı çalışmalarla Türkiye'de ve Dünya'da büyük başarılarla imzasını atmış olan Bilgi Parkı Yazılım Şirketi'ne ve Sametran adlı Yapay Zeka çeviri programının yaratıcıları, başta Eyüp KUTLU olmak üzere, Reha BİÇER ve Hüseyin MİHRABİ'ye, böyle bir karşılaştırmaya girmeye çekinmeyerek, sağlamış oldukları tüm yardımları için çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca çalışmamda desteğini ve yardımlarını benden esirgemeyen, başta çalışmakta olduğum Menteşe İlköğretim Okul'u müdürüm Cezmi ÇAKIM'a, Serdar KARATAŞ, İbrahim BAYTEKİN'e ve değerli meslektaşım Kamil GÜNAY'a, ayrıca deneyimlerini benimle paylaşan Songül DURAL ve tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Son olarak varlığı ile beni güçlendiren, sabırla bana destek veren ve anlayışla bu yolculuktaki yüklerimi hafifletmeye çalışan biricik ailem, Nermin ÇETİN ve Halil ÇETİN'e, ve sınımsız yürekleri ile hep yanımda olan Alper ÇETİN ve sevgili eşi Ruken ÇETİN'e sonsuz teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız!

Özge ÇETİN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÇALIŞMA İLE İLGİLİ TANIMLAMALAR.....	VI
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ: İNSAN ZEKÂSİ VE YAPAY ZEKÂ.....	1
1. BÖLÜM: ÇEVİRİDE İNSAN ZEKÂSİ VE YAPAY ZEKÂ.....	5
1.1 Genel Problemler.....	7
1.1.1 İnsan Zekâsında Ortaya Çıkan Problemler.....	7
1.1.2 Yapay Zekâda Ortaya Çıkan Problemler.....	9
1.2 Piyasa: İnsan Zekâsı ve Yapay Zekânın Çeviri Piyasasındaki Yeri.....	12
1.2.1 Çeviri Piyasasında İnsan Zekâsı.....	12
1.2.2 Çeviri Piyasasında Yapay Zekâ.....	13
2. BÖLÜM: ÇEVİRİDE İNSAN ZEKÂSINA KARŞI YAPAY ZEKÂ: SÖZ DİZİMİ FARKLI DİLLERDE KARŞILAŞTIRMA..	15
2.1 Edebi Eserlerde İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ.....	18
2.1.1 Karşılaştırmada 1. Aşama: Sadece Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/ Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman.....	19
2.1.2 Karşılaştırmada 2. Aşama: İnsan Yardımı ile Düzeltilmiş Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/Yeterlilik, Güvenilirlik/İdeoloji ve Zaman	41
2.2 Makalelerde İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ.....	59
2.2.1 Karşılaştırmada 1. Aşama: Sadece Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/ Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman.....	59
2.2.2 Karşılaştırmada 2. Aşama:İnsan Yardımı ile Düzenlenmiş Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman.....	69
2.3 Reklam Metinlerinde İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ.....	79
2.3.1 Karşılaştırmada 1. aşama: Sadece Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/ Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman.....	79

2.3.2 Karşılaştırmada 2. aşama: İnsan Yardımı ile Düzenlenmiş Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/Yeterlilik, Güvenilirlik/İdeoloji ve Zaman.....	85
2.4 Resmi Belgelerde İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ.....	92
2.4.1 Karşılaştırmada 1. aşama: Sadece Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/ Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman.....	92
2.4.2 Karşılaştırmada 2. aşama: İnsan Yardımı ile Düzenlenmiş Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/Yeterlilik, Güvenilirlik/İdeoloji ve Zaman.....	95
3. BÖLÜM: ÇEVİRİDE İNSAN ZEKÂSINI NASIL İŞLER? BİR MODEL.....	98
3.1 Toury ve Çeviri Süreci Normları.....	98
3.2 Yapay Zekâ Çeviri Programlarının Algoritmaları İçin Önerilen Bazı Adımlar	101
3.2.1 Çeviride İnsan Zekası Nasıl Düşünür?.....	101
3.2.2 Çeviride Yapay Zeka Nasıl Düşünmelidir? Yapay Çeviri Normları.....	103
3.2.3 Yapay Çeviri Normları ile Oluşturulmuş Model Algoritma Adımları Önerisi.....	106
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	111

ÖZET

Bu çalışmanın konusu; çeviride İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ ile tasarlanmış Bilgisayarlı Çeviri Programlarının yeridir. “Çeviride İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ” adlı bu çalışma ile yapılmak istenen ise üç aşama ile özetlenebilir: İnsan Zekâsı’nın ve Yapay Zekâ’nın çeviri piyasasındaki yerinin analizi, bu ikisi arasında uygulama alanında yapılacak bir karşılaştırma ve Yapay Zekâ ile tasarlanmış bilgisayarlı çeviri programlarının algoritmaları için bazı adımlar önerilmesi.

İlk aşamada çeviri piyasasında çevirmenin ve çeviri programlarının nerede, kimler tarafından ve hangi amaçlarla kullanıldığı, bu bilgisayarlı çeviri programlarında genellikle hangi dil çiftlerinin tercih edildiği ve farklı söz dizimlerine sahip diller arasındaki çeviri programlarında ne gibi sorunlar oluşabildiği ile ilgili konular, genel olarak incelenmiştir. İkinci aşamada ise değişik bağlam ve metin türlerine ait olmak üzere farklı kaynak metinler seçilmiştir. Bu metinler İnsan Zekâsı olarak; daha önceden yapılmış olan çevirileri üzerinden, yapılmış bir çevirisi olmayan metinlerde de Özge Çetin tarafından yapılan çevirileri üzerinden değerlendirilmiştir. Yapay Zekâ olarak yapılan değerlendirmede de Yapay Zekâ ile tasarlanmış bir çeviri programı olan SameTran tarafından yapılan çeviriler incelenmiştir. Ardından da bu erek metinler, kaynak metinlere olan yakınlıklarına göre, Toury’nin eşdeğerlik kavramları göz önüne alınarak “kabul edilebilirlik” ve “yeterlilik” açısından karşılaştırılmıştır. Böylece İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ arasındaki farklılıklar ortaya konularak, her ikisinin de artıları ve eksileri ortaya çıkarılmıştır. Son aşamada ise Toury ile ortaya atılmış olan “Çeviri Normları”na yer verilmiş ve İnsan Zekâsı’na ait erek metinler aracılığı ile kuramsal açıdan da çevirmenin içinden geçtiği süreç, yani İnsan Zekâsı’nın çeviri sürecinde nasıl çalıştığı ortaya konulmuş ve “Yapay Zekâ kullanarak tasarlanmış bilgisayarlı çeviri programlarının da bunu nasıl modelleyebileceği” konusunda genel bir fikir oluşturulmaya çalışılmıştır.

Başka bir deyişle bu çalışma, bir taraftan çeviride teknolojinin yerini ve İnsan Zekâsı ile kıyaslandığında yapabileceklerini ortaya koyarken, diğer taraftan Yapay Zekâ'nın çeviri programları ile ilgili çalışmalarına önemli bir katkıda bulunacaktır.

ABSTRACT

The subject of this study is the position of Human Intelligence and Computer Translation Programs, designed with Artificial Intelligence, in translation. What is aimed with the study, "The Human Intelligence and The Artificial Intelligence In Translation", can be abstracted in three stages: A situation analysis of the Human Intelligence and the Artificial Intelligence in the translation market, a comparison between these two in practical, and a suggestion of some steps for algorithms of computer translation programs working with Artificial Intelligence.

In the first stage, the issues about where, by whom and why translators and translation programs are used in the translation market, which language pairs are commonly preferred in these computer translating programs and what kind of troubles may occur in these translating programs with the languages which have different syntax have been studied in general. In the second stage, different source texts in different concepts and text types have been chosen. As Human Intelligence, these texts have been evaluated over the translations being done before, or for the texts which don't have a translation being done before, they have been evaluated over the translations being done by Özge Çetin. In the evaluation of Artificial Intelligence, the texts which are translated by the translation program SameTran, designed with Artificial Intelligence, has been studied. Then considering Toury's equivalency concepts, these target texts have been compared in terms of "acceptability" and "adequacy", according to the likeness with the Source Texts. So advantages and disadvantages of both have been elicited by posing the differences between Human Intelligence and Artificial Intelligence. In the last stage, "Translation Norms" claimed by Toury have been mentioned and the process which translator has been through, or in other words, how Human Intelligence works during the translation process has been revealed in terms of theory via the target texts with referance to Human Intelligence and an overall idea about "How computer translation

programs, designed with Artificial Intelligence, can model this” has been tried to be generated.

In other words, this study will both reveal the place of technology in translation and what it can do beside Human Intelligence, and it will have a great contribution to the Artificial Intelligence studies about translation programs.

ÇALIŞMA İLE İLGİLİ TANIMLAMALAR

İnsan Zekâsı: Dil bilen ve bildiği bu diller arasında çeviri yapan kişileri anlatmaktadır.

Yapay Zekâ: Yapay Zeka teoremi ile tasarlanmış ve sahip olduğu bilgi tabanlı sistemler üzerinden farklı diller arasında insana gerek duymadan çeviri yapabilen, Çeviri Bilim terimcesinde Makine Çevirisi olarak adlandırılan bir bilgisayar çeviri programı türüdür. Çeviri programları içerisinde İnsan Zekasına en yakın olan türdür.

Çeviri eylemi: Sadece bu çalışma için diller arası çeviri olarak ele alınmıştır.

Yeterli çeviri (Adequate Translation): *Kaynak-dizge normlarına* öncelik verilmesi durumunda ortaya çıkan çeviri “*yeterli*” çeviri olarak adlandırılmıştır. (Öner 1992: 52-57)

Kabul edilebilir çeviri (Acceptable Translation): *Erek-dizge normlarına* öncelik verilmesi durumunda ortaya çıkan çeviri ise “*kabul edilebilir*” çeviri olarak adlandırılmıştır. (Öner 1992: 52-57)

Elektronik sözlük (Electronic Dictionaries): Bilgisayarda, internette veya cepte taşınabilir aygıtlar olarak elektronik ortamda, en az iki dil arasında sözlük görevi gören sistemler.

Bilgisayar Destekli Çeviri (Computer Assisted Translation): Çeviri sürecinde başvurulan -elektronik sözlük, çeviri hafıza sistemleri, veri tabanları gibi- herhangi bir bilgisayar kullanımına verilen addır. (Austermühl 2001: 178)

Veri tabanları (Database): Elektronik ortamda depolanmış verilerdir.

Terminoloji Veritabanı (Terminology Database): Belli bir alana ait terimleri depolayan veri tabanıdır.

Çeviri Hafıza Sistemleri (Translation Memory Systems): Daha önce yapılmış olan çevirileri hafızaya alan bir veri tabanı sayesinde kaynak ve erek dilin yapılarının (bölümlerinin) düzenlenmesine olanak sağlayan sistemlerdir. (Ashworth, 2002: xx)

Makine çevirisi (Machine Translation): Verilen bir kaynak metni otomatik olarak erek dile çeviren bilgisayar programlarına verilen addır. (Austermühl 2001:180)

İnsan Çevirisi (Human translation): İki dili de çok iyi bilen bir kişi tarafından bu diller arasında yapılan aktarım, çeviri işlemidir._

Makine Destekli İnsan Çevirisi (Machine-Assisted Human Translation): Çevirmenin (İnsan Zekâsının) çalışmasına yardımcı olması için çeviri eylemi sürecinde Bilgisayar Destekli Çeviri sistemlerinden “elektronik sözlük, çeviri hafıza sistemleri, veri tabanları” gibi herhangi birini kullanması ile oluşan çeviridir. (Austermühl 2001: 180)

İnsan Destekli Makine Çevirisi (Human-Assisted Machine Translation): Herhangi bir Bilgisayar Destekli Çeviri sistemi tarafından yapılan çevirinin, insan (kullanıcı) tarafından sadece çeviri öncesi ve sonrasında düzenlenmesi ile yapılan çeviridir. (Austermühl 2001: 179)

Tam Otomatik Yüksek Kaliteli Çeviri Programları (Fully Automatic High Quality Translation): Hiçbir insan müdahalesi olmadan, çevirmenden (İnsan Zekâsından) ayırt edilemeyen kalitede, yüksek kaliteli çeviri yapabilen çeviri programlarıdır. (Austermühl 2001:178)

Yabancılaştırma: Çeviri eyleminde kaynak metnin, Kaynak dizge normlarına sadık kalınarak, yabancı bir metin okunduğu hissettirilecek şekilde kaynak kültür çerçevesinde çevrilmesidir.

Yerlileştirme: Çeviri eyleminde kaynak metnin, erek dizge normları benimsenerek ve erek kültüre uyarlanarak çevrilmesidir.

İdeoloji: Çeviri bilimde bir çevirmenin kaynak metni kendi öz fikirleri veya bazı düşüncelerini yansıtacak şekilde çevirmesi durumunu anlatır.

Kombinatoryal Patlama: Yapay Zeka uzmanlarının “olasılıkların katlanarak artması anlamına gelecek geniş bir dizi olasılık” a verdikleri addır. (Whitby 2003: 49)

Geometrik Dizi: Matematikçilerin “olasılıkların katlanarak artması anlamına gelecek geniş bir dizi olasılık” a verdikleri ad. (Whitby 2003: 49)

Statik Değerlendirme Fonksiyonu: Verili bir durumda programın en iyi hamle biçimi konusunda tahminde bulunması sağlayan bir hesaplama yöntemidir ve buluşsal bir yaklaşımdır. (Whitby 2003: 49)

Yapay Sinir Ağları: Yapay sinir ağları: İnsan beynindeki nöron ağları model alınarak geliştirilmiş Yapay Zekâ sistemleri. Hesaplamaya dayalı, öğrenebilen ve eğitilebilen bir yapı olan Yapay Sinir Ağları, ses tanıma, doğal dil işleme ya da optik karakter tanıma yazılımları gibi alanlarda iyi sonuçlar veriyor. (İbrahim Özdemir <http://www.digitalage.com.tr/Default.aspx>)

Bilgi tabanı: “Eğer problem “p” ise cevap “c” dir.” gibi basit cevapları olan bilgilerin ve kuralların birkaç yüzünün ya da biraz daha fazlasının bir araya gelmesi bilgi tabanını oluşturur. Bu tür programlar aynı zamanda çıkarsama motoru içerir. Bilgi tabanını tarayarak belirli bir durum için doğru olan üretim şeklini bulur. (Whitby 2003: 51)

ÖNSÖZ

Uluslar arası iletişim, ortak bir dil yaratmayı zorunlu kılmaktadır. Bilim dili ve uluslar arası alanda yazışma dillerinin, bazı dillerin bilinmesi veya anlaşılabilmesini gerektirmesi gibi nedenlerle birçok alanda ivedi bir ihtiyaç haline gelen çeviri de bu anlamda Global Dünyanın ortak dili olmuştur.

Çeviri eyleminin önem kazanması, beraberinde daha hızlı ve daha ucuz çeviri yapılabilmesi gibi isteklerin de artmasına sebep olmuştur. Dolayısı ile teknoloji çeviri eyleminde önemli bir konuma gelmiştir. Teknoloji sayesinde çevirmenler yani İnsan Zekâsı, Elektronik Sözlükler ve Bilgisayar Destekli Çeviri (Terminoloji Veritabanı-Terminology Database, Çeviri Hafıza Sistemleri-Translation Memory Systems gibi çevirmene zaman kazandıran programlar) ile tanışmışlar ve bu yeni yardımcıları ile işlerini daha hızlı ve daha kolay yapmaya başlamışlardır. Birçok çevirmenin ve çeviri bürosunun vazgeçilmezleri haline gelen teknoloji, zaman ilerledikçe bu kez çevirmenlerin karşısına Bilgisayarlı Çeviri Programları olarak çıkmıştır. Makine Çevirisi olarak da adlandırılan bu programlar, çevirmenler kadar güvenilmese de, çeviri piyasasında önemli bir yer edinmiştir. Çünkü daha önceleri sadece çevirmenler tarafından daha uzun zamanda ve daha pahalıya yapılabilen çeviri eylemi, bugün “Bilgisayarlı Çeviri Programları” sayesinde her yerde ve herkes tarafından daha kısa zamanda ve daha ucuza yapılabilen bir eylem haline gelmiştir. Buna her gün artan çeviri talebi de eklenince “Bilgisayarlı Çeviri Programları”, aynı işi daha uzun zamanda ve daha pahalıya yapabilen çevirmenler ile aynı piyasada rekabet eden birer özne olmaya başlamıştır.

Teknolojinin ve Makine Çevirisinin çeviri eylemindeki ve çeviri piyasasındaki yeri günden güne değişmekte ve daha büyük bir yüzdeye ulaşmaktadır. Başlangıçta %100 “İnsan Çevirisi (Human Translation)” ile yapılan çeviri eylemi; daha sonra İnsan Zekâsına yardım eden bilgisayarlar ile yapılmaya başlar. Frank Austermühl’e göre; önce “Makine Destekli İnsan Çevirisi (Machine-aided Human Translation)” olarak gelişen bu kullanım, sonradan “İnsan Destekli Makine Çevirisi (Human-aided Machine Translation)” olarak ilerlemesini sürdürür. Son olarak “Tam

Otomatik Yüksek Kaliteli Çeviri (Fully Automatic High Quality Translation)” ile insan yardımı olmadan çeviri yapan makineler dönemine girilir (*Electronic Tools for Translators* 2001: 10) ve bugün de insan yardımını tamamen ortadan kaldırmak için yapılan çalışmalar devam etmektedir. Yapay Zekâ Kuramı ile tasarlanmış ve insan gibi düşünebilmesi hedeflenen “Yapay Zekâ Çeviri Programı” olarak adlandırabileceğimiz programlar ise bu çalışmaların bir ürünüdür.

Bu durum, çeviri eyleminde Çevirmen ve Bilgisayarlı Çeviri Programlarını, yani İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâyı karşı karşıya getirmektedir. Çeviri piyasasının bir ucundaki çevirmenler ve Çeviribilim uzmanları, genel olarak, Yapay Zekâ ve bilgisayar ürünü olan çevirileri henüz İnsan Zekâsı düzeyine ulaşmamış, anlaşılması güç metinler yaratan ve sadece Kaynak Metin hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlayan programlar olarak görmektedirler. Bu yüzden, ne bu programların geliştirilmesi ile ilgilenmekte, ne de bunları bilimsel araştırmalarına veya çevirmen eğitimine dahil etmektedirler. Çeviri piyasasındaki rekabetin Yapay Zekâ tarafında olup, Bilgisayarlı Çeviri Programları ile ilgilenen ve bunları geliştirmeye çalışan kişiler ise bu programların İnsan Zekâsı’ndan daha kısa zamanda, daha doğru ve daha ucuza çeviri yaptığını öne sürmektedirler. Bunun yanı sıra bu programların geliştirilmesinde de, bir Çeviribilim uzmanına ya da bir çevirmene başvurmamaktadırlar. Bunun yerine insan nasıl düşünür, dil nasıl işler, kuralları nedir, bilgisayar ortamında bu bilgiler nasıl yansıtılabilir gibi sorulara cevap arayan Dilbilim, Felsefe, Matematik ve Bilgisayar gibi alanlarda uzmanlaşmış kişilere danışmayı ve onlarla çalışmayı tercih etmektedirler.

Çeviri eyleminin bu iki öznesinin çevirideki yerini ve dolayısı ile bu iki özne arasındaki çekişmenin yönünü belirlemek, Çeviribilim’i oldukça yakından ilgilendirmektedir. Çünkü bugüne kadar Çeviribilim çoğunlukla İnsan Zekâsı’nı gerçek özne olarak kabul etmiş, Yapay Zekâ yani Makine Çevirisini ise hep gizli özne olarak almıştır. Bir başka deyişle Çeviribilim’de Makine Çevirileri ve onların yapmış olduğu çeviriler çok fazla incelenmemiş, bu programların yapmış olduğu çevirilerde ortaya çıkan yerlileştirme, yabancılaştırma, ideoloji vb. gibi konularda çok fazla bir araştırma veya eleştiri yapılmamıştır. Bunun bir sebebi de çevirisi yayınlanan makale, roman veya hikaye gibi hiçbir eserde çevirmen adı olarak bir

bilgisayar programına yer verilmemesidir. Çünkü her ne kadar çevirmenler büyük bir yardımcı araç olarak bilgisayar destekli çeviriyi kullansa da, ne çevirmenler ne de yayın evleri insan yardımı almadan tek başına çeviri yapan “Tam Otomatik Yüksek Kaliteli Çeviri Programlarına” ve “Yapay Zekâ Çeviri Programlarına” hala güvenmemekte ve çeviri eylemini tek başına onlara yüklememektedir.

GİRİŞ

İNSAN ZEKÂSI VE YAPAY ZEKÂ

Bu çalışmada İnsan Zekâsı dil bilen ve bildiği bu dillerin kültürlerine hakim olan, çevirisi yapılması istenen metnin içeriği hakkında bilgi sahibi olan ve bu diller arasında sahip olduğu bilgi ve donanım ile anlam aktarımı yapabilen kişiyi anlatmaktadır. Çeviri eylemi ise insan eli ile yapıldığında çok zaman alabilen, kişiden kişiye ve zamandan zamana değişebilen, pahalı bir eylemdir ve bu dezavantajların ortadan kaldırılması için teknolojinin kullanımını gerektirmektedir. Bu nedenle gün geçtikçe çeviri eyleminde daha çok kullanılmaya başlayan teknoloji bir taraftan İnsan Zekâsı'na yardımcı bir özne olmuş, diğer taraftan bir rakip konumuna gelmiştir. Bugün çeviri eyleminde en çok tercih edilen teknoloji ise Çeviri Hafıza Sistemleri veya Yapay Zekâ kuramından faydalanarak yaratılmış çeviri programlarıdır.

Yapay Zekâ ile anlatılmak istenenin tam olarak betimlenmesi çok önemlidir. Çünkü Yapay Zekâ denilince akla yalnızca teknoloji ve bilgisayar gelmektedir. Ancak bu çalışma için bu tür bir genelleme yanlış olacaktır. Çeviri alanında teknoloji, değişik şekillerde kullanılmaktadır. Bunlardan ilki çevirmenlerin en önemli yardımcılarından biri olan Bilgisayar Destekli Çeviri'dir. Ancak burada Bilgisayar Destekli Çeviri'yi kullanan da yine dil bilen bir çevirmen olduğundan, gerçek özne yani çeviriyi yapan da yine İnsan Zekâsı'dır. Aynı şekilde elektronik sözlükler ve veri tabanları da çevirmenlere yani İnsan Zekâsı'na yardımcı olan ürünlerdir. Burada da başarı İnsan Zekâsı'na aittir. Dolayısıyla bu çalışmada bahsedilen Yapay Zekâ kesinlikle elektronik sözlükleri, veri tabanlarını ve Bilgisayar Destekli Çeviri'yi kapsamamaktadır.

Diğer taraftan Bilgisayar Destekli Çeviri'de de Yapay Zekâ'da da İnsan Zekâsı'nın yardımına halâ ihtiyaç vardır. Çünkü çeviri ister Bilgisayar Destekli Çeviri isterse Yapay Zekâ veya Tam Otomatik Yüksek Kaliteli Çeviri Programları tarafından yapılsın, teknoloji kullanımı ile yapıldığında daha kısa zamanda ve daha ucuza yapılabilmesine rağmen insan eli ile yapılan çeviri kadar düzgün

olmamaktadır. Ancak bu, insan yardımına ihtiyaç duyulmadan çeviri eyleminin hiçbir zaman yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü bu konuda yapılan araştırmalar ve çalışmalar hızla sürmektedir.

Geçmişe baktığımızda, çeviri esnasında kelime ve cümlelerin anlamını kullanıcıya soran çeviri programları aklımıza gelecektir. Bugün halâ bu tür programlar, beklentisi düşük kullanıcılar tarafından kullanılmaktadır. Ancak kullanıcının dil bilmesini gerekli kılan bu programlar yüzünden çeviri zor, uzun süren ve pahalı bir eylem olmaktan çıkamamaktadır. Günümüzde ise bu programların yerini, bilim adamlarının Yapay Zekâ olarak adlandırdığı Yapay Sinir Ağları Modeli ile tasarlanmış özel çeviri programları almaktadır. Bu programlar eskiden olduğunun aksine birçok veri tabanından aynı anda yararlanarak, kullanıcıya fazla bir iş bırakmadan basit çevirileri yapabilmektedir. Buna ilaveten bu çalışmaların ışığında tasarlanarak yazılmış çeviri programlarının, dil bilen bir kişi gibi program kullanıcısının yerine en uygun kelime ve cümleleri seçebilmesi için çalışmalar hızla devam etmektedir.

*Bu çalışmada Yapay Zekâ ile tasarlanan çok fazla çeviri programı bulunmadığından ve var olanların içinde de söz dizimi farklı dillerde İngilizce'den Türkçe'ye çeviri yapan tek program SameTran olduğundan, yalnızca bu program ile İnsan Zekâsı karşılaştırılmıştır.

Bugüne kadar Yapay Zekâ ile ilgili çalışmalarda uzmanlar insanın düşünme sistemini çözümlenmeye çalışan Felsefe ve dil sistemlerini çözümlenmeye çalışan Dilbilim ve bunun yanı sıra Matematik ve Bilgisayar uzmanları ile çalışarak çeviri programları geliştirmeye çalışmışlar, ancak bu konuda çeviri eylemini ve sürecini yorumlamaya ve çözümlenmeye çalışan Çeviribilim'den yararlanmamışlardır. Bu nedenle bu çalışma ile de ortaya konulduğu gibi, Yapay Zekâ'nın insan yerine seçtiği cümleler ve kelimeler, şimdilik, İnsan Zekâsı ile karşılaştırıldığında yeterli değildir.

Diğer taraftan bu, daha iyi sistemlerin geliştirilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Örneğin; 1997'de Deep Blue adlı bir bilgisayar Dünya Satranç Şampiyonu Gary Kasparov'u yenmiş ve Yapay Zekâ'nın İnsan Zekâsı'ndan daha iyi

olabileceğini göstermiştir. Bu aynı zamanda, aynı şeyin çeviri programlarında da başarılabilmesinin, yüzyılın devrimi, hatta kazancı olacağı anlamına gelmektedir.

Dil bilmenin çevirmeye yetmediği günümüzde, iyi bir çeviri elde edebilmek için bir takım normlara ihtiyaç vardır. İnsan Zekâsı'nı Yapay Zekâ'dan üstün kılan özellik, yaratıcılık ve Toury'nin Çeviri Normları gibi çoğu çevirmenin bazen farkına varmadan izlemiş olduğu bazı çeviri süreci adımlarıdır. Dolayısı ile Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı arasındaki farklılıkları ortaya koyan ve Yapay Zekâ ile tasarlanarak yazılmış bir çeviri programının nasıl bir çevirmen gibi düşünebileceği ile ilgili yeni fikirler ortaya atan bu çalışma ile, daha iyi çeviri programlarının yazılmasına olanak sağlanması umut edilmektedir.

Bu çalışmada, bilgisayar programlarının temel yapısal içeriklerinden veya oluşumlarından çok, uygulama alanından, yani kullanım alanında oluşan problemlerden, muhtemel nedenlerinden, gerçek hayatta bunların nasıl karşılandığından bahsedilecektir. Bu programların nasıl geliştirileceği ile ilgili teknik konular bu çalışmanın konusu içerisinde yer almamaktadır. Burada yapılmak istenen daha çok, çevirmen ve bilgisayarın yaratacağı ürünler üzerinden, çeviri eylemindeki düşünsel süreçleri kuramsal açıdan değerlendirmektir. Sonuç olarak bu çalışma ile; "Bir çevirmen nasıl düşünür, dolayısıyla Yapay Zekâ ile tasarlanarak yapılmış bir çeviri programı nasıl düşünmelidir?" sorularına cevap aranmıştır.

Çalışmada yapılan inceleme ürün odaklıdır. Buradaki amaç İnsan Zekâsı'nın yaratmış olduğu bir çeviri ile Yapay Zekâ ürünü olan bir çeviriyi karşılaştırmak, her ikisinin de birbirlerine göre olan üstün ve zayıf yönlerini ortaya koyabilmektir. Bu çalışmayla birlikte çeviri eyleminde iki aracın karşılaştırılması ve görgül verilerden yararlanılması; böylece çeviri eylemi ve zihinsel süreçler ile ilgili varsayımlara ulaşılması hedeflenmiştir.

Çalışmada asıl olarak ele alınan; söz dizimi farklı olan dillerden, ülkemizde en çok çeviri ihtiyacı duyduğumuz İngilizce'den Türkçe'ye yapılan çevirilerde, Yapay Zekâ çeviri programı ve İnsan Zekâsı'nın karşılaştırılmasıdır. Çünkü Yapay Zekâ çeviri programları, benzer söz dizimine ve özelliklere sahip, benzer ailelerinden gelen dillerde daha elverişli iken, söz dizimi farklı dillerde çeviri problemleri

yaşanmakta ve istenilen sonuç alınmamaktadır (14.05.2005 tarihli Türk Cumhuriyetleri Bilgi Teknolojileri Çalışma Grubu “Bilgisayar Destekli Dil Bilimi Çalıştayı” Notu).

İyi bir çeviri programı için çevirmenlerin nasıl düşündüğünün, bu işi nasıl yaptığının, hangi süreçlerden geçtiğinin, ne gibi problemlerle karşılaştıklarının ve nasıl yöntemler kullandıklarının cevaplarını arayan bir bilim dalı ile işbirliği yararlı olacaktır. Bu nedenle Yapay Zekâ çalışmalarına Çeviribilimci’lerin dahil olması anlamına gelebilecek bu çalışma ile birlikte; İnsan Zekâsı, Yapay Zekâ ile karşılaştırılmış, İnsan Zekâsı’nın çeviri eyleminde nasıl bir süreçten geçtiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çeviri eyleminin “Çeviri Süreci Normları” açısından değerlendirilmesi ile de Yapay Zekâ’nın çeviri programları ile ilgili olan çalışmalarına yardımcı olunabilmesi hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVİRİDE İNSAN ZEKÂSİ VE YAPAY ZEKÂ

Küreselleşme ile birlikte beynimizi meşgul eden bilgi sayısı her geçen gün katlanarak artmaktadır. Buna bağlı olarak, artan bilgi miktarını elde etmek ve ona sahip olmak için yarışa giren iş dünyası ve internet kullanıcıları sayesinde çeviri talebi de artmaktadır. Makaleler, web sayfaları, elektronik postalar, filmler ve her türlü elektronik aracın kullanma kılavuzları çevirinin kullanımını gerektirmekte, artan çeviri miktarı ise bu talebin karşılanabilmesi için Makine Çevirisi'nin kullanımını zorunlu kılmakta ve hatta teşvik etmektedir. Gelecekte de turizm sektörü, toplantılar, konferanslar, uluslar arası görüşmeler, kitap çevirileri ve özellikle Avrupa Birliği sürecinde bilgi akışını kontrol etmek için bilgisayarlı tercüme büyük bir gereksinim olacaktır. Bu da Yapay Zekâ çalışmalarının, çeviri alanında yeni ve büyük bir pazara sahip olacağı anlamına gelmektedir.

Yapay Zekâ'nın kullanım alanı ise çeviri ile sınırlı değildir. Tersine oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Ekonomi'den Meteoroloji'ye, Tıp'tan Matematik'e Yapay Zekâ ile yazılmış çok iyi programlar yer almaktadır. Askeri alanlardan bankacılığa, günlük hayatta aklımıza gelebilecek pek çok alanda hizmet veren bilgisayar programları Yapay Zekâ ile tasarlanmaktadır. Çeviri, bu alanlardan sadece biridir. Önem kazanan çeviri eylemini daha hızlı ve daha ucuz yapabilmek gibi isteklerin artması, Yapay Zekâ çalışmalarının da bu alana eğilmesine neden olmuştur.

Çeviri piyasasında böyle büyük bir öneme ve yere sahip olan teknoloji ise Çeviribilim'de daha yeni inceleme altına alınmaya başlamış, bugüne kadar geniş çaplı olarak incelenmemiştir. Örneğin; Frank Austermühl'ün *Electronic Tools For Translators (2001)* adlı çalışması bilgisayarlı çevirileri, kullanım alanları ve karşılaşılan başlıca sorunlar olarak ele almaktadır. Burada "Yapay Zekâ ile tasarlanmış programlar" gibi bir ayırım yapmamakla birlikte, bilgisayarlı çeviri programları çok genel olarak ele alınmıştır. Aynı şekilde, Minako O'Hagan ve David Ashworth'ün yazmış olduğu *Translation- Mediated Communication In A Digital World (2002)* adlı kitap, genel olarak teknolojinin çeviri eylemindeki

kullanımlarından ve çeviriye dayalı iletişim şekillerinden bahsetmektedir. Burada da bilgisayarlı çeviri programları ile ilgili geniş çaplı bir inceleme ve eleştiri bulunmamaktadır. Çünkü bu kitapta Makine Çevirisi, yani bilgisayarlı çeviri, birçok insanın aradığını bulamadığı bir sistem olarak görülmektedir (Ashworth 2002: Introduction x).

Çeviri programları ile ilgili çalışmalar ise var olan talep ile birlikte, oldukça hızlı bir şekilde sürdürülmektedir ve bu konuda oldukça büyük bir yol kat edilmiştir. Örneğin; önceleri kelime ve cümlelerin anlamını kullanıcıya soran ve kullanıcının dil bilmesini gerekli kılan bilgisayar programlarının yerini, önceden yapılan çevirileri hafızasına alan programlar ve Yapay Sinir Ağları Modeli ile tasarlanmış, birden fazla anlamı olan kelimelerde kullanıcıya sormak yerine kendisi bir anlam seçebilen bilgisayar programları almıştır. Ancak seçilen cümleler şimdilik İnsan Zekâsı ile karşılaştırıldığında yeterli değildir. Diğer taraftan bu, daha iyi sistemlerin geliştirilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Örneğin; satranç programlarında bu başarılmıştır. 1997’de, IBM’in saniyede 100 ile 200 milyon farklı hamle “hesaplayabilen” süper bilgisayarı Deep Blue, Dünya Satranç Şampiyonu Gary Kasparov’u yenmiş ve Yapay Zekâ’nın İnsan Zekâsı’nı yenebileceğini göstermiştir (Whitby 2003: çev. Karabağlı 2005: 40). Aynı şeyin çeviri programlarında da başarılabilmesi, yüz yılın devrimi, hatta kazancı olacaktır.

Özellikle yayınlanması en çok gündemde olan ve en fazla zaman ve paraya mal olan edebi eser çevirilerinde Yapay Zekâ’nın da İnsan Zekâsı ile aynı düzeyde ve kalitede çeviri yapıp yapamayacağı büyük merak konusudur. Bu yüzden bu çalışmada Dan Brown’ın *The Da Vinci Code* adlı dünyada en çok satanlar listesine giren romanı seçilmiştir. Bunun sebebi ise kitabın çevirisinin yaratıcılık gerektirmesi ve böyle bir çeviride Yapay Zekâ’nın neler yapabildiğinin, gerçekten insan gibi düşünüp düşünemediğinin irdelenebilmesidir. Çünkü bunun başarılabilmesi, başta yayıncılık sektörü olmak üzere her alanda büyük bir devrim yaratacak, Çeviribilim’in en büyük araştırma alanı olan edebi eser çevirilerinde de yeni bir dönem başlatacaktır.

1.1 Genel Problemler

Görüldüğü kadar basit olmayan çeviri eylemi; içerisine girildikçe zor, karmaşık, pahalı bir hâl alır. Çünkü çeviri dil bilmenin ötesinde yaratıcılık, iyi bir anlatım kabiliyeti ve her iki kültüre de çok iyi hakim olma gibi birtakım özellikler gerektiren bir eylemdir. Yapay Zekâ ve teknolojinin işini zorlaştıran da budur. Ancak bu İnsan Zekâsı'nın da bu problemleri tamamen aşabildiği anlamına gelmemektedir. Bilindiği üzere bir kaynak metne ait birkaç çevirmen tarafından yapılmış çok farklı çeviriler bulunmakta, bununla birlikte bu metinler hakkında çeşitli eşdeğerlik, yerlileştirme, yabancılaştırma ve ideoloji gibi konularda eleştiriler de yapılmaktadır. Bu, İnsan Zekâsı'nın da çeviri eyleminde %100 başarı yakalayamadığının bir göstergesidir.

Diğer taraftan bu eylem, sadece, görünür özneler olan İnsan Zekâsı veya Yapay Zekâ tarafından gerçekleştirilmez aslında. Burada İnsan Zekâsı'nın yapmış olduğu çevirilerde, geri planda yer alan ama etkisi büyük olan yazarlar ve editörlerin beklentilerinin, antlaşmalarının ve ideolojilerinin çeviri metne olan etkileri genellikle göz ardı edilerek, erek metinden sorumlu olarak sadece çevirmen gösterilir. Oysa, Yapay Zekâ'da insan yardımı söz konusu olduğu gibi, İnsan Zekâsı'nda da birtakım dış müdahaleler bulunmaktadır.

Karşılaştırmanın amacı, başta da belirttiğimiz gibi, sadece İnsan Zekâsı'nın Yapay Zekâ'dan daha iyi çeviri yaptığını ortaya koymak değildir. Her iki öznenin de artılarını ve eksilerini ortaya koyarak, iyi bir durum analizi yapabilmektir. Bu nedenle, karşılaştırmanın tarafsızlığı açısından, her iki öznenin de iddialarından yola çıkarak, her ikisinde de karşılaşılabilecek problemlere yer verilmesi gerekmektedir.

1.1.1 İnsan Zekâsı'nda Ortaya Çıkan Problemler

Çevirmenlerin ve yayın evlerinin, “ideoloji”, “yerlileştirme” ya da “yabancılaştırma” gibi farklı politikalara sahip olabileceği yönündeki eleştiriler, İnsan Zekâsı'na olan güveni sarsmaktadır. Çalışmada İnsan Zekâsı olarak adlandırdığımız çevirmenlerin “kimi zaman yazara müdahale ederek, kendi düşüncelerini çeviriye yansıtılabildikleri (<http://www.sametran.com/makinecevirisi>)”

hakkında da oldukça eleştiri bulunmaktadır. Örneğin; 2003 yılında *Simyacı* romanının çevirmeni şair ve yazar Özdemir İnce, “kule” yerine “minare”, “şarkı” yerine “ezan” sözcüklerini kullandığı için “ideolojik” eleştirilere maruz kalmıştır (Bulut, Alev; *Aşk Dört Harfli Bir Sözcüktür!* Varlık, Haziran 2006: 17). Yine aynı şekilde Necdet Neydim, *Çeviri Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Edebiyatı Çevirisi Üzerine* adlı karşılaştırmasında şunu ortaya koyar:

Exupery; *Küçük Prens* adlı kitabında “1920 yılında bir Türk diktatörünün halkını ölüm cezasıyla korkutarak batılılar gibi giyinmeye zorladığından (un dictateur Turc imposa à son peuple, sous peine de mort, de s’habiller à l’Européenne)” (Saint-Exupéry, 1971: 15) bahseder. Bu ise birkaç farklı çevirmen tarafından şöyle çevrilmiştir: “*Bir dediği dedik Türk önderi,*” Tomris Uyar; “*Buyurgan bir Türk Hükümdarı,*” Nihal Yeğinobalı; “*Dediği dedik sınırsız yetkili Bir Türk başkanı,*” Selim İleri; “*Bir Türk lideri,*” Fatih Erdoğan; “*Büyük ve değerli komutan Atatürk,*” Emel Tanver; “*Bir Türk yönetici,*” Cemal Süreyya; “*Dediği dedik bir Türk önderi,*” Azra Erhat. (krş. Neydim, 2005: 25).

Birtakım baskılar, ideolojiler veya tamamen kişisel tercihlere dayalı olarak değişiklik gösterebilen çeviriler, İnsan Zekâsı’nın çeviri eylemine yorum kattığı yönünde izlenimlere sebep olmakta, İnsan Zekâsı’na olan güveni sarstığı gibi birtakım tatsız olaylara da sebep olabilmektedir. İncil çevirileri, Kur’an çevirileri, Pinokyo ve benzeri çocuk hikayeleri ile ilgili çevirilerde de birçok çeviri eleştirisi yapılmış ve hatta bu çevirmenlerden bazıları haklarında dava açılmış, kimi çevirmenler de tutuklanmıştır.

Güvenilirlik probleminin yanı sıra diğer bir önemli konu ise İnsan Zekâsı’nın Yapay Zekâ’ya oranla çok daha fazla zaman ve paraya mâl olmasıdır. İnsan Zekâsı’nın 30-60 dakika arasında (bağlam ve içeriğe bağlı olmak üzere bu süre daha da uzayabilmektedir) bir zaman diliminde, 10 Türk Lirası- 30 Türk Lirası arasında değişen bir miktar karşılında çevirebildiği 1000 karakteri (1 sayfa); Yapay Zekâ (İdeal konfigürasyon olan; Microsoft Windows XP Home, 3 GHz Pentium®4 işlemci veya çift çekirdekli bir işlemci, 512 MB RAM, 2GB boş hard-disk alanı, 64 MB

ekran kartı ile) en fazla 2 dakikada ve çok daha ucuza (Sadece 500 Türk Lirası karşılığında ömür boyu yüz binlerce sayfa çeviri) yapabilmektedir. Bu durum göz önüne alındığında İnsan Zekâsı'nın Yapay Zekâ'ya oranla çok daha fazla zaman ve paraya mâl olduğu söylenebilir. Burada elde edilen erek metinler İnsan Zekâsı ile karşılaştırıldığında aynı olmasa da zaman ve paradan yapılabilecek tasarruf, insanları bu programları kullanmaya yönlendirmektedir.

1.1.2 Yapay Zekâ'da Ortaya Çıkan Problemler

Çeviri programlarında genel problem, olasılık cetvelinin oldukça büyük olmasıdır. Bu bazen normal bir çeviri programın saatlerce bir çeviri için uğraşması ve sonuca ulaşamaması anlamına gelebilir. Bu, şu örnekle açıklanabilir:

Ortalama bir satranç oyununun ortasında 36 geçerli hamle yapma seçeneğiniz vardır. Rakibiniz hamlelerinizin her birine 36 ayrı biçimde cevap verebilir. Bu nedenle bir sonraki hamlenize karar verirken 1296 hamle arasından seçim yapmak durumundasınızdır. Bundan sonraki hamleyi düşündüğünüzde, olası hamlelerin sayısı 1679616'ya çıkar... (Whitby, Blay 2003: çev. Karabağlı 2005: 45-49)

Aynı durumu çeviri için de düşünebiliriz. Örneğin; “accommodation” (konaklama, rahatlık, kolaylık, uzlaştırma, halletme, çözme, yatacak yer, kalacak yer) kelimesi farklı söylemlere göre olası on değişik anlam kazanabilir. Bu durum kelimeyi takip eden “address, bill, note, ladder” gibi kelimelerle, “accommodation address- *ikametgah adresi*, accommodation bill- *hatır bonusu*, accommodation note- *hatır senedi*, accommodation ladder- *borda iskelesi*” gibi olası birkaç anlam daha kazanır. Bu anlamlar zinciri bağlam, metin türü ve zaman gibi durumlara göre de değişiklik gösterecek ve bu da olasılıklar çemberini genişletecektir. Bu seçimin her kelime için ayrı ayrı gerçekleştirilmesi ve bu yapılırken takip eden kelimeler, cümle ve cümlelerin de dahil edilmesi gerekliliği ile çeviri eyleminde basit bir anlam seçimi için varolan olasılıklar daha da artacaktır. Buna deyim ve kalıplaşmış sözlerin eklenmesi ile matematikçilerin *Geometrik Dizi*, Yapay Zekâ uzmanlarının *Kombinatoryal Pat-lama* olarak adlandırdığı (Whitby 49), olasılıkların katlanarak artması anlamına gelen, geniş bir dizi olasılık ortaya çıkacaktır. Yapay Zekâ ile

tasarlanarak yazılmış Satranç programlarında da karşılaşılan bu türden problemler için şu çözüm bulunmuştur:

Satranç oyunu başladığında, satranç tahtası üzerinde 10^{123} olası pozisyon vardır... Şu anda hiçbir bilgisayar, bütün olası hamleleri hesaplayarak bunlar arasından seçim yapamaz. Bunun için çok daha zekice teknikler gereklidir. Bu alandaki önemli YZ öncülerinden biri olan Arthur Samuel... *statik değerlendirme fonksiyonunu* geliştirmiştir. Bu verili bir durumda programın en iyi hamle biçimi konusunda *tahminde* bulunmasını sağladığı buluşsal bir yaklaşımdır... Satranç programının temel olarak yaptığı, belirli bir andaki olası pozisyonlar için bir statik değerlendirme fonksiyonu hesaplamak ve daha sonra en iyi (ya da en az kötü) görünen pozisyona götürebilecek hamleyi seçmektir. Kombinatoryal Patlama etkisi nedeniyle program görece az sayıda olasılığı dikkate alabildiği için bu, yanılma payı oldukça yüksek bir tekniktir. Aynı derecede yüksek bir yanılma payına sahip olan statik değerlendirme fonksiyonu bütün buluşsal teknikler gibi yalnızca *tahmindir* ve *yanlış* olabilir. (Whitby 2003: çev. Karabağlı 2005: 45-49)

Yapay Zekâ ile tasarlanmış çeviri programları da, karar verme aşamalarında *buluşsal arama* ve *statik değerlendirme fonksiyonu* gibi yöntemlere başvurmaktadır. Dolayısı ile, aynı teknikler kullanılarak yapılan çeviri programlarında da aynı şey söz konusudur. Birden fazla bağlamda, birden fazla anlama gelebilecek kelimelerin; cümle, zaman, kişi, söylem türü, söylem yeri gibi daha başka bir sürü faktöre göre anlam değişikliği gösterebileceğini ve bunun da Kombinatoryal Patlama etkisi yaratabileceğini belirtmek gerekir. Burada kullanılacak herhangi bir buluşsal tekniğin ve *statik değerlendirme fonksiyonu* adı verilen ve daha önce en çok tercih edilmiş ya da sonuca en yakın, en mantıklı görünen, diğer bir deyişle en kestirme, bazen de ilk sırada yer alan seçeneği kullanarak çeviri yapmak anlamına gelen çözüm yollarının da sadece *tahmine* dayalı olacağını göz önüne alırsak, İnsan Zekâsı'na benzer özellikler taşıdığını kabul edebileceğimiz bu programların, çevirmenden farksız olarak hatasız çeviri ya da yorumsuz çeviri yapacağını söylemek ne kadar doğru olabilir?

Yapay Zekâ kuramındaki bu sonsuz olasılık cetvelleri için geliştirilen *buluşsal arama* veya *statik değerlendirme fonksiyonu* gibi çözümler, yine ya kullanıcının daha önceden belirlemiş olduğu, yani daha önceki bir çevirisinde benzer bir kelime veya ifade için seçmiş olduğu çeviriyi kullanması ya da tamamen rasgele bir seçim ile çeviriyi yapması anlamına gelmektedir ve bu da çözümlerin yani bu çevirilerin kesin olarak doğru olmadığı anlamına gelir. Bu rastgele seçimler ise çoğu zaman bağlam, metin ve cümle bazında genelle uyuşmayan, yanlış, cümle düşüklüğü olan, çoğu mastar eki ile çevrilmiş bileşik cümlelerle dolu ya da devrik cümlelerle dolu çevirilerle sonuçlanmaktadır. Bu tür problemlerin başlıca kaynağı ise söz dizimindeki farklılıklardır. Tübitak'ın Türkçe ve Türk Lehçeler'i arasında yapmakta olduğu Yapay Zekâ çeviri programı ile ilgili çalıştay notundan da anlaşıldığı üzere, Yapay Zekâ programları söz dizimi benzer dillerde çok kullanışlı bir program olup, söz dizimi farklı dillerde çok elverişli bir program değildir. Bunu, Prof. Dr. Kemal Oflazer'in şu sözlerinden daha rahat anlayabiliriz:

Türkçe/ Azerice-Türkmence arasında, üzerinde çok fazla bir işlem yapılmadan, söz dizimi aynen çevrilerek, hedef dilde kabul edilebilir düzeyde anlamlı bir tümce elde edilebilmekte; bu diller/ lehçeler arasında çeviri imkânı fazla olduğundan ve çok fazla bir gayret sarf etmeden bu gerçekleştirilebil mektedir. (14.05.2005 tarihli Türk Cumhuriyetleri Bilgi Teknolojileri Çalışma Grubu “Bilgisayar Destekli Dil Bilimi Çalıştayı”)

Sonuç olarak elde edilen erek metinler göz önüne alındığında, özellikle piyasaya bir ürünün tanıtımı için sunulan reklam metinlerinde, okunması için yayımlanan romanlarda ve resmi belgelerde İnsan Zekâsı daha güvenilir görülmekte ve bu nedenle bu tür çevirilerde İnsan Zekâsı tercih edilmektedir. Hiçbir makalenin ya da romanın çevirmeni kısmında bir bilgisayar programı adının yer almaması da bu fikri desteklemektedir. Diğer taraftan, bu birgün görülemeyeceği anlamına da gelmemektedir.

1.2 Piyasa: İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ'nın Çeviri Piyasasındaki Yeri

Küreselleşmenin bir sonucu olarak her gün artan çeviri talebi günümüzde oldukça önemli boyutlara ulaşmıştır. Austermühl *Electronic Tools for Translators* adlı kitabında her gün artan bu çeviri talebinden bahsederken birtakım rakamlar vermektedir. Buna göre; “Almanya çeviri piyasası son birkaç yıldır, her yıl sabit olarak, yıllık %14 artış görmektedir ve Almanya iş dünyasından alınan yıllık çeviri talebi şu anda (2001 yılı) 30 milyon sayfaya ulaşmıştır. Bu hızla artan çeviri talebinin bir kısmını azaltan ise makine destekli çeviri sistemleridir.” (2001: 4-7). Çünkü Makine Çevirisi sayesinde evde veya ofiste yapılan çeviri miktarı bilinmemekte, bunun yanı sıra çevirinin maliyeti düşmektedir.

Yine bu kitapta bahsedilen rakamlara göre; tüm dünyadaki bilimsel yayınların % 90'ı İngilizce'dir. Nobel ödüllü eserlerin ise büyük çoğunluğu resmi olarak İngilizce konuşulan ülkelerin vatandaşlarına gitmektedir (2001:3). Tüm bu yayınların çevrildiği gerçeği ise bize çevirinin dünya piyasasındaki yerini göstermektedir. Yine bu kitaba göre; 11 resmi dil ve yaklaşık 110 dil çifti arasında yapılan çeviri eylemi için sadece 1997'de 2 milyar Euro harcanmıştır. Buna, EC-Systran Makine Çevirisi kullanılarak yapılan 200 000 sayfa dahil değildir. Yine dünya piyasasında İnsan ve Makine Çevirisi, 1999'da 10,4 milyar Dolarlık bir bütçeden 2003'te 17,2 milyar Dolar bir bütçeye ulaşmıştır (2001: 3,4). Tüm bu oranlara internet kullanıcılarını da eklersek bu oldukça büyük bir piyasa ve çeviri ihtiyacı anlamına gelmektedir. Çünkü dünya üzerinde anadili İngilizce olmayan internet kullanıcılarının sayısı, anadili İngilizce olan kullanıcıların sayısından çok daha fazladır.

1.2.1 Çeviri Piyasasında İnsan Zekâsı

Ülkemizde çevirmenler kitap çevirisinde telif hakkı, ortalama % 7 gibi düşük bir rakamla çalışmaktadır. Ancak bu diğer çeviri bürolarında yapılan teknik metin ve uzmanlık çevirilerinde sayfa başı (1000 karakter=1 sayfa) ortalama 10 milyon lira ile apostil ve noter onaylı yeminli tercüme olmasına göre 30 milyona kadar çıkan bir fiyat aralığında değişmektedir.

Hala çok düşük teliflerle çalışan ülkemiz çevirmenlerinin, bir dernek altında toplanması bile aslında çok yenidir (1 Mayıs 2006'da kurulan ÇEVBİR derneği, 1 Haziran 2006'da faaliyete geçmiştir.). Ogün Duman'ın *Kül Eleştiri* dergisinin Eylül-Ekim 2005 sayısında yayımlanan yazısında, Türkiye'de bir çeviri evi meydana getirmek konusunda, şu anda sayıları 400'ü bulan ve aralarında deneyimli çevirmenlerin yanında, çiçeği burnunda ve heyecanlı çevirmen adaylarının, editörlerin ve akademisyenlerin de bulunduğunu belirtmektedir (<http://www.cevbir.org>). Bu rakamlar 2005 tarihine ait olmakla beraber, ülkemizdeki çevirmen sayısı ile ilgili yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sonuç Kitap Çevirmenleri Grubu'na dahil üyelerden ortaya çıkmaktadır (<http://www.kitapcevirmenleri.org>) ve kesin bir rakam değildir.

1.2.2 Çeviri Piyasasında Yapay Zekâ

Makine Çevirisi bir taraftan İnsan Zekâsı'na yardımcı bir öge olarak pazardaki yerini alırken, diğer taraftan Tam Otomatik Yüksek Kalite Makine Çevirisi gibi sistemler ve Yapay Zekâ programları ile aynı zamanda birer rakip olmaya başlamıştır. “Kimi görüşler bu sistemlerin henüz daha gelişmediğini ve İnsan Zekâsı ile baş edemeyeceğini savunurken kimileri de İnsan Zekâsı'nın işini yavaş yavaş elinden almaya başladığını düşünmektedir” (Austermühl 2001:153).

“Amerika ve diğer Avrupa ülkelerinde yaklaşık 50 yıl süren çalışmalar sonucunda, gereksinim olan milyarlarca dolarlık yatırımlar yapılmasına rağmen, binlerce bilim adamı ve yazılım mühendisinin çeviri sistemi çalışmaları %55 oranından daha fazlasına ulaşamamıştır (<http://www.sametran.com/basin>).” Bu durum makine çevirisinin oldukça önemli bir araç olduğunun ve çalışmaların %100 başarıya ulaşabilmesinin “yüzyılın buluşu” anlamına geldiğini ortaya koymaktadır. Çünkü çeviri askeriyeden edebiyata, bilimden sanata çok geniş bir yelpazede ihtiyaç duyulan ve oldukça büyük bir piyasaya sahip bir alandır. Ancak “bilim otoritelerine göre bir dilin makine ortamında, diğer bir dile çevirisinin anlaşılır ve kabul edilebilir olabilmesi için Avrupa dillerinde bu oranın en az %70, Türk dilinde ise %85 üzerinde olması gerekmektedir. SameTran Projesi bunu %95 oranında ve yüksek bir kalitede başarmaktadır (<http://www.sametran.com/basin>).”

Ülkemizde ise Makine Çevirisi; hedef kitle olarak belirlediği fabrikalar, danışmanlık şirketleri, küçük ölçekli şirketler, üniversiteler, çevirmenler, kamu kuruluşları, Telekom ve GSM Operatörleri gibi geniş bir pazarda İnsan Zekâsı ile rekabete başlamıştır ve gün geçtikçe de İnsan Zekâsı'nın piyasadaki payını küçültmektedir. Robert Sprung, sadece bir şirketin 10 tane kullanma kılavuzunu 10 farklı dile çevirtirmek için harcayabileceği rakamın 3000000 Dolar olduğunu söylemektedir (Sprung 2000 introduction xix). Çeviri eyleminin iş dünyasında ne kadar gerekli ve çok paraya mâl olabileceğini düşündüğümüzde de Yapay Zekâ'nın çeviri piyasasındaki yerinin artarak büyüyeceği çok açıktır.

1. BÖLÜM

ÇEVİRİDE İNSAN ZEKÂSINA KARŞI YAPAY ZEKÂ: SÖZ DİZİMİ FARKLI DİLLERDE KARŞILAŞTIRMA

Bu bölümde çeviri eyleminde iki farklı özne olan İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ, farklı metin türleri üzerinde yapılan bir karşılaştırma ile değerlendirilmiştir. Çalışmada Yapay Zekâ ile tasarlanmış SameTran adlı çeviri programının en üst versiyonu olan SameTech ile İnsan Zekâsı arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılarak, elde edilen veriler ise Toury'nin eşdeğerlik kavramları ışığında değerlendirilmiştir.

Bu çalışma ile, çeviri eyleminde iki aracın karşılaştırılması ve görgül verilerden yararlanılması; böylece çeviri eylemi ve zihinsel süreçler ile ilgili varsayımlara ulaşılması hedeflenmiştir. Çevirmenin zihinsel süreçlerinin belirlenmesi konusunda, daha önce psiko-linguistik yöntemlere (çevirmenin çeviri süreci sırasındaki bilişsel süreci, çeviri süreci öncesi veya sonrası anketler ya da çeviri süreci sırasındaki sesli tutanaklarla ortaya çıkarılmasını amaçlayan yöntemler) başvurulmuş, ancak somut olarak açıklanamadığından bu yöntemlerin başarılı olamadığı görülmüştür (Yazıcı 2005: 24). Bu nedenle “neden-sonuç” ilişkisine dayalı bir yaklaşımla çeviri sürecinin “görgül” verilerden yola çıkarak değerlendirilmesi ve bunların olası nedenleri ve sonuçları üzerinde durulması, görgül bilimlere daha yakın bir yöntem olacak ve çeviri süreciyle ilgili olarak açıklayıcı varsayımlara ulaşılacaktır. Çeviri ürünler-den elde edilen bulgular ile, Toury'nin “kara kutu” olarak adlandırdığı zihinsel süreçler de geriye dönük olarak gerçekleştirilmiş olacağından (Yazıcı 2005: 132) bu çalışmada “betimleyici ve açıklayıcı” bir yöntem kullanılmış; betimleyici incelemelerde genellikle başvurulan yöntem olan “Karşılaştırmalı Çözümleme” modeli izlenmiştir.

Karşılaştırmamızda metin türü önemli bir değişken olduğu gibi, çeviri eyleminin amacı da önemli bir değişkendir. Edebi eserler gibi öznel bir şekilde açıklayan, anlatıcı bir işleve sahip olan metinler (Reiss. *Text Types*, 1989:43) genellikle akıcılık ve okunabilirlik gibi amaçlarla çevrilirler. Biz bu tür amaçları, bu çalışmada *maddi amaçlar* (çeviri eserin çok satılması amacı taşıyan) olarak

adlandıracağız. Maddi amaçlarla çevrilen bu metinler, çalışmamızda *erek dizge normlarına göre kabul edilebilirlik* (Öner 2002: 117) açısından değerlendirilmiştir.

Metin türü; makale, kullanma kılavuzu veya ilaç prespektüsü gibi nesnel bir şekilde sunan, bilgilendirici bir işleve sahip bir metin türü (Reiss 1989: 45) ise biçim, biçem ve içerik gibi özellikler ön plana çıkacaktır. Kaynak metnin içeriğinin doğru bir şekilde aktarılması ve çeviri eserin, anlamak, kullanmak veya kanıtlamak için bir araç olarak kullanılması amacını taşırlar. Çalışmada bu tür amaçlar ile çevrilen metinler ise *kullanım amaçlı* metinler olarak adlandırılacaktır. Kullanım amaçlı çevrilen metinler ise çalışmada *kaynak dizge normlarına göre yeterlilik* (Öner 117) açısından değerlendirilmiştir.

Eğer çevirisi yapılacak metin, reklam metni gibi amaçlı bir şekilde yönlendiren bir işleve sahip ise (Reiss 1989: 45) akıcı söylem ve çekicilik ön plana çıkacaktır. Bu tür amaçlar ise çalışmada *çağrı amaçlı* (erek kültürde çevirisi yapılan metinde tanıtılan nesnenin sunumu amacı taşıyan) çevrilirler olarak adlandırılacaktır. *Çağrı amaçlı* bu metinler ise *erek dizge normlarına göre kabul edilebilirlik* açısından değerlendirilmiştir.

Resmi belge gibi yine nesnel bir şekilde sunan, bilgilendirici bir işleve sahip olan (Reiss 1989: 45) ve biçim, biçem ve içerik gibi özelliklerin ön plana çıktığı, ancak çeviri amacı erek kültürde de kaynak kültürdeki gibi resmîyeti olan bir belge olarak kullanılması olan ve dolayısı ile kullanım amaçlı olarak çevrilen metinler, erek odaklı bir yaklaşımla *Erek Dizge Normları* baz alınarak *kabul edilebilirlik* açısından değerlendirilmiştir.

Çalışmada karşılaştırılacak metinler; edebi eser, makale, reklam metni ve resmi belge olarak belirlenmiştir. Bu metin türlerinden, edebi eser türünde, Dan Brown'ın *The Da Vinci Code* adlı dünyada en çok satanlar listesine giren romanı ve aynı şekilde çevirisi ile ülkemizde de en çok satanlar listesinde yer alan ve Petek Demir'in çevirdiği *Da Vinci Şifresi* adlı çevirisi ele alınmıştır. Petek Demir'in (İnsan Zekâsı) yapmış olduğu bu çeviri, SameTran adlı Yapay Zekâ ile tasarlanmış Bilgisayarlı Çeviri Programı tarafından yapılan çevirisi ile karşılaştırılmıştır. Ancak burada romanın tamamının karşılaştırılması elbetteki hem zaman hem de çalışmanın

boyutları açısından mümkün olmadığından, karşılaştırmada sadece romanın önsözünün bir bölümü incelenmiştir.

Çalışmada Makale türünde ise *Tourism Economics* adlı dergide yayınlanan *Measuring The Environmental Sustainability of A Major Sporting Event: A Case Study of The FA Cup Final* (Collins, Andrea; Flynn, Andrew; 2008-14 (4),751-768) adlı makalenin *Football Industry and The Environment: Current State of Play* başlıklı bölümünün çevirisi, İnsan Zekâsı olarak Özge Çetin tarafından yapılmıştır. Yapay Zekâ çevirisinde ise yine Yapay Zekâ kuramından yararlanılarak tasarlanmış SameTran adlı çeviri programının en üst sürümü olan SameTech versiyonuna başvurulmuştur.

Basit gibi görünse de gerek Dilbilimsel açıdan gerekse İmge Bilim açısından birçok farklı özellikler taşıyan ve bu sebeple görüldüğünden daha zor olan reklam metni çevirileri için ise İnsan Zekâsı olarak Özge Çetin'e, Yapay Zekâ olarak da SameTran programına başvurulmuştur.

Son olarak resmi belge çevirileri için, Doç. Dr. İsmail Boztaş ve Dr. Hasan Coşkun tarafından hazırlanan *Çevirmenin El Kitabı* (Hacettepe-Taş, Ankara, 2002) adlı kitapta yer alan birkaç resmi belgenin, yine bu kitapta yayınlanmış olan çevirileri ile SameTran adlı programın yaptığı çevirileri karşılaştırılmıştır.

Yapay Zekâ ile tasarlanarak hazırlanmış olan bu çeviri programı, sadece “kopyala- yapıştır” yöntemi ile de bir metni çevirebilmekte, ancak bu şekilde istenilen sonuç elde edilememektedir. Bu nedenle SameTran’ın daha iyi işleyebilmesi için kullanıcı, çevrilecek metni önce bir “Notpad (not defteri)” uygulamasına atmak, burada birtakım imla ve noktalama düzeltmeleri yapmak zorundadır. Bu tür bir işlem ise her tür kullanıcının (dil bilen, bilmeyen) yapabileceği bir uygulama olduğundan, burada elde edilecek çevirinin başarısı Yapay Zekâ’ya aittir. Ancak bazen istenilen sonuç elde edilemediğinden, özellikle karmaşık (bileşik ve bağlı cümleler) cümlelerde yer değiştirme ve bölme gibi kullanıcının dil bilmesini gerektirecek düzeltmeler yapılmasını gerektirmektedir. Bu yüzden çalışmada önce İnsan Zekâsı’nın hiçbir yardımı olmadan, daha sonra da insan yardımı ile düzeltilmiş Yapay Zekâ’ya ait erek metinler iki aşama halinde İnsan Zekâsı ile karşılaştırılmıştır.

2.1 Edebi Eserlerde İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ

İnsan Zekâsı'nı ve Yapay Zekâ'yı karşılaştırmaya ilk olarak edebi eser türünde seçmiş olduğumuz Dan Brown'ın *The Da Vinci Code* (Da Vinci'nin Şifresi) adlı romanı ile başlayacağız. Öncelikle Dan Brown'ın, bu kitabı ile ve bundan önce yazmış olduğu ve yine çok ses getiren *Angels and Demons* (Melekler ve Şeytanlar) adlı eseriyle büyük bir ün yaptığını ve hatta Hıristiyan dünyasında büyük yankılara sebep olduğunu belirtmek gerekir. Bu şekilde tüm dünyada tanınan bir yazar haline gelen Dan Brown ve eseri, çevirilerinden önce ünü ve kitaplarının yarattığı sansasyonlar ile ülkemizde tanınmıştır. Yazarın bundan sonra da aynı ölçüde beğeni kazanan *Digital Fortress* (Dijital Kale) ve *Deception Point* (İhanet Noktası) adlı kitapları ve çevirileri yayınlanmıştır. Eserlerin tümü gerçek olay ve yerlerle bütünleştirilmiş kurgulardan oluşmaktadır.

The Da Vinci Code tüm dünyada en çok satılanlar listesinde olduğu gibi Türkiye'de de Petek Demir'in yapmış olduğu *Da Vinci Şifresi* adlı çevirisi ile aynı başarıyı yakalamıştır. Çevirmenin, Sabah Gazetesi'nin Günaydın ekinde verdiği röportajında ise sadece bu çeviriden kazandığı para ile 15000 dolarlık bir tekne aldığını söylenmektedir (<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/12/gny/gny10920050412-200.html>). Bu rakam çevirmenlerin çok para kazanabildiklerini düşündürse de, Demir bu durumdan pek memnun değildir ve röportajında şunları söylemektedir: "Harry Potter kitaplarının çevirmeni Sevin Okyay, sanıyorum benden daha fazla kazandı. Çünkü o Harry Potter serisi sayesinde kendine bir ev aldığını söylemişti. Ancak ben ev alacak kadar kazanamadım (<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/12/gny/gny109-20050412-200.html>)." Buradan yola çıkarak İnsan Zekâsı'nın, herhangi bir çeviri programından (ya da Yapay Zekâ'dan) daha pahalıya mal olduğu söylenebilir. Demir'in 15000 Dolar'ın üzerinde bir kazanç elde ettiği bu kitabın çevirisi eğer SameTran adlı programa yaptırılsaydı, sadece 500 Lira'ya sınırsız süreli sahip olunan ve üstelik bundan başka bir sürü çeviri de yaptırılacak olan program sayesinde büyük bir tasarruf sağlanmış olacaktı. Ancak elde edilen sonucun aynı olmayacağı inancı yüzünden yayın evleri bu tür programlara güvenememiştir. Bu karşılaştırma sayesinde de bu durumun sebepleri daha iyi anlaşılacaktır.

Karşılaştırmada, İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ arasındaki farkı görebilmek için parçalar halinde önce kaynak metin, daha sonra ise İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ'nın yapmış olduğu çevirileri verilmiştir. İki aşamada gerçekleştirilmiş olan bu karşılaştırmada, çeviri metinler önce *kabul edilebilirlik/ yeterlilik*, daha sonra *güvenilirlik/ ideoloji* ve en son olarak da *zaman* açısından değerlendirilmiş, her ikisinin de artıları ve eksileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1.1 Karşılaştırmada 1. Aşama: Sadece Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/ Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman

Karşılaştırmada önce Dan Brown'ın Corgi Books Yayın evinden çıkan *The Da Vinci Code (Da Vinci Şifresi)* adlı 2004 basımı kitabının önsözünden alınan bazı bölümler verilmiştir. Kaynak metinden verilen her bölüm, birbirini takip eden paragraflardır ve hepsi "Kaynak Metin 1" adı altında verilmiştir. Ardından Dan Brown'ın *The Da Vinci Code* adlı eserinin ülkemizde Altın Kitaplar tarafından yayımlanan ve Petek Demir tarafından Türkçe'ye çevrilerek çok satılanlar listesine giren *Da Vinci Şifresi* adlı çevirisinin 59. baskısının önsözünden alınan bölümler "Erek Metin 1-İnsan Zekâsı" adı altında verilmiştir. Daha sonra aynı kaynak metnin Yapay Zekâ yani SameTran programı tarafından yapılan çevirisi "Erek Metin 2.1 Yapay Zekâ-Sade" adı altında verilmiştir. Çalışmada ilk önce bu üç metin (Kaynak Metin 1, Erek Metin 1 -İnsan Zekâsı ve Erek Metin 2.1 -Yapay Zekâ-Sade) verilmiş, ardından elde edilen İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ'ya ait erek metinler Kaynak Metin 1 baz alınarak kabul edilebilirlik/yeterlilik, güvenilirlik/ideoloji ve zaman açısından karşılaştırılmıştır.

Programın düzgün çalışması için ise önce çevrilecek kaynak metin bilgisyarda bir notepad (notdefteri) uygulamasına yapıştırılmış daha sonra her cümle için büyük harfle başlaması, bunun dışında sadece özel isimlerin büyük harfle başlaması, her cümle sonundaki noktadan sonra diğer cümle için bir karakter boşluk olması gibi basit bilgisayar kuralları ve imla hataları, programın doğru algılayabileceği şekilde, kelimelere veya söz dizimlerine hiçbir müdahalede bulunmadan düzeltilmiştir.

Aşağıda önsözün bir bölümü ve hem İnsan Zekâsı hem de Yapay Zekâ tarafından yapılmış olan çevirileri görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
Prologue Louvre Museum, Paris, 10:46 P.M Renowned curator Jacques Sauniere staggered through the vaulted archway of the museum's Grand Gallery. (Brown: 2004: 17)	
Erek Metin 1-İnsan Zekâsı Önsöz Louvre Müzesi, Paris, 22:46 Meşhur Müze Müdürü Jacques Sauniere, müzedeki Büyük Galeri'nin kemerli geçidinde sendeledi. (Demir 2006: 11)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Önsöz. 10:46 P.M'I, Panjurlu pencere Müze'si, Paris'i. Ünlü kütüphane müdür Jacques Sauniere'si, museum's Bin Galeri'sinin üstünden atlanan kemerli geçidi boyunca sendeledi. (SameTran-SameTech V1.04)

Karşılaştırmanın başında ilk göze çarpan, Yapay Zekâ'nın büyük harflerle yazılı olan "P.M." kısaltmasını algılamamasıdır. Program İngilizce'de öğleden sonra veya akşam saatlerine denk gelen zaman dilimlerini anlatan "P.M." kısaltmasını algılamadığı için, saati de 24 saatlik dilime çevirememiştir. İnsan Zekâsı'nda ise çevirmenin, saati "öğleden sonra/ akşam 10:46" olarak çevirmek yerine, Türkçe'de özellikle yazılı metinlerde kullanılması daha çok tercih edilen "22:46" şeklinde çevirmeyi tercih ettiğini görüyoruz. Bu da çevirmenin (yani İnsan Zekâsı'nın) edebi bir eser olan bu metinde, *maddi* olarak adlandırdığımız amaçlarla çeviri yapıldığı için, Erek Dizge Normları'na öncelik verdiği izlenimini yaratmaktadır.

Yapay Zekâ "Louvre" (Fransa'da yer alan ünlü müzenin adı) özel ismini, büyük harfle başlamasına rağmen, cümle başında olması nedeni ile özel isim olarak algılamamış ancak hemen bu kelimedden sonra gelen "Museum" kelimesini cümle başında olmadığı ve büyük harfle başladığı için özel isim olarak algılamıştır. Bu nedenle "Louvre" kelimesini Türkçe'ye "Panjurlu pencere" olarak çevirmiş ama "Museum" kelimesini büyük harfle başladığı ve özel isim olarak algıladığı için çevirmemiştir. Fransa'nın başkenti olup, özel isim olan "Paris" kelimesini ise, iki

virgöl arasında kullanıldığı için (, Paris,), bir önceki kelimeye ait bir ek açıklama cümlesi olarak algılanmış, “Paris’i” şeklinde Türkçe’ye çevirmiştir. İnsan Zekâsı ise özel isim olan kelimeleri “Louvre Müzesi, Paris” şeklinde bire bir çevirmiştir.

“Renowned” kelimesi İnsan Zekâsı tarafından “Meşhur”, Yapay Zekâ tarafından da “Ünlü” olarak çevrilmiştir. Kaynak Metinde ise aynı cümlede yer alan “curator” kelimesinin ve “Sauniere” özel isminin, cümle içerisinde sessel bir ritim oluşturduğu dikkati çekmektedir. İnsan Zekâsı’nda da “Renowned” (ünlü, tanınmış, bilindik ve meşhur) kelimesinin karşılığı olarak “Meşhur” kelimesinin kullanılmasıyla kendisinden sonra gelen “Müze Müdürü” kelimeleri ile benzer bir ses etkisi yaratılması hedeflenmiş olabilir. Bu da çevirmenin, yazarın biçimini de dikkate aldığını düşündürmektedir. “Renowned curator Jacques Sauniere” ifadesi İnsan Zekâsı tarafından “Meşhur Müze Müdürü Jacques Sauniere” olarak çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından “Ünlü kütüphane müdür Jacques Sauniere’si” olarak çevrilmiştir. Burada bir diğer önemli nokta ise “Louvre Museum” (Louvre Müzesi) ile başlayarak bize yer hakkında ip ucu veren kaynak metindeki “Museum” kelimesini algılayarak “Müze’si” olarak çevirmiş olan Yapay Zekâ’nın daha sonra gelen ve “müze, kütüphane, sanat galerisi müdürü” anlamlarına gelebilecek olan “curator” kelimesinin anlamını daha önceki “müze” kelimesinden bağlantısız olarak “kütüphane müdür” olarak çevirmiş, üstelik “müdürü” yerine “müdür” olarak çevirmiş olmasıdır. “Müdürü” yerine “müdür” olarak çevirmiş olmasının nedeni ise “curator” kelimesinden sonra onun kimliğini açıklayan bir ek bilgi olan “Jacques Sauniere” özel isminin iki virgöl arasında verilmemiş olması olabilir. Programda meydana gelen bu tür yanlışlıkların yeniden düzenlenen metinlerle ortadan kalkıp kalkmayacağı da 2. aşamada değerlendirilecektir.

Kaynak metindeki cümlenin yüklemi olan “staggered” kelimesi ise İnsan Zekâsı’nda da Yapay Zekâ’da da “sendeledi” olarak çevrilmiş, Türkçe söz dizimine uygun olarak cümle sonunda verilmiştir. Ancak “staggered” kelimesinden sonra kullanılan ve “içeriye, başarılı bir sonuca, yüzünden, nedeniyle, sayesinde, yoluyla, aracılığıyla, süresince, sonunda, sonuna, -den geçerek, içinden, boyunca, arasından, başından sonuna dek, başından sonuna kadar, arasından, her yanında, orasında burasında, her yanına” gibi bir çok anlama gelebilecek “through” kelimesi, İnsan

Zekâsı tarafından “-de” eki olarak Türkçe’ye çevrilmiş, Yapay Zekâ tarafından ise “boyunca” olarak Türkçe’ye çevrilmiştir. Türkçe’de “sendelemek” eylemi bir anda oluşan bir durumu anlattığı için İnsan Zekâsı (çevirmen), Erek Dizge Normları’nı dikkate alarak “boyunca” demek yerine, genelde “through” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmayan “-de” ekini kullanmayı tercih etmiştir. Ancak Yapay Zekâ’da erek dil yapısı ve semantik yönden bir değerlendirme yapılamamış, dolayısıyla “... boyunca sendelemek” şeklinde, Türkçe anlam yapısına uymayan bir çeviri yapılmıştır. Daha sonra gelen “the vaulted archway” ise İnsan Zekâsı tarafından “vaulted” kelimesinin çıkarılması ile “archway” kelimesinin karşılığı “kemerli geçit” olarak çevrilmiştir. Bunun nedeni ise “vault” kelimesinin anlamıdır. “Vault” kelimesi ile anlatılmak istenen “Büyük Galerideki kemerli geçitin” korunaklı olmasıdır. Oysa kaynak metnin bağlamı içerisindeki yeri de göz önüne alındığında, müzenin korunaklı olması durumu zaten bilinmektedir. Bu nedenle İnsan Zekâsı yani çevirmen bu ifadeyi hiç kullanmayarak kelimeyi çıkarmayı tercih etmiştir. Olayın geçtiği yerin bir müze olması nedeniyle okurun buradaki güvenlik durumunu tahmin edebileceği fikri ile Erek Dizge Normları çerçevesinde çevirmenin bu çevirisini *kabul edilebilir* olarak yorumluyoruz. Aynı cümlede Yapay Zekâ ise İngilizce’de sıfat fiil oluşturmaya yarayan “-ed” eki yüzünden “vault” kelimesini bir fiil dolayısıyla da “vaulted” kelimesini de bir sıfat fiil olarak algılamış ve “üstünden atlanan” ifadesi ile çevirmiştir. Bu durum ise tamamen programın dilbilgisel yapıları doğru kavrayamamasından kaynaklanmaktadır.

Kaynak metinde yer alan “Grand Gallery” İnsan Zekâsı tarafından “Büyük Galeri” olarak Türkçe’ye çevrilmiştir. Yapay Zekâ’da ise her iki kelime de büyük harfle başladığı için özel isim olarak algılanmış fakat “grand” kelimesi bağlamla ilgisi olmayan bir şekilde “Bin” olarak çevrilmiştir. Buradan yola çıkarak Yapay Zekâ’nın her bağlam için doğru anlam seçimi yapamadığını söyleyebiliriz. Yine İngilizce’de eklendiği kelimenin sonrasında gelen kelimeye olan sahipliğini anlatan ve genellikle Türkçe’ye “-nin” eki olarak çevrilen “-’s” ekinin geçtiği “Museum’s Grand Gallery” ifadesi İnsan Zekâsı tarafından “müzedeki Büyük Galeri” olarak verilmiş, Yapay Zekâ tarafından ise algılanamamış ve “museum’s Bin Galeri’sinin” olarak çevrilmiştir. Türkçe’de her ikisi de “-nin, -nın” anlamına gelen ekler olarak çevrilebilecek “-’s” eki ve “of” kelimesi “archway of the museum’s Grand

Gallery”de olduğu gibi arka arkaya geldiğinde, ikisinden birinin “-de, -da” eki diğerinin de “-nin, -nın” eki olarak çevrilmesi doğru bir kullanım iken; Yapay Zekâ bu aşamada bunu başaramamıştır.

Aşağıdaki bölümde de Yapay Zekâ’nın virgül ile ayrılarak kullanılan ek açıklama, “a Caravaggio” kelimesini uygun yerde kullanamadığı görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
He lunged for the nearest painting he could see, a Caravaggio. (Brown: 2004: 17)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Görebildiği en yakın tabloya, bir Caravaggio’ya doğru hamle yaptı. (Demir 2006: 11)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade O, onun, bir Caravaggio, görebildiği en yakın resim için hamle yaptı. (SameTran-SameTech V1.04)

Yukarıda da görüldüğü gibi kaynak metindeki “He lunged for the nearest painting he could see, a Caravaggio.” cümlesindeki açıklayıcı ifade olan “a Caravaggio” Yapay Zekâ tarafından uygun yerde kullanılamamıştır. Diğer taraftan olayın geçtiği yerin bir müze olması göz önüne alındığında, “painting” kelimesinin Yapay Zekâ tarafından “resim” olarak çevrilmiş olması yeterli bir çeviri iken İnsan Zekâsı tarafından “tablo” olarak çevrilmesi daha doğru ve kabul edilebilir bir çeviridir.

Aşağıda ise Yapay Zekâ’nın özellikle “-ing” ve “-ed” gibi filimsi türetmeye yarayan ekleri algılayamadığı ve bu nedenle bu ekleri almış olan kelimeleri master eki “-mek” ile Türkçe’ye çevirdiği görülmektedir.

Kaynak Metin 1
<i>Grabbing the gilded frame, the seventy-six-year-old man heaved the masterpiece toward himself until it tore from the wall and Sauniere collapsed backward in a heap beneath the canvas. (Brown: 2004: 17)</i>

<p>Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p><i>Varaklı çerçeveyi kavrayan</i> yetmiş altı yaşındaki adam, <i>sanat şaheserini</i> duvardan <i>çıkıncaya</i> dek kendine doğru çektir ve Sauniere, tablonun altına sırtüstü yığıldı. (Demir 2006:11)</p>	<p>Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p><i>Altın kaplanan çerçeveyi kapmak</i>, yetmiş-altı yaşındaki adamı yelken bezi altında bir yığında daraltılmış geri duvar ve Sauniere'den <i>yırtıncaya</i> kadar kendine doğru <i>başyapıtı</i> kaldırdı. (SameTran-SameTech V1.04)</p>
--	--

Yine müzede geçen bir olayda, ünlü tablolardan bahsederken “the gilded frame” ifadesini İnsan Zekâsı’nın Yapay Zekâ’dan farklı olarak “altın kaplanan çerçeve” yerine “varaklı çerçeve” ifadesini tercih etmesi de Erek Dizge Normları çerçevesinde kabul edilebilir bir çeviridir. Diğer taraftan “masterpiece” kelimesi için İnsan Zekâsı’nın kullanmış olduğu “sanat şaheseri” ve Yapay Zekâ’nın kullanmış olduğu “başyapıt” kelimelerinin her ikisi de kabul edilebilir bir çeviridir.

Kaynak metinde “until” ile başlayan bağlı cümleyi her iki özne de “-e kadar (Yapay zekâ)” ve “-e dek (İnsan Zekâsı)” şeklinde çevirerek kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır. Ancak bu cümlenin yüklemi olan, “koparmak, yırtılmak, sökmek” gibi anlamları gelen “tore (tear)” fiilini, İnsan Zekâsı sonra gelen “from the wall (duvardan)” ifadesinden yola çıkarak “çıkıncaya dek” olarak çevirmiş, Yapay Zekâ ise “yırtıncaya kadar” olarak çevirmiştir. Yapay Zekâ, burada, aslında iki cümleyi birbirine bağlayan “and” bağlacını, iki kelimeyi birbirine bağlayan bir bağlaç olarak algılamıştır ve bu da dilbilgisi veritabanından kaynaklanan bir problemdir. Bu nedenle Yapay Zekâ “duvar ve Sauniere’den yırtıncaya kadar” olarak çevirmiştir. Bunun sonucu olarak da ikinci cümleyi algılayamamış yanlış bir çeviri yapmıştır.

Aşağıda dikkat çeken konu ise Yapay Zekâ’nın “barricading the entrance to the suite” ifadesindeki “-ing” ekini yine “-en, -an, -arak” gibi fiilimsi yapan eklerden biri ile çevirmek yerine, mastar eki “-mek, -mak” kullanarak, bağlama da pek uymayan bir anlam ile “barikat kurmak” olarak çevirmesidir. İnsan Zekâsı’nda ise aynı ifade “ve” bağlacı yardımı ile aşağıda gösterildiği gibi bağlı cümle haline getirilmiştir.

Kaynak Metin 1	
As he had anticipated, a thundering iron gate fell nearby, <i>barricading</i> the entrance to the suite. The parquet floor shook. Far off, an alarm began to ring. (Brown 2004: 17)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Yakınlardaki demir parmaklıklı kapı, tahmin ettiği gibi, gürültülü sesler çıkartarak indi ve salonun girişini <i>kapattı</i> . Parke zemin sallanmıştı. Uzak bir mesafede alarm zilleri çalmaya başlamıştı.(Demir 2006: 11)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade O beklemiş olduğu gibi, bir kocaman demir geçit pakete girişe <i>barikat kurmak</i> , yakın düştü. Parke katı titredi. Öteye uzak, bir uyarı çalmaya başladı. (SameTran-SameTech V1.04)

Burada İnsan Zekâsı'nın cümleyi “Gürültülü seslerle demir bir kapı, tahmin ettiği gibi, salonun girişini *kapatarak* hemen yanına düştü.” olarak çevirmek yerine bağlı bir cümleymiş gibi “Yakınlardaki demir parmaklıklı kapı, tahmin ettiği gibi, gürültülü sesler çıkartarak indi ve salonun girişini *kapattı*.” olarak çevirmesi aslında gereksiz bir bölme olmasına rağmen, Erek Dizge Normları'na göre erek okuyucu tarafından rahatsızlık duyulmadan ve aynı hissi verecek şekilde okunduğundan *kabul edilebilir* bir çeviridir.

Yine bu cümlede geçen “thundering” kelimesini İnsan Zekâsı “gürültülü sesler çıkartarak” şeklinde çevirirken, Yapay Zekâ “kocaman” olarak çevirmiştir. Aynı şekilde İnsan Zekâsı “suite” kelimesini “salon” olarak çevirmiş, Yapay Zekâ ise “paket” olarak çevirmiştir. Burada “-ing” eki ile sıfat haline getirilmiş olan bu kelimenin İnsan Zekâsı tarafından sıfat fiil olarak algılanmış olması da yine *kabul edilebilir* bir çeviridir. Ancak bu şekilde gerekli olmadığı halde cümle yapısında yapılan değişiklikler, çevirmenin kendi yaratıcılığını ve yazarlığını da kullanmaya başladığının bir göstergesidir. Bu tür durumlar ise tıpkı Yapay Zekâ'da “salon” yerine “paket” gibi eşdeğerliliği olmayan bir ifade kullanmasının Yapay Zekâ'ya olan güveni sarsması gibi *güvenilirliği* sarsmaktadır.

Devam eden “The parquet floor shook. Far off, an alarm began to ring.” cümlelerinin İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ tarafından yapılan çevirilerinde ise dikkati çeken, “floor” kelimesinin İnsan Zekâsı'nda “zemin” olarak çevrilmesi, Yapay Zekâ'da ise “kat” olarak çevrilmesidir. Kelimenin sözlük karşılığında her ikisinin de olmasına rağmen, kaynak metinde “floor” kelimesi ile anlatılmak istenen,

kendisinden önce gelen “the parquet” (parke- bir zemin malzemesi) kelimesinden de anlaşılacağı gibi, “zemin” olduğu için İnsan Zekâsı’nın yapmış olduğu çeviri daha doğrudur. Diğer bir önemli nokta ise, müzede geçen bir olayda kullanılan “alarm” kelimesi için İnsan Zekâsı’nın “alarm zilleri” ifadesini, Yapay Zekâ’nın da “uyarıcı” ifadesini kullanmasıdır. Bu da yine İnsan Zekâsı’nın Erek Dizge Normları’na göre, bağlamı ve erek okuyucuyu göz önüne alarak yapmış olduğu bir çeviridir. Bu nedenle kabul edilebilir bir çeviridir. Yapay Zekâ ise sadece, Türkçe’de de kullanılan “alarm” kelimesini kullanarak anlatabileceği bir durumu, “uyarıcı” kelimesi ile anlatmış, ancak erek okuyucu tarafından anlaşılan bir ifade olsa da yeterli olmamıştır.

Kaynak Metin 1	
The curator <i>lay a moment</i> , gasping for breath, taking stock. <i>I am still alive</i> . He crawled out from under the canvas and scanned the cavernous space for somewhere to hide. (Brown: 2004: 17)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Soluk soluğa kalan müze müdürü, <i>bir süre hareketsiz kalarak</i> nefesini dengelemeye çalıştı. Tablonun altından sürünerek çıktı ve kendine saklanacak uygun bir yer aradı. (Demir 2006: 11)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Kütüphane müdürü, alma stok, nefes için solumak, <i>bir ana yalan söyledi</i> . Ben, <i>hâlâ canlıyım</i> . O, yelken bezi altındadanın dışı süründü ve gizlemek bir yer için mağaralarla dolu uzayı taradınız. (SameTran- SameTech V1.04)

Burada daha önce üstünde durulan “kütüphane-müze müdürü” şeklindeki farklı çeviriler ya da fiilimsi olan cümlelerin Yapay Zekâ tarafından çevrilemesi gibi durumlardan tekrar bahsetmek gereksizdir. Ancak burada önemli olan Yapay Zekâ’nın, İngilizce’de hem “uzanmak, dinlenmek, kestirmek” anlamına gelen hem de “yalan söylemek” anlamına gelen “lie” kelimesinin geçmiş zaman hali, “lay” ifadesini “yalan söyledi” olarak çevirmiş olmasıdır. İlerleyen bölümlerde de yine Yapay Zekâ’nın bu kez “yalan söylemek” anlamında kullanılan “lying” kelimesini “uzanmak” olarak çevirdiği görülecektir. Yine aynı cümlede geçen “a moment” ifadesi İnsan Zekâsı tarafından “bir süre” olarak çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından “bir ana” olarak çevrilmiştir. Burada “moment” kelimesinin Yapay Zekâ Çeviri Programı SameTran’ın sözlüğünde “an” olarak geçtiğini belirtmek gerekir.

“I am still alive.” cümlesi ise İnsan Zekâsı tarafından çevrilmezken, Yapay Zekâ tarafından “Ben, hâlâ canlıyım.” şeklinde çevrilmiştir. İnsan Zekâsı ürünü olan erek metinde bu kısmın çevrilmemesinin sebebi unutulmuş olması olabilir. Ancak bilinçli ya da bilinçsiz yapılan bu çıkarma işlemi erek metin açısından anlamda bir kayıba sebep olmamıştır. Çünkü devam eden cümleler gereği kitabın kahramanı Sauniere’in yaşamakta olduğu okuyucu tarafından çok açık bir şekilde tahmin edilebilmekte, kahramanın yaşamakta olduğu ölüm kaygısı da hissedilebilmektedir.

Sıradaki bölümde geçen konuşma cümleleri ve bunların içinde geçen emir cümlelerinin çevirileri de edebi eser çevirilerinde İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ’nın karşılaştırılması açısından oldukça önemlidir.

Kaynak Metin 1	
A voice spoke, chillingly close. “Do not move.”	
On his hands and knees, the curator froze, turning his head slowly. (Brown 2004:17)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade
Tüylerini ürpertecek kadar yakından gelen bir ses duydu. “Kıpırdama.”	Bir ses konuştu chillingly sonu, Hareket etmeyiniz.
Elleri ile dizlerinin üzerinde duran müze müdürü donakalmıştı. Yavaşça başını çevirdi. (Demir 2006:11)	Eller ve dizlerinde, kütüphane müdürü dondurdu dönüş, ağır ağır kafası. (SameTran- SameTech V1.04)

Öncelikle, “A voice spoke, chillingly close.” betimleme cümlesi, İnsan Zekâsı’nda “Tüylerini ürpertecek kadar yakından gelen bir ses duydu.” şeklinde, Yapay Zekâ’da ise “Bir ses konuştu chillingly sonu,” şeklinde çevrilmiştir. İnsan Zekâsı’nda “yakın” olarak çevrilen “close” kelimesi, Yapay Zekâ’da “sonu” olarak çevrilmiştir. Asıl önemli olan ise emir cümlesi olan “Do not move.” cümlesinin İnsan Zekâsı’nda yine bir emir cümlesi olarak “Kıpırdama.” şeklinde çevrilmesi, diğer taraftan Yapay Zekâ’da daha kibar, öneri anlatan bir ifade olarak “Hareket etmeyiniz.” şeklinde çevrilmesidir. Dolayısı ile Yapay Zekâ emir cümlesi yerine normal bir cümle kullandığı için kaynak metindeki esaret, korku ve şiddet hissini verememiştir. Yapay Zekâ’nın emir cümlesini normal bir cümle olarak algılamasının sebebinin, kaynak metinde bu emir cümlesinin sonunda ünlem değil de nokta

kullanılması olabileceği düşünülerek 2. aşamada buradaki noktalama değiştirilmiş ancak Yapay Zekâ cümleyi yine bir emir cümlesi olarak algılayamamıştır.

Daha sonra gelen “On his hands and knees, the curator froze, turning his head slowly.” şeklindeki betimleme cümlesi; İnsan Zekâsı tarafından “Elleri ile dizlerinin üzerinde duran müze müdürü donakalmıştı. Yavaşça başını çevirdi.” olarak iki ayrı cümle halinde çevrilmiş, cümlenin başındaki “On his hands and knees” ifadesi ise elleri ve dizlerinin üzerinde duran” olarak çevrilmiştir. Yapay Zekâ ise “Eller ve dizlerinde, kütüphane müdürü dondurdu dönüş, ağır ağır kafası.” şeklinde, tek bir cümle olarak çevirmeye çalışmış, ama uygun yüklem karşılığını kullanamadığı gibi söz dizimi olarak da cümleyi düzenleyememiştir. Ayrıca cümle başındaki “on his hands and knees” ifadesindeki “on” kelimesi, “-de, -da” eki olarak kullanılmış, “ellerinde ve dizlerinde” şeklinde çevrilmiştir. Oysa İngilizce’den Türkçe’ye çevirilerde “on” kelimesinin; genellikle “There” ile başlayan cümlelerde, “-de, -da” eki veya “üzerinde” olarak çevrilmesi büyük bir anlam değişikliği yaratmazken, diğer cümlelerde “üzerinde” veya bağlama göre “-de” eki olarak çevrilmesi yukarıda olduğu gibi büyük anlam karmaşalarına sebep olabilir. Çünkü “there” cümleleri “biryerlerde bir şey olduğunu” anlatmak için kurulan cümlelerdir ve bu yüzden “üzerinde” veya “-de, -da” eki olarak kullanılması anlamı değiştirmez. Örneğin; “There is an insect *on* the ball.” cümlesinin Türkçe’ye çevrilirken “*Topta* bir böcek var.” veya “Topun *üzerinde* bir böcek var.” olarak çevrilmesi anlamda bir şey değiştirmez. Ancak “He talked on the phone with his girlfriend.” cümlesini “O, telefonda kız arkadaşı ile konuştu.” yerine “O, telefonun üzerinde kız arkadaşı ile konuştu.” olarak çevirmek doğru olmayacaktır.

Özellikle İngilizce’de bir kelimenin anlamı onu takip eden kelimelere, yapılarla ve bağlama göre değişmekte, bu durum ise sadece bir kelimenin anlam çemberinde bile çok fazla olasılık meydana getirmektedir. Bu yüzden İnsan Zekâsı’nın da zorlandığı çeviri eylemi çok zaman alan, pahalı ve zor bir eylem olmaktan çıkamamaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek ve teknoloji yardımı ile çeviri eylemine hız kazandırabilmek için kullanılan bilgisayar programlarının da içinden çıkamadığı bu olasılık çemberinin daraltılabilmesi için çözüm önerilerinde bulunan Yapay Zekâ ise kullandığı statik değerlendirme fonksiyonu ile rastgele bir

şeyim yaptığından, doğru anlamı yakalayamamaktadır. Buraya kadar yapılan karşılaştırmada da Yapay Zekâ, ne yeterli ne de kabul edilebilir düzeyde bir çeviri yapılmasına yardımcı olamamıştır. Bu da Yapay Zekâ'nın bu hali ile şimdilik, tek başına bir edebi eser çevirisini üstlenebilecek düzeyde güvenilir olmadığına göstergesidir.

Ancak Yapay Zekâ'nın tek artışının zaman alanında olduğu söylenebilir. Özellikle iş dünyasının, internet kullanıcılarının, meraklı okurların ve onların bu meraklarını gidermek için yeterli sayıda maddi sebepleri olan yayın evlerinin çeviri için harcadığı zaman ve para ise oldukça fazladır. “Sadece bir şirketin 10 kullanma kılavuzunu 10 farklı dile çevirtirmek için harcayabileceği rakamın 3000000 Dolar olduğu” (Sprung, 2000 introduction xix) ve hergün çevirisi yapılacak metin yığınlarının arttığı göz önüne alındığında, bu durum korkutucu boyutlara ulaşmaktadır. Dolayısıyla Petek Demir'in üç ayda tamamladığını söylediği bu kitabın, şu ana kadar karşılaştırması yapılan bölümü için en az yarım saat harcadığı varsayılırsa, Yapay Zekâ'nın buraya kadar olan kısmı 2 dakikada çevirmiş olması da bu nedenle büyük bir başarı, aynı zamanda da hem çeviriye milyonlarca lira harcayan kişiler hem de çevirmenler için büyük bir kazançtır. Çünkü vakti nakte çevirebilmek, bir anlamda geleceği görebilmek ve ona dokunabilmektir. Yapay Zekâ ise bu konuda ümit vadetmektedir.

Aşağıdaki bölümde ise yine betimleme cümlelerinden oluşan bir bölüm yer almaktadır. Burada da oldukça kısa bir sürede (35 sn.) çeviri yapan Yapay Zekâ zamandan kazanç sağlasa da, karmaşık cümlelerin çevirilerinde başarılı olamamakta, betimleme cümlelerinin çevirilerinde de oldukça zorlanmaktadır. Bu durum aşağıda ki cümlede daha net görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
Only <i>fifteen feet</i> away, outside the sealed gate, the mountainous silhouette of his attacker stared through the iron bars. (Brown 2004: 17)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Kilitli kapının dışında, yalnızca <i>beş metre</i> ötede, ona saldıran kişinin devasa silü	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Sadece <i>on beş fit</i> deplasmanı, mühürlü geçidin dışı, saldırganının dağlık silueti

eti durmuş, demir parmaklıklar arasından bakıyordu. (Demir 2006:11)	demir barları boyunca gözlerini dikip baktı. (SameTran- SameTech V1.04)
---	---

Kaynak Metinde “fifteen feet” olarak anlatılan mesafenin çevirisinde İnsan Zekâsı Ereğ Dizge Normları’na öncelik vererek, bir İngiliz uzunluk ölçüsü birimi olan ve Türkçe’de karşılığı bulunmayan “feet” kelimesini (1 fit= 30,5 c.m.), Türkçe’deki uzunluk ölçüsü birimlerinden metreyi kullanarak anlatmayı tercih etmiş ve “beş metre” (30,5 c.m. X 15 = 457,5 c.m.) olarak çevirmiştir. Yapay Zekâ’da ise bu cümle, “away” kelimesinin “deplasman” olarak algılanması yüzünden, “Sadece on beş fit deplasmanı” şeklinde çevrilmiştir.

İnsan Zekâsı’nın “kilitli kapı” olarak çevirdiği “the sealed gate” ifadesi bu bölümde Yapay Zekâ tarafından, yeterli çeviri olarak kabul edilebilecek bir eşdeğer ifade ile “mühürlü geçit” olarak çevrilirken, son metin karşılaştırması bölümü olan resmi belge çevirilerinde “mühür” olarak çevrilmesi gereken yerde “aybaliğısı” olarak anlamsız bir kelime ile çevrilmiştir. Bu durum statik değerlendirme fonksiyonunun yapmış olduğu bir başka yanlış anlam seçimidir. Yine yukarıdaki metnin çevirisinde Yapay Zekâ’nın, “away”, “bar”, “mountainous” ve “through” kelimelerini de birbirleri ve metnin bağlamı ile ilgisi olmayan bir şekilde “deplasmanı”, “barları”, “dağlık” ve “boyunca” olarak çevirmiş olması da Yapay Zekâ’da statik değerlendirme fonksiyonunun yapmış olduğu rastgele anlam seçiminden kaynaklanmaktadır.

Aşağıdaki bölümde, kitaptaki saldırganı betimleyen “He was broad and tall, with ghost-pale skin and thinning white hair.” cümlesi ise İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ tarafından aşağıdaki gibi çevrilmiştir.

Kaynak Metin 1	
He was <i>broad</i> and tall, with <i>ghost-pale skin</i> and <i>thinning</i> white hair. His irises were pink with <i>dark red pupils</i> . (Brown: 2004: 17)	
Ereğ Metin 1- İnsan Zekâsı <i>Hortlak gibi solgun bir yüze ve beyaz saçlara sahip, uzun boylu, iri cüsseli biriydi. Koyu kırmızı göz bebeklerini pembe</i>	Ereğ Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade O, beyaz saç ve <i>incelmek hayalet-kazık soyması ile, geniş ve uzundu. Irisleri, kararlık kırmızı öğrenciler ile pembeydi.</i>

iris çevreliyordu. (Demir 2006:11)

(SameTran- SameTech V1.04)

Kaynak metinde geçen ve “cansız, ince” olarak yorumlanabilecek “thinning” kelimesi İnsan Zekâsı tarafından çevrilmemiştir. Ancak çevrilmemiş olması cümlede herhangi bir anlatım bozulduğuna sebep olmamıştır. Sadece kitaptaki saldırgan hakkında eksik bilgi verilmesine neden olmuştur. Ancak aynı kelime Yapay Zekâ tarafından “incelmek” olarak çevrilmiştir. Çünkü Yapay Zekâ bu kelimeyi, kendisinden önce gelen “and” bağlacı ile bu bağlacın öncesinde kullanılan “skin” kelimesine bağlı bir kelime olarak algılamıştır. Programın sözlüğünde sadece “soymak” anlamı ile fiil görevinde yer alan “skin” kelimesinin “and” bağlacı ile “thinning” kelimesine bağlı bir kelime olarak algılanması da programın “thinning” kelimesini “incelmek” olarak çevirmesine neden olmuştur. Burada önemli olan programın “and” bağlacını, “ghost-pale skin” ve “thinning white hair” ifadelerini birbirine bağlayan bir bağlaç olarak algılamamasıdır. Bunun düzeltilmesi için 2. aşamada “and” bağlacından önce bir virgül kullanılmış, ancak bu da önemli bir değişiklik yaratmamıştır.

Yine kaynak metindeki “His irises were pink with dark red pupils.” cümlesindeki “pupils” kelimesi İnsan Zekâsı tarafından “göz bebekleri” olarak çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından “öğrenciler” olarak yanlış çevrilmiştir. İnsan Zekâsı ise bire bir olmasa da, yüklem çevirisi bire bir korunarak “Koyu kırmızı göz bebekleri gibi irisleri de pembeydi” olarak da çevrilebilecek bu cümleyi, “Koyu kırmızı göz bebeklerini pembe iris çevreliyordu.” olarak çevirmeyi tercih etmiştir. Burada İnsan Zekâsı’nın yapmış olduğu çeviri, Erek Dizge Normları açısından kabul edilebilir bir çeviridir. Ancak güvenilirlik açısından bakıldığında bu çeviri, çevirmenin eseri yeniden yazma çabası olabileceği fikrini doğurduğu için İnsan Zekâsı’na olan güveni sarsmaktadır. Çünkü İnsan Zekâsı’nın yapmış olduğu bu çeviri, edebi bir eserde rastlanabilecek türden bir betimleme cümlesi olmasına rağmen, kullanılan üslûp Demir’e aittir. Aşağıdaki bölümde de yine Yapay Zekâ’nın yapmış olduğu çeviride yanlış anlam seçimleri ve özne yüklem uyumsuzluğu görülmektedir.

Kaynak Metin 1

The albino drew a *pistol from his coat* and aimed the barrel through the bars,

directly at the curator. “ <i>You should not have run.</i> ” His accent was not easy to place. “Now tell me where it is.” (Brown: 2004: 17)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Albino <i>ceketinden çıkardığı silahın namlusunu, parmaklıklar arasından</i> müze müdürüne doğrulttu. “Kaçmamalıydın.” Aksanınin nereye ait olduğunu anlamak kolay değildi. “Şimdi bana nerede olduğunu söyle.” (Demir 2006: 11)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Albinos, <i>paltosunu bir pistolu</i> çıkardı ve kütüphane müdüründe doğrudan, <i>barlar boyunca fıçığı hedeflediniz. Değil siz çalıştırmış olmalıydınız.</i> Vurgusu, yerleştirmek için kolay değildi. Şimdi, nerede olduğuna bana söylersiniz. (SameTran-SameTech V1 .04)

Kaynak metinde olduğu gibi iki yüklemli, bağlı bir cümle kurmayı tercih eden Yapay Zekâ’da, Kaynak Dizge Normları’na öncelik verilmiş, ancak 1. yüklem “çıkardı” olarak çevrilirken, 2. yüklem “hedeflediniz” olarak çevrilerek özne-yüklem uyumunu sağlanamamıştır. Yine bu cümlede geçen “pistol” ve “barrel” kelimeleri İnsan Zekâsı tarafından “silah” ve “namlu” olarak çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından “pistol” ve “fıçı” olarak çevrilmiştir. Benzer şekilde “aimed”, “through” ve “bars” kelimeleri İnsan Zekâsı tarafından “doğrulttu”, “arasından” ve “parmaklıklar” olarak çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından “hedeflediniz”, “boyunca” ve “barlar” olarak çevrilmiştir. Yapay Zekâ’nın yapmış olduğu tüm bu yanlış çeviriler, statik değerlendirme fonksiyonunun yapmış olduğu rastgele seçimler veya veri tabanlarındaki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Oysa çeviri eyleminde bağlam, kelime, zaman ve metin türü gibi etmenlerin, bir kelimenin anlamı için bile çok fazla olasılık meydana getirmesi, anlam çemberinin daraltılması için kullanılan statik değerlendirme fonksiyonu veya iyi hazırlanmış veri tabanlarının dışında, çeviri süreci adımları gibi başka adımlara da ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Çalıştığı müzede saldırıya uğrayan Sauniere ve saldırganı arasında geçen “You should not have run.” konuşma cümlesi, bağlama uygun olarak İnsan Zekâsı tarafından “Kaçmamalıydın.” olarak çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından bağlam, kendisinden önce geçen cümlelerle bağlantısı kurulamadığı için “Değil siz çalıştırmış olmalıydınız.” şeklinde çevrilmiştir. Hem “koşmak” hem de “çalıştırmak, işletmek” anlamlarında kullanılabilen “run” kelimesini İnsan Zekâsı bağlama uygun olarak “kaçmak” olarak çevirirken, Yapay Zekâ “çalıştırmak” olarak çevirmiştir. Bu da yine

Yapay Zekâ'nın, çözüm yolları yeterli olmadığı için seçimlerinin yanlış olduğunu göstermektedir.

Burada oluşan bir başka problem ise Yapay Zekâ'nın “not” olumsuzluğunu kendisinden önce gelen yardımcı fiil “should” ile birleştirememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan saldırganla Sauniere arasında geçen bu cümlede İnsan Zekâsı bağlama uygun olarak daha sert bir ifade yaratmak için 2. tekil şahıs ile çeviri yaparken, Yapay Zekâ 2. çoğul şahıs kullanımı ile yine bağlama uygun olmayan bir şekilde, daha kibar bir ifade ile çevirmiştir. “Now tell me where it is.” Konuşma cümlesinde de Yapay Zekâ yine emir cümlesini 2. çoğul şahıs kullanarak daha kibar çevirmiştir. Buna ilaveten bu cümlenin söz dizimindeki yerleşimi de doğru yapamamış ve yine “olduğunu” yerine “olduğuna” kullanarak ismin hâl eklerini de doğru kullanamamıştır.

İki konuşma cümlesi arasında bir betimleme cümlesi olarak yer alan “His accent was not easy to place.” cümlesinde Yapay Zekâ “Vurgusu, yerleştirmek için kolay değildi.” olarak, daha önce yapmış olduğu çevirilerle kıyaslandığında oldukça yeterli görünen bir çeviri yapmıştır. Buradaki yanlışlık, programın cümlede yüklem görevinde bulunmayan, çekimlenmemiş her fiili, “place” kelimesinde olduğu gibi mastar eki ile çevirmesi, ancak kendisinden önce gelen “to” kelimesini “için” olarak algılaması nedeni ile “yerleştirmek için” şeklinde çevirmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa programda, yüklem durumunda görünmeyen her fiilin sadece fiil kökü ile algılanması ve kendisinden önce gelen kelime ile birleştirilerek çevrilmesini sağlayan bir komut bulunması, buna ilaveten “easy” kelimesinden sonra gelen “to” kelimesinin “-mek, -mak” olarak çevrilmesini sağlayan bir komut bulunması ile buna benzer cümle çevirilerinde daha iyi sonuçlar elde edilebilir.

Aşağıdaki bölümde basit bir cümle olan “I told you already,” cümlesinin çevirilerinde İnsan Zekâsı'nın kabul edilebilir, Yapay Zekâ'nın da yeterli bir çeviri yaptığını söylenebilir. Ancak cümle yapıları karmaşıklıktıkça, yani bağlı veya filimsi türü kelimelerle oluşturulmuş cümleler ile karşılaştığı zaman, Yapay Zekâ'nın zorlandığı görülmektedir.

“I told you already,” the curator stammered, kneeling defenceless on the floor of the gallery. “I have no idea what you are talking about!” (Brown 2004:17)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Galerinin zemininde savunmasız bir halde çömelen müze müdürü, “Sana daha önce de söyledim,” diye kekeledi. “Neden bahsettiğin hakkında hiç fikrim yok !”(Demir 2006:11)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Ben, önceden sana söyledim. Kütüphane müdürü kekeledi , galerinin kat'ında savunmasız diz çökmek. Ben, nasıl konuşuyor olduğunuz fikri sahip olmam! (SameTran- SameTech V1.04)

“The curator stammered, kneeling defenceless on the floor of the gallery.” cümlesinde “diz çöken” anlamına gelen “kneeling” kelimesinde İnsan Zekâsı “çömelen” kelimesi ile kabul edilebilir bir çeviri yapmış, Yapay Zekâ ise “-ing” takısı almış olan “kneeling” kelimesinde “diz çökmek” şeklinde mastar eki kullanarak doğru bir ifade yakalayamasa da yeterli olarak nitelendirilebilecek bir çeviri yapmıştır. Daha sonra gelen konuşma cümlesi “I have no idea what you are talking about!” ise İnsan Zekâsı tarafından “Neden bahsettiğin hakkında hiç fikrim yok!” olarak çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından “Ben, nasıl konuşuyor olduğunuz fikri sahip olmam!” şeklinde çevrilmiştir. Burada Yapay Zekâ'nın soru kelimesi ile başlayan ancak öznenin başta kullanılarak isim cümlecisi (noun clause) haline getirilmesi ile oluşmuş “what you are talking about” cümlesini tanınması ve isim cümlecisi (noun clause) şeklinde “nasıl konuşuyor olduğuz” olarak çevirmesi yeterli ve gelecek vadeden bir çeviri iken, “what” soru kelimesini “ne” ya da “ne'den” şeklinde çevirmek yerine “nasıl” olarak çevirmesi dikkat çekicidir.

Sıradaki bölümde ise daha önce Yapay Zekâ'nın, “uzanmak” anlamında kullanıldığı yerde “yalan söylemek” olarak çevirdiği “lie” kelimesini, bu kez “yalan söylemek” anlamında kullanılmasına rağmen “uzanmak” olarak çevirdiği görülmektedir.

Kaynak Metin 1 “You are lying.” The man stared at him, perfectly immobile except for the glint in his ghostly eyes. “You and your brethren possess something that is not yours.” (Brown 2004:18)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Sen ozanıyorsun. Adam, tinsel konularla

<p>“Yalan söylüyorsun.” Hayalet gözlerindeki pırıltının dışında kıpırtısız duran adam, ona baktı. “Sen ve kardeşlerin, size ait olamayan bir şeye sahipsiniz.” (Demir 2006:11)</p>	<p>ilgili gözler inde parıltı içinden başka kusursuz biçimde hareketsiz, onda gözlerini dikip baktı. Kardeşlerin ve sen, bir şeye sahip oldukları o, seninki değildir. (SameTran- SameTech V1.04)</p>
--	---

Burada Yapay Zekâ tarafından yapılan ve karar verme aşamalarında kullanılan “statik değerlendirme fonksiyonu” veya “buluşsal arama” metodlarından biri tarafından seçildiğini düşündüğümüz yanlış bir çeviri söz konusudur. Programın bu karar verme metodları kelimeyi “yalan söylemek” olarak değil, “uzanmak” olarak algılamış ve hatta bunu da “uzanıyorsun” diye değil “ozanıyorsun” şeklinde çevirmiştir. Devam eden “The man stared at him, perfectly immobile except for the glint in his ghostly eyes.” cümlesinde geçen “perfectly” kelimesi İnsan Zekâsı tarafından, kendisinden sonra gelen kelime ile birlikte değerlendirilerek “perfectly immobile- tamamen hareketsiz” anlamı yerine iki kelimenin birleştirilerek “kıpırtısız” olarak çevrilmesi ile verilmiştir. Aynı durumda Yapay Zekâ ise “perfectly immobile” ifadesini “kusursuz biçimde hareketsiz” olarak çevirmiştir. Burada İnsan Zekâsı’nın yapmış olduğu çeviride erek odaklı bir yaklaşımla, kaynak kültürde “tamamen hareketsiz” olarak anlatılabilecek “perfectly immobile” ifadesinin, “kıpırtısız” olarak verilmesi ve iki kelimenin birleştirilerek, bire-bir çeviri yerine tek kelimeyle ifade edilmesi kabul edilebilir bir çeviri olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan yine bu kelimeler için Yapay Zekâ’nın yapmış olduğu çeviri ise yeterli bir çeviri olarak nitelendirilebilir.

Yine aynı cümlede geçen “ghostly eyes” kelimeleri İnsan Zekâsı tarafından “hayalet gözlerindeki” olarak çevrilirken Yapay Zekâ tarafından “tinsel konularla ilgili gözler inde” olarak çevrilmiştir. “Ghostly” kelimesi gözleri tasvir etmek için kullanılmış bir sıfattır. Ancak Yapay Zekâ tarafından yine sıfat olarak algılanmasına rağmen, programın sözlüğünde bulunan tek anlamı olan “tinsel konularla ilgili” olarak çevrilmiştir. Burada programın kullandığı sözlüğün de çok yeterli olmadığı görülmektedir.

Devam eden “You and your brethren possess something that is not yours.” cümlesinde Yapay Zekâ “that is not yours” sıfat cümlecini (relative clause) daha

farklı şekilde, “possess something that” olarak algılamış ve “bir şeye sahip oldukları o,” olarak çevirmiştir. “that is not yours” cümleciğindeki “is” yardımcı fiilini ise asıl cümlenin fiili olarak almış ve “Kardeşlerin ve sen, bir şeye sahip oldukları o, seninki değildir.” olarak çevirmiştir.

Aşağıdaki bölümde ise Erek Dizge Normları’nın ve erek dil kurallarının çeviride önemli bir etken olduğu görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
The curator felt a surge of adrenaline. <i>How could he possibly know this?</i> (Brown 2004:18)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Müze müdürü adrenalinin arttığını hissetmişti. <i>Adam bunu nasıl biliyor olabilir?</i> (Demir 2006:11)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Böbrek üstü bezinin bir kabarması kütüphane müdür keçesi. <i>Bunu nasıl belki bilebilirdi?</i> (SameTran- SameTech V1. 04)

İngilizce’de olasılık anlatan bir yardımcı fiil (linking verb) ve olasılık anlatan bir kelime olan “possibly” zarfı ile verilmiş olan cümle, Türkçe’ye çevrilirken, başta yer alan soru kelimesi “how (nasıl)”, bu tür cümlelerde olasılığı sorguladığı ve bir başka olasılık anlatan kelimenin kullanılması doğru olmayacağı için İnsan Zekâsı tarafından “Adam bunu nasıl biliyor olabilirdi?” olarak çevrilmiş, ancak Yapay Zekâ tarafından “Bunu nasıl belki bilebilirdi?” şeklinde, olasılık anlatan ikinci bir kelimenin kullanılması ile bire-bir çevrilmiştir. İnsan Zekâsı burada Erek Dizge Normları’nı ve erek dil kurallarını dikkate alarak kabul edilebilir bir çeviri yapmış, Yapay Zekâ ise Kaynak Dizge Normları’nı ve kaynak dil kurallarını baz alarak bire bir aktarma ile yeterli bir çeviri yapmıştır. Diğer taraftan statik değerlendirme fonksiyonunun yapmış olduğu yanlış bir seçim sonucu Yapay Zekâ’nın birinci cümlede geçen “felt (feel kelimesinin geçmiş zaman hali)” kelimesini “keçe” olarak çevirdiğini ve bu sebeple bu cümleyi bir cümle olarak algılayamadığını görüyoruz.

Aşağıdaki bölümde de yine Yapay Zekâ’nın rastgele yapmış olduğu seçimler ve şahıs ve ismin halleri gibi ekleri doğru kullanamadığı görülmektedir.

Kaynak Metin 1
“Tonight the <i>rightful guardians</i> will be <i>restored</i> . Tell me where it is hidden, and you will live.” The man levelled his gun at the curator’s head. “Is it a secret you will

die for?” (Brown 2004:18)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı “Bu gece <i>gerçek koruyucularına iade edi</i> lecek. Bana saklandığı yeri söylersen ya- şarsın.” Adam silahı müze müdürünün başını hedef alacak şekilde doğrulttu. “Bu, uğruna öleceğin bir sır mı?” (Demir 2006:12)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>Haklı veliler</i> bu gece, <i>restored</i> olacak- lar. O nerede gizlendiğine bana söyle- yin, ve sen yaşayacaksın. Adam, curator ’s kafasında silahını düzeltti. Öleceği bir sırını mıdır? (SameTran-SameTech V1.04)

Burada, kaynak metinde geçen “rightful”, “guardians” ve “restored” kelimeleri; İnsan Zekâsı’nda “gerçek”, “koruyucular” ve “iade edilmek” olarak, Yapay Zekâ’da ise “haklı”, “veli” ve çevrilmemiş hali ile “restored” olarak verilmiştir. Diğer cümlede yer alan “and” bağlacı ise İnsan Zekâsı tarafından “if (eğer)” olarak değerlendirilerek, “bana nerede saklı olduğunu söyle ve yaşa” şeklinde bire-bir çevrilebilecekken, “bana saklandığı yeri söylersen yaşarsın” şeklinde koşul cümlesi haline getirilerek çevrilmiştir. Bu çeviri de yine Erek Dizge Normları baz alındığında kabul edilebilir bir çeviridir. Ancak Yapay Zekâ yine Kaynak Dizge Normları’na göre hareket ederek bire bir çeviri yapmaya çalışmış ve “O nerede gizlendiğine bana söyleyin, ve sen yaşayacaksın” olarak çevirmiştir. “Aynı hizaya getirmek” anlamına gelen “level” kelimesi ise İnsan Zekâsı tarafından “hedef alacak şekilde doğrulttu”, Yapay Zekâ tarafından ise “düzeltti” olarak çevrilmiştir. Diğer taraftan Konuşma cümlesi “Is it a secret you will die for?” İnsan Zekâsı tarafından “Bu, uğruna öleceğin bir sır mı?” şeklinde çevrilmiş, Yapay Zekâ tarafından da “Öleceği bir sırını mıdır?” şeklinde çok farklı olmayan bir ifade ile çevrilmiştir. Dolayısı ile her ikisi de kabul edilebilir çeviri olarak nitelendirilebilir. Aşağıdaki bölümde ise Yapay Zekâ’nın dilbilgisi veri tabanındaki bazı eksikliklerden kaynaklanan yanlış çeviriler görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
Sauniere could not breathe. The man tilted his head, peering down the barrel of his gun. (Brown 2004:18)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Sauniere nefes alamıyordu. Adam başını	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Sauniere soluyamazdı. Adam, silahının

yan yatırarak, silahın namlusundan dik-	fiçisinden aşağısında bakmak, kafasını
katle baktı. (Demir 2006:12)	eğdi. (SameTran- SameTech V1.04)

Burada İnsan Zekâsı “could not breath” ifadesini “nefes alamıyordu” şeklinde çevirmiştir. İngilizce’de “geçmişte yapılamayan ya da yapılamamış olan” bir durumu anlatmak için kullanılan “could not” ifadesi Türkçe’ye “-amazdı, -amadı, -amamıştı” gibi değişik şekillerde çevrilebilir. İnsan Zekâsı bunu “alamıyordu” olarak çevirmeyi tercih ederek kabul edilebilir bir çeviri yapmış ancak Yapay Zekâ “soluyamazdı” olarak çevirerek, sanki geçmişte hiç yapamadığı genel bir durummuş gibi aktarmış, dolayısıyla yanlış bir çeviri yapmıştır. Devam eden cümlede ise “namlu” anlamına gelen “barrel” kelimesini Yapay Zekâ yine “fiçi” olarak çevirmiş ve “-ing” eki alan “peering” kelimesini “bakmak” olarak, mastar eki ile çevirmiştir.

Aşağıdaki bölümde ise yine Yapay Zekâ’nın emir cümlelerinde yaptığı çeviriler göze çarpmaktadır.

Kaynak Metin 1	
Sauniere <i>held up</i> his hands <i>in defence</i> . “ <i>Wait,</i> ” he said slowly. “I will tell you <i>what you need to know</i> .” The curator <i>spoke his next words carefully</i> . The <i>lie</i> he told was <i>one</i> he had rehearsed <i>many times... each time</i> praying he would never have to use it. (Brown 2004: 18)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade
Sauniere kendini <i>savunarak ellerini kaldırdı</i> . <i>Yavaşça</i> , “ <i>Bekle,</i> ” dedi. “ <i>Sana öğrenmek istediğin şeyi söyleyeceğim.</i> ” Müze müdürü <i>ardından gelen kelimeleri özenle seçti</i> . <i>Söyledikleri, hiçbir zaman ihtiyaç duymamayı ümit ederek</i> , defalarca tekrar ettiği bir yalandan ibaretti. (Demir2006:12)	Sauniere, <i>savunmada ellerine gösterdi</i> . <i>Bek-leyiniz!</i> O, <i>ağır ağır söyledi</i> . Ben, <i>ne bildi-ğimize sana söyleyeceğim</i> . Kütüphane mü-dürü, <i>dikkatle sonra sözcükler onunkuna konuştu</i> . <i>Söylediği yalan asla, onu kullan-mak zorunda olmayacağı onun, her time dua eden çok times...i pro- va etmiş olduğu birdi</i> . (SameTran- SameTech V1.04)

Öncelikle “held up” ve “in defence” ifadelerinin İnsan Zekâsı tarafından “kaldırdı” ve “kendini savunarak”, Yapay Zekâ tarafından da “gösterdi” ve “savunmada” olarak çevrilmesi, İnsan Zekâsı için yapılacak değerlendirmede kabul

edilebilir, Yapay Zekâ için yapılacak değerlendirmede ise yeterli çeviridir. Ancak bundan sonra gelen emir cümlesi “Wait,” Yapay Zekâ tarafından yine 2. çoğul şahıs eki ile çevrildiği için yanlış bir çeviri olmuştur. Yine “wait,” ifadesinin, kaynak metinde sonunda virgül bulunması sebebi ile emir cümlesi olarak algılanamamış olabileceği düşünülerek 2. aşamada buraya ünlem işareti konulmuş ancak sonuçta bir değişiklik olmamıştır.

Bu emir cümlesinden sonra gelen aktarma cümlesi (reported speech) “he said slowly” İnsan Zekâsı tarafından “yavaşça” olarak çevrilirken Yapay Zekâ tarafından “O, ağır ağır söyledi” şeklinde çevrilmiştir. Bu durum ise Yapay Zekâ programlarında bu tür cümleler için bazı kalıplar yaratılmadığını göstermektedir. “İhtiyacı olmak, gereksinim duymak” gibi anlamlara gelen “need” ifadesi ise Yapay Zekâ tarafından algılanamamış, İnsan Zekâsı tarafından ise “istediğin” olarak çevrilmiştir. Yine sahiplik sıfatı (possesive adjective) olan “his” kelimesi Yapay Zekâ tarafından yanlış algılanmıştır. Buraya kadar yanlış çeviriler yapan Yapay Zekâ “carefully” kelimesini, İnsan Zekâsı’na benzer bir şekilde, “dikkatle” olarak çevirmiş, burada her iki özne de kabul edilebilir çeviri yapmıştır.

“The lie he told was one he had rehearsed many times... each time praying he would never have to use it.” cümlesi ise İnsan Zekâsı tarafından “Söyledikleri, hiçbir zaman ihtiyaç duymamayı ümit ederek, defalarca tekrar ettiği bir yalandan ibaretti.” şeklinde çevrilmiştir. Burada cümledeki öznesi konumunda olan ve bir tanımlama cümlesi ile verilen “The lie he told (söylediği yalan)”, İnsan Zekâsı’nın yapmış olduğu çeviride yüklem konumuna getirilmiştir. Çünkü bire bir çevirmeye çalışıldığında “Söylediği yalan, daha önce pek çok kez tekrar ettiği...her zaman hiçbir zaman kullanmak zorunda kalmaması için dua ettiği bir yalandı” olarak çevrilebilecek bu cümle, Erek Dizge’de çeviri oluşu belli olan, Kaynak Dizge Normları baz alınarak yapılmış yeterli bir çeviri olacak, dolayısı ile maddi amaçlı bir metinde aranan kabul edilebilirlik ilkesine uymayacaktır. İnsan Zekâsı’nın da bu nedenle, “Söyledikleri, hiçbir zaman ihtiyaç duymamayı ümit ederek, defalarca tekrar ettiği bir yalandan ibaretti.” çevirisi ile kabul edilebilir bir çeviri yapmayı tercih ettiği söylenebilir. Yapay Zekâ’nın ise bu cümleyi çevirememiş olması ve çok kullanılan bir kelime olan “time” kelimesini algılayamamış olması dikkat çekicidir.

Edebi eser çevirisinde Dan Brown'ın The Da Vinci Code adlı eseri ile yapmış olduğumuz incelemede İnsan Zekâsı'nın maddi amaçlı bir metinde olması gerektiği gibi kabul edilebilir bir çeviri yaptığı, Yapay Zekâ'nın ise çoğu zaman yanlış bazen de yeterli düzeyde çeviri yaptığı gözlemlenmiştir. Ancak güvenilirlik açısından değerlendirildiğinde İnsan Zekâsı'nın çoğu zaman Erek Dizge Normları açısından kabul edilebilir, bir başka deyişle akıcı olmak için, bazen de gereksiz bir şekilde, kaynak metni kendi cümleleri ile aktarma, ona bir şeyler ekleme ya da ondan bir şeyler çıkarma eğiliminde bulunabileceği görülmektedir. Bu durum ise güvenilirlik probleminde yol açmaktadır. Çünkü insanlar çoğu zaman bir dili bilmedikleri için o dilde yazılmış bir metnin çevirisini okurlar ve bu metni bire bir yazarından okuduklarını varsayarlar. Özellikle bu tür eserlerde ise yeterli olarak da adlandırılacak bire bir çeviri yerine daha özgür olarak nitelendirilebilecek kabul edilebilir çeviri tercih edildiği için bu, İnsan Zekâsı'na olan güven konusunda bir ikilem yaratmaktadır.

İdeoloji açısından bu çeviriyi değerlendirdiğimizde ise İnsan Zekâsı'nın henüz belli bir ideolojiyi yansıtacak bir çevirisi bulunmamıştır. Yapay Zekâ ise genellikle doğru bir çeviri yapamadığı ve doğru yaptığı yerlerde de bire bir, yeterli çeviri yaptığı için, burada da ideolojik bir söyleme rastlanmamıştır.

Zaman açısından değerlendirildiğinde ise durum değişmektedir. İnsan Zekâsı'na ait metin 3 aylık bir araştırma sürecinin sonucunda çevrilmiştir (<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/12/gny/gny109-20050412-200.html>. Petek Demir. Sabah Gazetesi, Röportaj. 2005). Diğer taraftan maliyeti de düşünmek gereklidir. Demir'e göre; "Çevirmenliğin en zor tarafı telifle çalışmak. Normalde bir kitap çevirisi için aldığın para, asgari ücretle eşdeğerdir diyebilirim. Bu iş ayrıca garanti bir iş olmadığı için bir daha çevirmem için kitap verecekler mi veya bu kadar kazanabilecek miyim hiç bilmiyorum (<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/12/gny/gny109-20050412-200.html>. Petek Demir. Sabah Gazetesi, Röportaj. 2005)." Oysa Yapay Zekâ bu metinleri (yaklaşık olarak) toplam 5 dakikada çevirmiştir. Yine bu programı elde etmek için gereken (yaklaşık olarak) sadece 500 Lira'dır ve bu ücret karşılığında programı hayat boyu, istediğiniz kadar metin üzerinde deneyebilirsiniz. İşte bu, Yapay Zekâ'yı gerçekten cazip kılmaktadır. Ancak her iki tarafın (İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ) da

eksiklikleri ve hataları nesnel bir biçimde ele alınmalı ve piyasadaki yerleri bu şekilde değerlendirilmelidir.

2.1.2 **Karşılaştırmada 2. Aşama: İnsan Yardımı İle Düzeltmiş Yapay Zekâ Metinleri ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/Yeterlilik, Güvenilirlik/İdeoloji ve Zaman**

Bu karşılaştırmadan sonra Yapay Zekâ programının daha iyi işleyebilmesi için kaynak metinde söz dizimi ve imlâ kuralları üzerinde bir takım düzeltmeler yapılması gerekliliği iddiası (<http://www.sametran.com/basin>) değerlendirilmek üzere, kaynak metin üzerinde bir takım düzeltmeler yapılmıştır. Elde edilen bu düzenlenmiş metinler “Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş” adı altında verilmiş ve bu metinler Yapay Zekâ çeviri programı tarafından yeniden çevrilmiştir. Elde edilen bu yeni çeviri metinler ise “Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ -Düzenlenmiş” adı altında verilmiştir. Bu elde edilen erek metinler ise yine “Erek Metin 1 -İnsan Zekâsı” ile karşılaştırılarak, metin üzerinde yapılan herhangi bir düzenlemenin programın oluşturduğu erek metinde ne tür değişiklikler meydana getirdiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple bazen kelimelerin yerinde veya ekleri ve yardımcı fiillerinde değişiklik yapılmış, bunun dışında sadece söz diziminde ve büyük- küçük harf özelliklerinde bir takım değişiklikler yapılmıştır.

Daha önce program virgül ile ayrılmış kısaltma cümleciklerini (Türkçe'deki fiilimsi yapılarının eşdeğeri olarak kullanılan “-ing” ekli kelimeleri) yine olduğu yerde, mastar eki kullanarak çevirmekteydi. Örneğin; kaynak metinde yer alan “Grabbing the gilded frame, the seventy.....beneath the canvas (Brown 2004:17).” cümlesini, Yapay Zekâ daha önce “Altın kaplanan çerçeveyi kapmak, yetmiş... başyapıtı kaldırdı. (Erek Metin 2.1 -Yapay Zekâ)” olarak çevirmişti. Burada cümle başında “-ing” takısı kullanılarak Türkçe'deki fiilimsi yapısına benzer bir yapıda kullanılan “grabbing” kelimesi, Türkçe'ye çevrilirken “yakalayarak” yerine “kapmak” olarak çevrilmişti. Karşılaştırmadan bu aşamasında ise bu durumu ortadan kaldırmak için şöyle bir söz dizimi değişikliği yapılmıştır: “Until it tore from the wall, the seventy-six-year-old man heaved the masterpiece toward himself grabbing the gilded frame, and Sauniere collapsed backward in a heap beneath the canvas.

(Kaynak Metin 2 -Düzenlenmiş).” Buradaki gibi, diğer yerlerde de kaynak metin üzerinde yapılan söz dizimi değişiklikleriyle daha iyi sonuç vereceği düşünülen ihtimaller hesaplanmış ve bu işlem ise oldukça uzun bir zaman almıştır.

Metinde yeniden düzenleme yapılırken; özel isim olarak kalması istenilen kelimelerin (örnek; Louvre) tamamının büyük harflerle yazılmasına, sıfat cümleciklerinin (relative clause) tanımladıkları kelimelerden hemen sonra gelmesine, “and” bağlacından önce virgül kullanılmasına, fiilimsi haline getirilmiş kısaltma cümlelerin en başta veya en sonda varsa virgüllerin kaldırılarak kullanılmasına dikkat edilmiştir. Basit gibi görünse de zaman alan ve yine kullanıcının dil bilmesini gerektiren bu düzeltmelerle elde edilen yeniden düzenlenmiş metinler ve bunların İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ tarafından yapılan çevirilerinin kabul edilebilirlik/ yeterlilik, güvenilirlik/ ideoloji ve zaman açısından karşılaştırılması ise aşağıdaki gibidir.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
Prologue Louvre Museum, Paris, 10:46 P.M (Brown 2004: 17)	Prologue. <u>Paris. -LOUVRE Museum_ 10:46 pm</u>
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Önsöz. 10:46 P.M'I, Panjurlu pencere Müze'si, Paris'i. (SameTran- SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Önsöz. Paris. LOUVRE Müze'si. 10:46 Pm. (SameTran- SameTech V1.04).
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	
Önsöz Louvre Müzesi, Paris, 22:46 (Demir 2006: 11)	

Bu bölümde yapılan değişikliklerle Yapay Zekâ “pm.” kısaltması ile verilen saat dışında hepsini düzgün çevirmiştir. Yanlış yerde kullanılan kesme işareti (') ise programın yarattığı bir sonuçtur.

Aşağıdaki bölümde de çok fazla bir değişiklik yapılmamış, ufak bir değişikliklerle programın “museum” ve “grand” kelimelerini tanıması ve doğru algılaması sağlanmıştır. Ancak diğer kelimelerde yapmış olduğu yanlış seçimler

düzeltilmemiştir. Bu da programın sözlüğünde ve dilbilgisi veri tabanında bir takım eksiklikler bulunduğunu, bu yanlışlıkların da bundan kaynaklandığını göstermektedir.

Kaynak Metin 1 Renowned curator Jacques Sauniere staggered through the vaulted archway of the <i>museum's Grand Gallery</i> . (Brown 2004: 17)	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş Renowned curator Jacques Sauniere staggered through the vaulted archway of the museum <i>-s Grand-Gallery</i> .
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Ünlü kütüphane müdür Jacques Sauniere'si, <i>museum's Bin Galer</i> 'sinin üstünden atlanan kemerli geçidi boyunca sendeledi. (SameTran-SameTechV1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Ünlü kütüphane müdür Jacques Sauniere'si, nin <i>büyük-Galer'i</i> müzenin üstünden atlanan kemerli geçidi boyunca sendeledi. (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Meşhur Müze Müdürü Jacques Sauniere, müzedeki <i>Büyük Galer</i> 'nin kemerli geçidinde sendeledi. (Demir 2006: 11)	

Burada da görüldüğü gibi “museum” ve “grand” kelimelerini tanınması ve doğru algılaması sağlanmıştır. Ancak “vaulted” ve “through” kelimelerinde görülen yanlışlıklar düzeltilmemiştir. Aşağıdaki kaynak metindeki cümlenin düzeltilmesi ile elde edilen çevirisine bakıldığında ise Yapay Zekâ'nın oldukça başarılı olduğu görülmektedir.

Kaynak Metin 1 He lunged for the nearest <i>painting</i> he could see, <i>a Caravaggio</i> . (Brown 2004: 17)	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş He lunged for the nearest <i>-Caravaggio painting</i> he could see.
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>O, onun, bir Caravaggio, görebildiği en yakın resim için hamle yaptı.</i> (SameTran- SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş <i>O, onun görebildiği enyakın Caravaggio resmi için hamle yaptı.</i> (SameTran-Same Tech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı <i>Görebildiği en yakın tabloya, bir Caravaggio'ya doğru hamle yaptı.</i> (Demir 2006:11)	

Daha önce hiç düzeltme yapılmadan, yani hiçbir insan müdahalesi olmadan çevrilmiş metinde Yapay Zekâ “Caravaggio” özel ismini doğru yerde kullanamamıştı. Ancak yapılan düzenlemede kaynak metinde bir ek tanımlama cümlesi olarak virgülden sonra kullanılan kelimenin, tanımladığı kelime gurubunun önüne alınması ile ortaya çıkan yeni Yapay Zekâ metni, Kaynak Dizge Normları baz alınarak oluşturulmuş yeterli bir çeviri olmuştur. Edebi eser çevirisinde çok tercih edilen bir çeviri türü olmasa da Yapay Zekâ yapmış olduğu bu yeterli çeviri ile gelecek vadeden bir araç olduğunu göstermiştir. Ancak İnsan Zekâsı’nın yardımını, kullanıcılarının dil bilmesini ve üzerinde uğraşmasını gerektirdiği düşünüldüğünde de gelecek vadeden Yapay Zekâ’nın üzerinde çalışılması gereken bir alan olduğu ortadadır. Aşağıdaki bölümde de yine yapılan bir yer değiştirme ve noktalama işareti ekleme ile Yapay Zekâ daha önce algılayamadığı bağlı iki ayrı cümleyi bu kez algılayabilmiştir.

<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 1</p> <p><i>Grabbing the gilded frame, the seventy-six-year-old man heaved the masterpiece toward himself until it tore from the wall and Sauniere collapsed backward in a heap beneath the canvas.</i></p> <p>(Brown 2004: 17)</p>	<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>The seventy-six-year-old man heaved the <i>masterpiece</i> toward himself <u>grabbing the gilded frame</u> until it <i>tore</i> from the wall, and Sauniere <i>collapsed backward</i> in a heap beneath the canvas.</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p><i>Altın kaplanan çerçeveyi kapmak, yetmiş-altı-yaşındaki adamı yelken bezi altında bir yığında daraltılmış geri duvar ve Sauniere'den yırtıncaya kadar kendi- ne doğru başyapıtı kaldırdı.</i></p> <p>(SameTran- SameTech V1.04)</p>	<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p>Yetmiş-altı-yaşındaki adamı, duvardan yırtıncaya kadar <i>altın kaplanan çerçeveyi</i> kendi <i>kapmaya</i> doğru <i>başyapıtı</i> kaldırdı, ve Sauniere yelken bezi altında bir yığında <i>geriye doğru daralttı</i>.</p> <p>(SameTran -SameTech V1.04)</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p><i>Varaklı çerçeveyi kavrayan yetmiş altı yaşındaki adam, sanat şaheserini duvardan çıkıncaya dek kendine doğru çekti ve Sauniere, tablonun altına sırtüstü yığıldı.</i></p> <p>(Demir 2006: 11)</p>	

Yapılan düzenleme ile daha önce “and” kelimesini, “wall” ve “Sauniere” kelimelerini birbirine bağlayan bir bağlaç olarak algılayan ve bu yüzden “Altın kaplanan çerçeveyi.....daraltılmış geri duvar ve Sauniere'den yırtıncaya..... başyapıtı kaldırdı.” olarak anlamsız bir şekilde çeviren Yapay Zekâ, öncesinde yerleştirilen bir virgül ile “and” kelimesini iki cümleyi birbirine bağlayan bir bağlaç olarak algılamış ve “Yetmiş-altı-yaşındaki adamı...başyapıtı kaldırdı, ve Sauniere... geriye doğru daralttı.” olarak çevirmiştir. Ancak burada yine “tore” kelimesini “yırtıncaya”, “grabbing” kelimesini “kapmaya”, “heaved” kelimesini “kaldırdı” ve “collapsed backward” ifadesini de “geriye doğru daralttı” olarak çevirmek gibi yapmış olduğu yanlış anlam seçimleri yüzünden başarılı bir çeviri yapamamış, istenilen anlamı verememiştir. Yapılan düzenlemeye rağmen programın kelimelere ve ifadelere doğru anlam yükleyememesi ise dilbilgisi veri tabanında ve sözlüğünde eksiklikler olduğunu ve bununla birlikte programın verilen kaynak metnin türüne ve bağlamına göre yapacağı çeviri belirleyen başka karar verme aşamalarına da ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Çünkü sanılanın aksine, her metinde kaynak odaklı bir yaklaşımla bire-bir çeviri yapılması ve istenilen sonucun elde edilebilmesi mümkün olmadığı için, metin türü ve bağlama göre, tıpkı İnsan Zekâsı'nın yapıdığı gibi çeviri yöntemini değiştirmek, bazen erek odaklı bir yaklaşımla daha özgür, kabul edilebilir çeviri yaparken bazen de kaynak odaklı, bire bir, yeterli çeviri yapmak gerekmektedir.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
<p><i>As he had anticipated, a thundering iron gate fell nearby, barricading the entrance to the suite. The parquet floor shook. Far off, an alarm began to ring.</i> (Brown 2004: 17)</p>	<p><i>A thundering iron gate fell nearby barricading the entrance to the suite <u>as he had anticipated</u>. The parquet floor shook. An alarm began to ring <u>far off</u>.</i></p>
<p>Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>O beklemiş olduğu gibi, bir kocaman demir geçit pakete girişe barikat kurmak, yakın düştü. Parke kat'ı titredi. Öteye uzak, bir uyarı çalmaya başladı.</i> (SameTran- SameTech V1.04)</p>	<p>Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş <i>Bir kocaman demir geçit, beklemiş olduğu gibi pakete girişe yakın barikat kurmayı düştü. Parke kat'ı titredi. Bir uyarı, öteye uzağı çalmaya başladı.</i> (SameTran- SameTech V1.04)</p>
<p>Erek Metin 1- İnsan Zekâsı <i>Yakınlardaki demir parmaklıklı kapı, tahmin ettiği gibi, gürültülü sesler çıkartarak</i></p>	

indi ve salonun girişini kapattı. Parke zemin sallanmıştı. Uzak bir mesafede alarm zilleri çalmaya başlamıştı. (Demir 2006: 11)

Burada, ilk metinde Yapay Zekâ tarafından yeterli bir çeviri ile “beklemiş olduğu gibi” olarak çevrilen “as he anticipated” ifadesi, daha önce doğru yerde kullanılmadığı için, bu ifade düzeltilmiş metinde cümle sonuna alındı ve bu defa Yapay Zekâ tarafından “Bir kocaman demir geçit, beklemiş olduğu gibi pakete girişe yakın barikat kurmayı düşü.” olarak çevrildi ve “as he anticipated” ifadesi Yapay Zekâ tarafından doğru yerde kullanıldı. Ancak “suite” kelimesinin “paket”, yeniden düzenlenerek önündeki virgül kaldırılan “barricading” kelimesinin de “barikat kurarak” yerine “barikat kurmayı” olarak çevrilmesi yüzünden Yapay Zekâ’nın yine istenilen anlamı yakalayamadığı görülmektedir.

Yine aradaki virgülün kaldırılması yüzünden “nearby” zarfını “barricading” kelimesini nitelendiren bir sıfat olarak algılayan Yapay Zekâ, ilk metinde “barikat kurmak, yakın düşü” olarak çevirdiği ifadeyi düzeltilmiş metinle “yakın barikat kurmayı düşü” olarak çevirmiştir. Bir başka deyişle “barricading” kelimesini filimsi olarak algılamayı başarırken, “fell” fiilini etkileyen “nearby” zarfını “barricading” kelimesini niteleyen bir sıfat olarak algılamıştır. Diğer kelimeler için yapmış olduğu yanlış anlam seçimleri yüzünden de düzeltilmiş metinde de başarılı bir çeviri yapamamıştır.

Aşağıda ise “uzandı, dinlendi” gibi anlamlara gelen “lay” kelimesinin Yapay Zekâ tarafından “yalan söyledi” olarak çevrildiği bölüm yer almaktadır. Burada daha önce “lay a moment” ifadesindeki “moment” kelimesi, Yapay Zekâ sözlüğünde “an” olarak geçmesi sebebi ile “bir ana yalan söyledi” olarak çevrilmişti. Bu defa düzeltilen bölümde başına “for” getirilerek, “for a moment” şeklinde cümle sonuna alınmıştır. Ortaya çıkan sonuç ise aşağıdaki gibidir.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
The curator <i>lay a moment, gasping for breath, taking stock. I am still alive. He crawled out from under the canvas and scanned the cavernous space for</i>	The curator <i>lay gasping for breath, and taking stock <u>for a moment</u>. I am still alive. He crawled out from under the canvas, and he scanned the cavernous space for</i>

somewhere to hide. (Brown 2004: 17)	somewhere to hide.
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Kütüphane müdürü, <i>alma stok, nefes için solumak, bir ana yalan söyledi. Ben hâlâ canlıyım. O, yelken bezi altında- danın dışı süründü</i> ve gizlemek bir yer için <i>mağaralarla dolu uzayı taradınız.</i> (SameTran-SameTechV1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Kütüphane müdürü, <i>bir an için stoku solumaya almak, ve nefes için yalan söyledi. Ben, hâlâ canlıyım. O, yelken bezi altındadanın dışı süründü</i> ve gizlemek bir yer için <i>mağaralarla dolu uzayı taradı.</i> (SameTran-SameTech V1. 04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı <i>Suluk soluğa kalan müze müdürü, bir süre hareketsiz kalarak nefesini dengelemeye çalıştı. Tablonun altından sürünerek çıktı ve kendine saklanacak uygun bir yer aradı.</i> (Demir 2006: 11)	

Burada Yapay Zekâ “for a moment” olarak düzenlenmiş ifadeyi “bir an için” olarak yeterli bir şekilde çevirmiştir. Ancak “lay” kelimesini ise yine “yalan söylemek” olarak algılamıştır. Araya konulan virgüle rağmen “gasping for breath, and taking stock” olarak değiştirilen ifadeyi de “for” kelimesi yüzünden “stoku solumaya almak, ve nefes için” olarak çevirmiştir.

Resim ve tablolardan bahsedilen ve müzede geçen bir olayı anlatan metinde “canvas” kelimesinin “yelken bezi” olarak çevrilmesi, “korunaklı, gizli, muhafazalı” gibi anlamlara gelebilebilen “cavernous” ve “uzay, boşluk, alan” gibi anlamlara gelebilen “space” kelimelerinin “mağaralarla dolu uzayı” olarak çevrilmesi yine Yapay Zekâ’da statik değerlendirme fonksiyonu tarafından bağlama göre yapılmamış, rastgele seçimler yüzündendir. Buna ilaveten “from” kelimesinin “altındadanın” olarak ve “crawled out” ifadesinin “dışı süründü” olarak çevrilmesi programın ismin hal ekleri gibi ekleri doğru kullanamamasından kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki bölümde yapılan yer değişiklikleri veya noktalama değişiklikleri ile “-ing” eki almış fiillerin Yapay Zekâ tarafından fiilimsi olarak algılanması sağlansa da doğru bir çeviri elde edilememiştir.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
<i>A voice spoke, chillingly close. “Do not move.”</i>	<i><u>Chillingly close</u>, a voice spoke. “Do not move!”</i>
<i>On his hands and knees, the curator</i>	<i>The curator <u>froze</u> turning his head slowly.</i>

<i>froze, turning his head slowly.</i> (Brown 2004: 17)	<i>on his hands and knees.</i>
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Bir ses konuştu <i>chillingly</i> sonu, <i>Hareket etmeyiniz.</i> Eller ve dizlerinde, kütüphane müdürü <i>dondurdu dönüş, ağır ağır kafası.</i> (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş <i>Chillingly sonu</i> , bir ses konuştu. “ <i>hareket etmeyiniz!</i> ” Kütüphane müdürü, eller ve dizlerinde, <i>ağır ağır kafasını dönmeyi dondurdu.</i> (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı <i>Tüylerini ürpertecek kadar yakından gelen bir ses duydu. “Kıpırdama.”</i> Elleri ile dizlerinin <i>üzerinde duran</i> müze müdürü <i>donakalmıştı. Yavaşça başını çevirdi.</i> (Demir 2006: 11)	

Kaynak odaklı, bire bir çeviri politikasına dayalı çeviri yapan Yapay Zekâ “a voice spoke” cümlesini de “bir ses konuştu” olarak çevirmiş ve yeterli bir çeviri elde etmiştir. Oysa İnsan Zekâsı erek dilde bir anlatım bozukluğu yaratmasını istemediği için “bir ses duydu” şeklinde çevirmiş ve kabul edilebilir bir çeviri ile maddi amaçlı bir metin olan edebi eserde tercih edilecek türden bir çeviri yapmıştır. Proram yine “chillingly” kelimesini algılayamamış ve “close” kelimesini yanlış algılayarak “yakın” olarak çevirmiştir. Betimleme cümlesi olan cümlede ise “turning” kelimesinden önce yer alan virgülün kaldırılması sayesinde fiilimsi olarak algıladığı kelimeyi “döndürerek” olarak çevirmesi gerekirken “dönmeyi” şeklinde yanlış ekle çevirmiştir. Aşağıda ise tamamen kaynak odaklı, bire bir çeviri yapmanın her zaman başarılı olamayacağı daha iyi görülmektedir.

Kaynak Metin 1 <i>Only fifteen feet away, outside the sealed gate, the mountainous silhouette of his attacker stared through the iron bars.</i> (Brown 2004: 17)	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş <i>Only fifteen feet away the mountainous silhouette of his attacker stared through the iron bars, outside the sealed gate.</i>
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>Sadece on beş fit deplasmanı, mühürlü geçidin dışı, saldırganının dağlık silueti demir barları boyunca gözlerini dikip baktı.</i> (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2Yapay Zekâ Düzenlenmiş Saldırganının <i>dağlık</i> silueti <i>sadece on beş fit deplasmanı, mühürlü geçidin dışı, demir barları boyunca</i> gözlerini dikip baktı. (SameTran-SameTech V1.04)

Erek Metin 1- İnsan Zekâsı

Kilitli kapının dışında, yalnızca beş metre ötede, ona saldıran kişinin devasa silueti durmuş, demir parmaklıklar arasından bakıyordu. (Demir 2006: 11)

Burada kaynak odaklı yaklaşım sonucu bire bir yapılmış olan “Only fifteen feet away” cümlesinin “sadece on beş fit deplasmanı” şeklindeki anlamsız çevirisi, erek okuyucu tarafından, “away” kelimesi “uzakta” olarak doğru çevrilse bile anlaşılması mümkün olmayan bir çeviridir. Diğer taraftan yanlış seçilen Türkçe karşılıkları halâ düzeltemeyen Yapay Zekâ, söz dizimi açısından düzgün bir çeviri yapmıştır. Aşağıdaki düzeltmede ise “hayalet gibi” ve “solgun” çevirilerini elde edebilmek için “like a” kalıbı eklenerek “ghost” kelimesi ifadenin sonuna alınmış ve “and” bağlacının sonuna bir virgül eklenmiştir. Tüm bu değişiklikler ise kullanıcının dil bilmesini gerektirmektedir. Ancak yine de istenilen sonuç elde edilememiş, Yapay Zekâ yanlış anlam seçimleri yapmaya devam etmiştir.

Kaynak Metin 1 He was broad and tall, with <i>ghost-pale skin</i> and <i>thinning</i> white hair. His irises were pink with <i>dark red pupils</i> . (Brown 2004: 17)	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş He was broad and tall, with <i>pale skin like a ghost and, thinning</i> white hair. His irises were pink with <i>dark red pupils</i> .
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade O, beyaz saçı ve <i>incelmek</i> hayalet-kazık soyması ile, geniş ve uzundu. Irisleri, <i>karanlık kırmızı öğrenciler</i> ile pembe-ydi. (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş O, beyaz saçı <i>incelmek</i> , ve bir <i>hayalet gibi solgun soyma</i> ile, geniş ve uzundu. Irisleri, <i>karanlık kırmızı öğrenciler</i> ile pembeydi. (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı <i>Hortlak gibi solgun bir yüze ve beyaz saçlara sahip, uzun boylu, iri cüsseli biriydi. Koyu kırmızı göz bebeklerini pembe iris çevreliyordu. (Demir 2006: 11)</i>	

İnsan Zekâsı “Hortlak gibi solgun bir yüze ve beyaz saçlara sahip” şeklinde “hayalet” yerine “hortlak”, “iri, geniş” yerine “iri cüsseli” kullanarak ve kaynak metinde bulunmayan “gibi” ve “sahip” kelimelerini ekleyerek kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır. Yine özneyi sona alarak yüklem olarak kullanmayı ve “thinning” kelimesini de çevirmemeyi tercih ederken, “cilt, deri, ten” anlamına gelen “skin” kelimesi için de “yüz kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Diğer cümlede de Yapay

Zekâ “pupils” kelimesi için bağlamla ilgisi olmayan “öğrenciler” kelimesini kullanmış ve yanlış bir çeviri yapmıştır. Yapay Zekâ söz dizimi açısından düzgün bir çeviri tercih ederken, yüklemi de “pembeydi” olarak kaynak metinle bire-bir çevirmiştir. İnsan Zekâsı ise yüklemi, kaynak metinden farklı olarak “çevreliyordu” şeklinde çevirerek, kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır.

Aşağıda ise Yapay Zekâ yeniden düzenlenen metinde söz dizimi olarak düzgün bir çeviri yapmış, ancak “pistol” kelimesini yine “pistol” olarak, “namlu” anlamındaki “barrel” kelimesini de bağlamla ilgisi olmayan bir şekilde yine “fıçı” olarak çevirmiştir. Bununla birlikte “aimed...directly...at” ifadesini bir bütün olarak alan İnsan Zekâsı “doğrulttu” olarak çevirmiş, ancak Yapay Zekâ “aimed...directly...at” ifadesini, “through the bars” ifadesi sona geçirilmesine rağmen, bir bütün olarak algılayamamış, “kütüphane müdüründe *doğrudan hedeflediniz*” olarak çevirmiş ve yine “ve” bağlacı ile birbirine bağlanmış iki cümlenin özne yüklem uyumunu sağlayamamıştır.

<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 1</p> <p>The albino drew a <i>pistol</i> from his <i>coat</i> and aimed the <i>barrel</i> through the bars, directly at the curator. “You should not have run.” His <i>accent</i> was not easy to place. “Now tell me where it is.” (Brown 2004: 17)</p>	<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>The <u>Al</u>bino drew a <i>pistol</i> from his <i>coat</i>, and aimed the <i>barrel</i> directly at the curator, <u>through the bars</u>. You should not have run! His <i>accent</i> was not easy to place. Now, <u>Tell me! Where is it?</u></p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>Albinos, <i>paltosunu</i> bir <i>pistolu</i> çıkardı ve kütüphane müdüründe <i>doğrudan, barlar boyunca fıçıyı hedeflediniz. Değil siz çalıştırmış olmalıydınız. Vurgusu, yerleştirmek için</i> kolay değildi. <i>Şimdi, nerede olduğuna bana söylersiniz.</i></p> <p>(SameTran-SameTech V1.04)</p>	<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p>Albinos, <i>paltosundan, bir pistolu</i> çıkardı, ve <i>barlar boyunca, kütüphane müdüründe doğrudan fıçıyı hedeflediniz. Değil siz çalıştırmış olmalıydınız! Vurgusu, yerleş- tirmek için</i> kolay değildi. <i>Şimdi, bana söyleyiniz! Nerededir?</i></p> <p>(SameTran-SameTech V1.04)</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>Albino <i>ceketinden</i> çıkardığı <i>silahın namlusunu, parmaklıklar arasından</i> müze</p>	

müdürüne *doğrulttu*. “Kaçmamalıydın.” Aksanının nereye ait olduğunu anlamak kolay değildi. “Şimdi bana nerede olduğunu söyle.” (Demir 2006: 11)

Yapay Zekâ, saldırgan tarafından kızgın bir şekilde söylenen ve bu yüzden düzeltilmiş metinde sonuna ünlem işareti konulan “you should not have run” cümlesini doğru çevirememiş ve burada geçen “run” kelimesini yine “çalıştırmak” olarak kullanmıştır. Diğer taraftan Yapay Zekâ “his accent was not easy to place” cümlesini bire bir çevirerek, “accent” yerine “vurgu”, “to” yerine de “için” kullanmış ve iyi bir çeviri yapamamıştır. İnsan Zekâsı ise “to place” ifadesi için “nereye ait olduğunu anlamak” ifadesini kullanmış, “aksanını yerleştirmek kolay değildi” gibi bir ifade kullanmayı tercih etmemiştir. Çünkü *maddi amaçlı bir metinde* çevirmeni “görünür” (Venuti 1999: 17- 42) kılarak, okuyucunun yabancı bir metni ikinci elden yani bir çevirmenden okuduğunu hissetmesini istememiştir.

Edebi metinlerdeki erek odaklı, kabul edilebilir çeviri yapma eğiliminin sebebi de budur. Çevirmenler ve yayın evleri “çevirmenin görünmez olmasını”, yani okuyucuya kendi dilinde bir eser okuyormuş gibi hissettirmeyi tercih ederler. Çünkü, Lawrence Venuti’nin de söylemiş olduğu gibi, bu tür eserlerde akıcı ve çok okunan bir eser olmak, yani çok satılmak fikri benimsenmiştir (Venuti 1999: 17- 57) ve bu yüzden bu çalışmada bu tür metinler *maddi amaçlı metinler* olarak adlandırılmıştır.

Aşağıdaki bölümde yine bu fikri destekleyen çeviri örnekleri bulunmaktadır.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
I told you already, the curator stammered, <i>kneeling</i> defenceless on the <i>floor</i> of the gallery. I <i>have no idea what you are talking about!</i> (Brown 2004:17)	I told you already. The curator stammered <i>kneeling</i> defenceless on the <i>floor</i> of the gallery. I <i>have no idea about what you are talking!</i>
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Ben, önceden sana söyledim. Kütüphane müdürü kekeleydi, galerinin <i>kat'ında</i> savunmasız <i>diz çökmek</i> . Ben, <i>nasıl</i> konuşuyor olduğunuz <i>fikri sahip olmam!</i> (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Ben, önceden sana söyledim. Kütüphane müdürü, galerinin <i>kat'ında</i> savunmasız <i>diz çökmeyi</i> kekeleydi. Ben, <i>ne</i> konuşuyor olduğunuz <i>hakkında fikri sahip olmam!</i> (SameTran-SameTechV1. 04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	

Galerinin *zemininde* savunmasız bir halde *çömel*en müze müdürü, “Sana daha önce de söyledim,” diye kekeleydi. “Neden bahsettiğin hakkında hiç fikrim yok!”(Demir 2006:11)

“I told you already, the curator stammered,” cümlesini devam eden bölümünden ayırarak “Sana daha önce de söyledim,” diye kekeleydi.” şeklinde çeviren İnsan Zekâsı, yine kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır. Benzer şekilde “what you are talking about” ifadesini de “neden bahsettiğin hakkında” olarak çevirmesi de aynı yaklaşımın ürünüdür. Yapay Zekâ’da da, düzeltilmeden önce yapılan çeviride “nasıl” olarak çevrilen “what” kelimesinin doğru anlaşılabilmesi için sondaki “about” kelimesi “idea” kelimesinden sonraya alınmış, ancak Yapay Zekâ bunu yine kaynak odaklı bir yaklaşımla “ne konuşuyor olduğunuz hakkında” olarak çevirmiştir. Diğer taraftan İngilizce’de “no”, “nothing”, “nowhere” gibi kelimeler yapı olarak olumlu gibi görünseler de anlam olarak olumsuz oldukları için olumsuz çevrilirler. Burada da “I have no idea” ifadesi İnsan Zekâsı tarafından “hiç fikrim yok” olarak doğru bir şekilde çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından “fikri sahip olmam” olarak yanlış bir şekilde çevrilmiştir.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
“You are <i>lying</i> .” The man <i>stared at him, perfectly immobile except for the glint in his ghostly eyes</i> . “You and your brethren <i>possess something that is not yours</i> .” (Brown 2004: 17)	You are <i>lying</i> . The man <i>stared at him perfectly immobile except for the glint in his ghostly eyes</i> . You and your brethren <i>possess something, that is not yours</i> .
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Sen <i>ozanıyorsun</i> . Adam, <i>tinsel konularla ilgili gözlerinde parıltı içinden baş ka kusursuz biçimde hareketsiz, onda gözlerini dikip baktı</i> . Kardeşlerin ve sen, <i>bir şeye sahip oldukları o, seninki değildir</i> . (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Sen <i>ozanıyorsun</i> . Adam, <i>tinsel konularla ilgili gözlerinde parıltı içinden başka kusursuz biçimde hareketsiz onda gözlerini dikip baktı</i> . Kardeşlerin ve sen, <i>bir şeye sahip olursanız, ki sizinki değildir</i> . (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	
“ <i>Yalan söylüyorsun</i> .” <i>Hayalet gözlerindeki parıltının dışında kıpırtısız duran adam,</i>	

ona *baktı*. “Sen ve kardeşlerin, *size ait olamayan bir şeye sahipsiniz*.” (Demir 2006: 11)

Burada da daha önce “uzanmak” anlamında kullanılan yerde “yalan söylemek” olarak çevirdiği “lie” kelimesini, “yalan söylemek” anlamında kullanılan bu bölümde “uzanmak” olarak yanlış çeviren Yapay Zekâ, “except for” ve “stared at” ifadelerinde de yapmış olduğu hataları düzeltmemiştir. Burada da kendisinden önce gelen kelime ile birlikte yorumlanması gereken “for” ve “at” kelimelerini ayrı olarak çevirmiştir. Ancak daha önce doğru olarak algılayamadığı “that” kelimesinden önce bir virgül kullanılması ile bu kez bu kelimeyi “ki” ile bağlı bir cümle olarak çeviren ve yakın bir anlam sunabilen Yapay Zekâ, Türkçe’de özellikle edebi metinlerde çok kullanılmayan, daha çok konuşmada ve bilimsel metinlerde kullanılması tercih edilen bir yapı ile çevirmeni görünür kılacak türden (Venuti 1999: 17-42) bir çeviri yapmıştır.

Aşağıda ise kaynak odaklı yaklaşımla erek odaklı bir yaklaşımın nasıl bir fark yaratabileceği görülmektedir.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
The curator <i>felt</i> a surge of <i>adrenaline</i> . <i>How could he possibly know this?</i> (Brown 2004: 17)	The curator <u>has</u> <i>felt</i> a surge of <i>-Adrenalin</i> . <i>How could he possibly know this?</i>
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>Böbrek üstü bezi[in]nin bir kabarması</i> kütüphane müdür <i>keçesi</i> . <i>Bunu nasıl</i> <i>bel ki bilebilirdi?</i> (SameTran- SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Kütüphane müdürü, <i>Adrenalin'in bir</i> <i>kabarmasını hissetti</i> . <i>Bunu nasıl belki</i> <i>bilebilirdi?</i> (SameTran-SameTechV1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	
Müze müdürü <i>adrenalinin arttığını hissetmişti</i> . <i>Adam bunu nasıl biliyor olabilirdi?</i> (Demir 2006: 11)	

Bu bölümde ise “felt” kelimesini bir fiil olarak algılamayan Yapay Zekâ, bu kelimedenden önce “has” yardımcı fiilinin kullanılmasıyla kelimeyi “hissetti” olarak çevirebilmiştir. Yapay Zekâ’nın daha önce “böbrek üstü bezi” olarak çevirdiği “adrenalin” kelimesini özel isim olarak algılayıp, aynen bırakmasını sağlamak amacı

ile kelimenin önüne bir tire (-) işareti konarak, ilk harfi büyük harfle yazılmıştır. Böylece daha önce “Böbrek üstü bezi[ine]nin bir kabarması kütüphane müdür keçesi” olarak çevirdiği “The curator felt a surge of adrenaline” cümlesini bu defa “Kütüphane müdürü, Adrenalin'in bir kabarmasını hissetti.” olarak çevirebilmiştir. Ancak İnsan Zekâsı bu cümleyi “adrenalinin arttığını hissetmişti” şeklinde çevirerek kabul edilebilir bir çeviri elde etmiş, diğer taraftan İnsan Zekâsı'nın daha önce de bahsedilen erek dilde olasılık anlatan birkaç kelimenin aynı cümlede yer almasının hoş karşılanmayacağı düşüncesi ile “adam bunu nasıl biliyor olabilirdi” olarak çevirdiği “how could he possibly know this” cümlesi Yapay Zekâ tarafından “bunu nasıl belki bilebilirdi” olarak çevrilmiştir.

Aşağıdaki metinde de yine Yapay Zekâ'nın yapmış olduğu yanlış çevirileri düzeltmediği, sadece yapılan birkaç değişiklikle biraz daha farklı çevirdiği görülmektedir.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
“Tonight the <i>rightful guardians</i> will be <i>restored</i> . Tell me where it is hidden, and you will live.” The man levelled his gun at the <i>curator's head</i> . “Is it a secret you will die for?” (Brown 2004: 17)	Tonight the <i>rightful guardians</i> will be <i>restored</i> . <u>Tell me! And, you will live.</u> <u>Where is it hidden?</u> The man levelled his gun at the <u>head of curator</u> . Is it a secret <u>that you will die for?</u>
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>Haklı veliler bu gece, restored olacaklar. O nerede gizlendiğine bana söyleyin, ve sen yaşayacaksın. Adam, curator's kafasında silahını düzeltti. Öleceği bir sır mıdır?</i> (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş <i>Haklı veliler bu gece, restored olacaklar. Bana söyleyiniz! Ve siz yaşayacaksınız. Nerede gizlenir?Adam, kütüphane müdürünün kafasında silahını düzeltti. Öleceğiniz, o bir sır mıdır?</i> (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	
“Bu gece gerçek koruyucularına iade edilecek. Bana saklandığı yeri söylersen yaşarsın.” Adam silahı müze müdürünün başını hedef alacak şekilde doğrulttu. “Bu, uğruna öleceğin bir sır mı?” (Demir 2006: 11)	

Yukarıda yapılan değişiklikle Yapay Zekâ'nın “and” bağlacını, düzeltilmemiş metinde olduğu gibi, yine kaynak odaklı bir yaklaşımla “ve” olarak çevirdiği, İnsan Zekâsı gibi “if” yani “eğer” olarak algılayamadığı gözlemlenmiştir. Diğer taraftan, ilk cümlede “-ecek” eki olarak kullanılan “will” yardımcı fiilinin, ikinci cümlede de “yaşayacaksın” şeklinde “-ecek” eki ile anlatılması, istenilen anlamı verememiştir.

Özellikle söz dizimi farklı olan ve bir kelime ya da yapının çok değişik şekillerde kullanıldığı İngilizce'de bire bir çevirinin çok elverişli olmadığı düşünülürse, geleceği anlattığı gibi geniş zamanı da anlatabilen “will” yardımcı fiilinin her yerde “-ecek” eki olarak çevrilmesinin de, bu metinde de görüldüğü gibi, neden her zaman doğru anlamı veremediği daha iyi anlaşılabilir. Aşağıdaki metinde de hem “-amazdı” hem de “-amadı” olarak çevrilebilecek “could not” ifadesini daha önce “soluyamazdı” şeklinde çeviren Yapay Zekâ, yapılan düzenlemeye rağmen yine “soluyamazdı” olarak çevirmiştir.

Kaynak Metin 1 Sauniere <i>could not breathe</i> . The man tilted his head, <i>peering down</i> the <i>barrel</i> of his gun. (Brown 2004: 17)	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş Sauniere couldn't <i>breathe</i> . The man tilted his head <i>peering down</i> the <i>barrel</i> of his gun.
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Sauniere <i>soluyamazdı</i> . Adam, silahının <i>fiçisinden aşağısında</i> <i>bakmak</i> , kafasını eğdi. (SameTran- SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Sauniere <i>soluyamazdı</i> . Adam, silahının <i>fiçisinden aşağısında bak</i> <i>an</i> kafasını eğdi. (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Sauniere <i>nefes alamıyordu</i> . Adam başını <i>yan yatırarak</i> , silahın <i>namlusundan dikkatle baktı</i> . (Demir 2006: 11)	

İkinci cümlede de aradaki virgülün kaldırılması ile filimsi olarak çevrilen “peering down” ifadesi, “bakarak” yerine “bakan” olarak çevrildiği için doğru anlam yakalanamamıştır. İnsan Zekâsı ise cümlenin gerçek yüklemi “tilted” kelimesini “yan yatırarak” şeklinde bağ fiil olarak kullanmış, bağ fiil olarak kullanılan “peering down” ifadesini de yüklem yaparak “dikkatle baktı” olarak çevirmiştir. Burada da İnsan Zekâsı'nın erek odaklı bir yaklaşımı tercih ederek kabul edilebilir bir çeviri yaptığı görülmektedir.

Aşağıdaki metinde ise yine kaynak odaklı, bire bir çevirinin özellikle söz dizimi farklı olan İngilizce'den Türkçe'ye çevirilerde düzgün bir çeviri oluşturamadığı görülmektedir. Yapay Zekâ'nın "spoke" fiilini "konuştu" olarak çevirmesi de buna bir örnektir. Aynı şekilde İnsan Zekâsı'nın "spoke carefully his next words" ifadesini "ardından gelen kelimeleri özenle seçti" olarak çevirmesi de erek odaklı bir yaklaşımın edebi eser çevirisinde daha başarılı olacağını göstermektedir.

<p>Kaynak Metin 1</p> <p>Saunirere <i>held up</i> his hands in defence. "Wait," he said slowly. "I will tell you what you <i>need</i> to know." The curator spoke <i>his next words carefully</i>. The lie he told was <i>one</i> he had rehearsed many <i>times... each time praying he would never have to use it.</i> (Brown 2004: 17)</p>	<p>Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>Saunirere <i>held up</i> his hands in defence. <i>He slowly said: Wait!</i> I will tell you what you <i>need</i> to know. The curator spoke <i>carefully</i>, his next words. The lie he told was <i>one</i> he had rehearsed many <i>time s...</i> each <i>time</i> praying he would never have to use it.</p>
<p>Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>Sauniere, savunmada ellerine <i>gösterdi</i>. <i>Bekleyiniz! O, ağır ağır söyledi</i>. Ben, ne bildiğinize sana söyleyeceğim. Kütüphane müdürü, <i>dikkatle sonra sözcükler onunkuna konuştu</i>. Söylediği <i>yalan</i> asla, onu kullanmak zorunda <i>olmayacağı</i> onun, <i>her time</i> dua eden çok <i>times...i</i> prova etmiş olduğu <i>birdi</i>. (SameTran-SameTech V1.04)</p>	<p>Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ -Düzenlenmiş</p> <p>Saunirere, savunmada ellerine <i>gösterdi</i>. <i>Ağır ağır o söyledi: Bekleyiniz!</i> Ben, ne bildiğinize sana söyleyeceğim. Kütüphane müdürü, <i>sonra sözcükler onunku</i>, dikkatle konuştu. Söylediği <i>yalan</i> asla, onu kullanmak zorunda <i>olmayacağı</i> onun, <i>her time</i> dua eden çok <i>time s...I</i> prova etmiş olduğu <i>birdi</i>. (SameTran-SameTech V1.04)</p>
<p>Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>Sauniere kendini savunarak ellerini <i>kaldırdı</i>. <i>Yavaşça, "Bekle," dedi</i>. "Sana öğrenmek istediğin şeyi söyleyeceğim." Müze müdürü <i>ardından gelen kelimeleri özenle seçti</i>. <i>Söyledikleri, hiçbir zaman ihtiyaç duymamayı ümit ederek, defalarca tekrar ettiği bir yalandan ibaretti.</i> (Demir 2006: 11)</p>	

Diğer taraftan son cümlede İnsan Zekâsı'nın yapmış olduğu “Söyledikleri, hiçbir zaman ihtiyaç duymamayı ümit ederek, defalarca tekrar ettiği bir yalandan ibaretti.” çevirisi, erek odaklı bir çevirinin aynı zamanda çevirmenin kendi yaratıcılığını ve yazarlığını da kullanmasını gerektiren bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.

Karşılaştırmaların tümü göz önüne alındığında, kaynak metin üzerinde gerçekleştirilen bir takım imla ve söz dizimi düzenlemeleri ile Yapay Zekâ, düzenlenmemiş haline daha düzgün çeviri yapabilmektedir. Bununla birlikte gerek sözlüğü gerekse dilbilgisi veri tabanı bazı sözcük ve yapıları tanıyamadığı için program tüm bu düzenleme ve düzeltmelere rağmen hala kabul edilebilir ya da yeterli düzeyde bir çeviri yapamamaktadır. Diğer taraftan bu düzenlemeler insan eliyle yapıldığından ve söz dizimi gibi dil bilmeyi gerektirecek düzeyde değişiklik ve düzenlemeler yapılmasını gerektirdiğinden, eski bilgisayarlı çeviri programlarına benzemekte ve bu da Tam Otomatik Yüksek Kaliteli Makine Çevirisi (Austermühl 2001:178) statüsünde değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Üstelik bu düzenlemeler için oldukça fazla zaman harcamak gerekmektedir. Böyle bir durumda ise dil bilen kullanıcı kendisi çevirmeyi, dil bilmeyen kullanıcı da bir tercümana güvenmeyi tercih etmektedir.

2.2 Makale Türünde İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ:

Karşılaştırmanın bu bölümünde genellikle uzmanlık bilgisi gerektiren, bilimsel bir içeriği olan ve karmaşık bir söyleme sahip olan makale türünde yapılan çevirilere yer verilmiştir. Burada makale, kullanma kılavuzu, ilaç prespektüsü veya resmi belgeler gibi nesnel bir şekilde sunan, bilgilendirici bir işleve sahip bu metinlerde (Reiss 1989: 45) biçim, biçem ve içerik gibi özellikler ön plana çıktığı için, daha önceden belirtmiş olduğumuz gibi, İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ'ya ait metinler *kaynak dizge normlarına göre yeterlilik* (Öner 2001:117) açısından değerlendirilmişlerdir.

2.2.1 Karşılaştırmada 1. Aşama: Sadece Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/ Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman

Aşağıda; Andrea Collins ve Andrew Flynn'e ait, *Tourism Economics* adlı dergide yayınlanan *Measuring The Environmental Sustainability of A Major Sporting Event: A Case Study of The FA Cup Final* adlı makaleden alınan bölümlere yer verilmiştir (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768).

Kaynak Metin 1	
Football Industry and The <i>Environment: Current State of Play</i> (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Futbol Endüstrisi ve <i>Çevre: Oyunların Bugünkü Durumu</i> (Özge Çetin)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>Ortam</i> ve Futbol Endüstrisi: <i>Çalın Geçerli</i> Durum'u. (SameTran-SameTech V1.04)

Burada Yapay Zekâ'nın “environment” kelimesini “ortam”, “current” kelimesini “geçerli” ve “play” kelimesini “çal” olarak çevirmesi, programın yapmış olduğu bir yanlış anlam seçiminin sonucudur. Diğer taraftan İnsan Zekâsı ise aynı kelimeleri “çevre”, “bugünkü” ve “oyunlar” olarak çevirerek kullanım amaçlı bir metinde yeterli bir çeviri yapmış, “Futbol Endüstrisi ve Çevre: Oyunların Bugünkü Durumu” gibi bir başlık atmıştır. Aşağıdaki metinde ise İnsan Zekâsı'nın yeterlilik ile kabul edilebilirlik arasında bir çeviri yaptığını, Yapay Zekâ'nın da kaynak odaklı bire-bir çeviri yapma yöntemi üzerinden istenilen anlamı veremediği görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
<i>In a football industry, it is primarily at an international level that environmental and sustainability issues are starting to be recognized and addressed. (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)</i>	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Futbol endüstrisinde, çevre ve hayatın devamlılığı ile ilgili konularda farkındalığın ve yönelimin başlaması, uluslar arası düzeyde başlıca konudur. (Özge Çetin)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>Bir futbol endüstrisinde, o sustainabilityin konularını ve etrafındaki, tanınacak ve hitap edilmek başlatıyor oldukları bir uluslar arası düzeyde başlıcadır. (SameTran-Same Tech V1.04)</i>

Burada başlangıçta yer alan “in a” ifadesi İnsan Zekâsı tarafından erek odaklı bir yaklaşımla çevrilmezken Yapay Zekâ tarafından “bir” olarak çevrilmiştir. Kaynak metinde geçen “it is *primarily* at an international level” ifadesi de İnsan Zekâsı tarafından kaynak metinde yer almayan “konu” kelimesinin ilave edilmesi ile “uluslar arası düzeyde *başlıca konudur*” olarak kabul edilebilir çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından “*bir* uluslar arası düzeyde *başlıcadır*” olarak bire bir ancak anlamsız bir şekilde çevrilmiştir. Yine, “sustainability” kelimesini çeviremeyen Yapay Zekâ daha önce geçen ve “ortam” olarak çevirdiği “environment” kelimesini de, bu kez “environmental” olarak kullanılmasından dolayı “etrafındaki” olarak çevirmiştir. Buradaki isim cümlecigi “that environmental and sustainability issues are starting to be recognized and addressed”, Yapay Zekâ tarafından tanımlanamadığı için “o sustainabilityin konularını ve etrafındaki, tanınacak ve hitap edilmek başlatıyor oldukları” olarak yine isim cümlesi olarak ancak anlamsız bir şekilde çevirmiştir. Benzer şekilde “to be recognized and addressed” ifadesini de “tanınacak ve hitap

edilmek” olarak çevirmiştir. İnsan Zekâsı ise “çevre ve hayatın devamlılığı ile ilgili konularda farkındalığın ve yönelimin başlaması,” olarak çevirerek yeterli bir çeviri yapmıştır. Yüklemini de “uluslar arası düzeyde başlıca konudur” şeklinde kabul edilebilir bir ifade ile vermiştir.

Aşağıda ise uluslar arası bir kısaltma olan FIFA’nın Fransızca açılımını, İngilizce- Türkçe bir çeviri programı olan SameTran’ın doğal olarak, İngilizce’deki gibi yazılan “football association” kelimeleri dışında tanıyamadığı ve aynı kısaltmayı İnsan Zekâsı’nın, futbol terimlerindeki karşılığını araştırarak Türkçe açılımını kullandığı görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
FIFA (Federation Internationale de Football Association), the international <i>governing body</i> of sport, has <i>engaged with environmental</i> issues for almost ten years. (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Uluslar arası spor <i>yönetim heyeti</i> , FIFA (Uluslar Arası Futbol Kulüpleri Federasyonu) neredeyse on yıldır <i>çevre</i> ile ilgili konularla <i>ilgilenmektedir</i> . (Özge Çetin)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade FIFA, sporun uluslararası <i>yönetme vücutu</i> , on yıl neredeyse için <i>etrafındaki</i> konulara <i>temas etti</i> . (Federasyon Internationale de Futbol İlişki'si). (Same Tran-SameTech V1.04)

Yine burada, “heyet” anlamında kullanılan “body” kelimesi için Yapay Zekâ’nın “vücut” kelimesini kullanmış olması yanlış bir anlam seçimidir. İnsan Zekâsı ise burada da terimler sözlüğünden yararlanarak “body” kelimesini “heyet” olarak çevirmiş ve kaynak metinde FIFA’dan sonra kullanılan “the international *governing body* of sport” ifadesinin çevirisini FIFA’dan önce kullanmıştır. Bu durum yine erek odaklı bir yaklaşım olup, erek dilde kısaltmalarla veya özel isimlerle ilgili açıklamaların, kısaltmanın öncesinde verilmesinin daha doğru olacağı fikrinden kaynaklanmıştır.

Cümlelerin yüklemine çevirisine gelince, geçmişten bugüne belli bir süre yapılmış veya yapılmakta olan eylemleri anlatmak için kullanılan zaman çekimlemesi “present perfect tense” ile kurulmuş cümle yüklemi “has engaged with” ifadesini, yapılmış bir eylem olarak algılayan Yapay Zekâ, yüklemi “temas etti”

olarak çevirmiştir. İnsan Zekâsı ise belli bir süredir yapılmakta olduğunu anlatan bir zaman çekimlemesi olarak kabul ederek “ilgilenmektedir” olarak çevirmiştir. Diğer taraftan Yapay Zekâ “environment” kelimesini “etrafındaki” olarak algılamış, “on yıl”dan önce kullanması gereken “almost (neredeysel)” kelimesini sonra kullanmış, bu cümlede belli bir süre dilimini anlatmak için kullanılmış olan “for” kelimesini “için” şeklinde çevirmiş ve bu yüzden burada anlamlı bir cümle oluşturamamıştır.

Aşağıda ise kaynak metne bazı eklemeler yapan İnsan Zekâsı’nın yine kabul edilebilir bir çeviri yaptığı, Yapay Zekâ’nın ise “adopted” kelimesi için “evlat edinilmiş”, yine “environment” kelimesi için “etrafındaki” ve hem “promoting” hem de “raising” kelimeleri için “yükseltmek” kelimelerini kullanarak, yanlış anlam seçimlerinde bulunduğu görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
The approach adopted has focused on promoting and raising awareness of local environmental issues through football development projects such as “slum clean-up sessions” in developing countries. (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Bu konuda benimsenen yaklaşım geliştirmekte olan ülkelerde “gecekondu arınma oturumları” gibi futbol gelişim projeleri aracılığı ile bölgesel çevre problemlerine olan duyarlılık yaratarak bunu artırmak üzerinedir. (Özge Çetin)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Evlat edinilmiş yaklaşım, futbolun gelişimini boyunca, mesela “gecekondu bölge temizlik oturumları” geliştirmekte olan ülkesinde tasarladığı yerel etrafındaki konuların haberdar olmasını yükseltmek ve yükseltmekte odakladı. (Same Tran-SameTech V1.04)

Aslında kullanım amaçlı metin çevirilerine uygun kaynak odaklı bir çeviri yöntemi olan Yapay Zekâ’nın yaptığı bu yanlış anlam seçimleri yüzünden istenilen anlamı veremediği görülmektedir. Diğer taraftan “slum clean-up sessions” ifadesi için Yapay Zekâ’nın yapmış olduğu “gecekondu bölge temizlik oturumları” çevirisinin ise oldukça yeterli ve İnsan Zekâsı’na göre daha başarılı olduğu görülmektedir.

İnsan Zekâsı başta yer alan “the adopted approach” ifadesini “bu konuda benimsenen yaklaşım” olarak, kaynak metinde bulunmayan “bu konuda” ifadesini

ekleyerek çevirmeyi tercih etmiştir. Bu çeviri İnsan Zekâsı'ndaki düzgün cümle kurma ve yeniden, daha doğru ifade etme gibi alışkanlıkların bir göstergesidir. Aşağıda da yine İnsan Zekâsı'nın yapmış olduğu benzer bir çeviri ve Yapay Zekâ'nın yapamamış olduğu çeviri görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
<i>However, it has only been more recently that there has been recognition of the wider environmental impacts associated with staging major football events. (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)</i>	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı <i>Bununla birlikte büyük futbol karşılaşmalarının düzenlenmesi ile bağlantılı olarak, daha büyük çevre sorunları ile ilgili bir farkındalık oluşması da daha çok yenidir. (Özge Çetin)</i>	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>Fakat, sadece o orada, büyük futbol olaylarına spekülasyon yapmak ile ilişkilendirilmiş daha geniş etrafındaki vuruşların ta nınması olduğu son zamanlarda daha faz layla oldu. (SameTran-SameTech V1. 04)</i>

Burada, İnsan Zekâsı cümleinin başındaki “however” ifadesini, kaynak metinde yer alan bir önceki cümleye zıt bir fikir sunmadığı için “bununla birlikte” olarak çevirmeyi uygun bulmuş, Yapay Zekâ ise sanki farklı bir fikir sunuyormuş gibi “fakat” kelimesi ile çevirmiştir.

Bu tür metinlerde alan bilgisi, terimce veya belli bir alana ait söylem dilinin kullanılması da oluşacak olan erek metin açısından önemlidir ve kelimelerde buna dayalı olarak yapılacak değişiklikler ya da seçilen farklı anlamlar, kaynak odaklı bir yaklaşımla, kaynak kültürde anlattığı ya da işaret ettiği şeyleri doğru aktarmaya yöneliktir. Bu nedenle İnsan Zekâsı'nın “major football events” ifadesi için “büyük futbol karşılaşmaları”, “staging” ifadesi için de “düzenlenmesi” çevirisini kullanması kaynak odaklı bir yaklaşımla yapılmış yeterli bir çeviridir. Ancak Yapay Zekâ burada “major football events” ifadesini “büyük futbol olaylarına” olarak çevirerek yeterli bir çeviri yaparken, “staging” kelimesi için “spekülasyon yapmak” ifadesini kullanmış ve yanlış bir çeviri yapmıştır. Diğer taraftan İnsan Zekâsı “associated with” ifadesi için “bağlantılı olarak” şeklinde yeterli bir çeviri yapmış, Yapay Zekâ ise “ilişkilendirilmiş” kelimesi ile aynı ifadeyi verememiştir. Aşağıdaki

cümle ise tamamen kaynak odaklı bir yaklaşımla çevrilmesi oldukça zor olan bileşik bir cümledir. İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ tarafından yapılan çevirileri ise birbirlerinden oldukça farklıdır.

Kaynak Metin 1	
It was at the 2006 FIFA World Cup that <i>organizers</i> in Germany voluntarily pursued the <i>goal</i> to reduce <i>some</i> of the <i>environmental</i> impacts of the tournament <i>through</i> its <i>Green Goal</i> environmental initiative, which <i>set</i> environmental protection targets. (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı 2006 FIFA Dünya Kupasında, Almanya'daki <i>organizatörler</i> kendi istekleri ile, çevre koruma hedeflerinin belirlenmesi-ni sağlayan, çevreyle ilgili ilk girişim, Yeşil Gol aracılığı ile turnavadaki çevre-sel sorunların bazılarını azaltmaya yöne-lik hedefleri için uğraştılar. (Özge Çetin)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Hangi ayarlanan etrafındaki korunma hedefleri etrafındaki ilk adımı Yeşil Amaç'ı boyunca turnuvanın etrafındaki vuruşları nın birçoğuna küçültmek için amacı takip ettikleri gönüllü olarak Almanya'nında ajandaların 2006 FIFA Dünya Kupa' sında bulundu. (SameTran-SameTech V1.04)

Burada dikkati çeken futbol ile ilgili bir çok kelime geçen bir metinde Yapay Zekâ'nın “goal” kelimesini “amaç” olarak çevirmiş olmasıdır. Bunun bir sebebi de yine daha önce geçen cümlelerde ve bu cümlede, aynı kelienin “amaç, hedef” anlamında da kullanılmış olmasıdır. Ancak İnsan Zekâsı uygun yerde uygun anlamını kullandığı için daha başarılı olmuştur. Diğer taraftan “organizers”, “through”, “impacts”, “some” ve “set” kelimeleri İnsan Zekâsı tarafından “organizatörler”, “aracılığı ile”, “bazıları” ve “belirlenmesi” olarak çevrilirken, Yapay Zekâ tarafından “ajandaların”, “boyunca”, “vuruşları”, “birçoğuna” ve “ayarlanan” olarak yine yanlış anlamlarla çevrilmiştir. Oysa İnsan Zekâsı önce metnin içeriği ile ilgili araştırma yaparak karşısına çıkacak kelimelerde oluşan anlam çemberini daraltmaktadır ve böylece daha doğru çeviri yapabilmektedir. Aşağıdaki bölümde ise her ikisi de yeterli çeviri yapmıştır. Ancak burada da Yapay Zekâ'nın bazı kelimelerde yanlış anlam seçimi yaptığı görülmektedir. UEFA'nın açılımı için ise

İnsan Zekâsı terimler sözlüğünden yararlanırken, Yapay Zekâ'nın bire bir çeviri yaptığı görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
At a European level, UEFA(the <i>Union of European Football Associations</i>), the governing <i>body</i> of football in Europe, has also responded to increased <i>pressure</i> to organize green games. (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Avrupa düzeyinde de, Avrupa'daki futbol yönetim <i>heyeti</i> UEFA (<i>Avrupa Futbol Kulüpleri Federasyonu</i>) artan yeşil oyunlar düzenleme <i>talebine</i> karşılık verdi. (Özge Çetin)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Avrupa'da futbolun yönetme vücutu, bir Avrupa düzey, UEFA (<i>Avrupa Futbol İlişkilerinin Birleşim'i</i>)de, ayrıca <i>yeşil şampiyonayı</i> düzenlemek için artırılan basınca cevap verdi. (SameTran-SameTech V1.04)

Yapay Zekâ “body”, “union”, “associations” ve “pressure” kelimelerini “vücudunu”, “birleşimi”, “ilişkilerinin” ve “basınç” olarak yanlış çevirse de yaptığı kaynak odaklı çeviri ile istenilen anlamı verebildiği için yeterli bir çeviri elde edebilmiştir. Özellikle “green games” ifadesininin yine Yapay Zekâ tarafından “yeşil şampiyona” olarak çevrilmesi, sözlüğünde ve veri tabanında yeterli bilgi olduğu zaman iyi seçimler de yapabildiğini göstermektedir. İnsan Zekâsı ise bu cümlede yeterli bir çeviri yapmış ancak “games” kelimesi için “oyunları” çevirisini kullanarak, Yapay Ze-kâ'nın yapmış olduğu “şampiyona” çevirisi kadar başarılı olamamıştır. Aşağıdaki bölümden de yine terminoloji veri tabanındaki eksiklikler yüzünden Yapay Zekâ'nın yeterli bir çeviri yapamadığı görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
<i>Following</i> the signing of a <i>Sustainable Development Charter</i> in June 2007, UEFA plans to use the 2008 European tournament in Austria as an opportunity to provide a <i>benchmark and set</i> a standard for future <i>championships</i> . (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı 2007 Haziran'da <i>Sürdürülebilir Kalkınma Anlaşmasının</i> imzalanmasının <i>he</i> men ardından, UEFA, Avusturya'daki	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Haziran ayın 2007'de bir <i>Güçlendirilebilir Gelişme İmtiyaz'ının</i> imzalanmasını izle-

2008 Avrupa turnuvasını, <i>bir kalite testi</i> sağlamaya ve gelecek <i>şampiyonalar</i> için bir <i>standart oluşturmaya</i> fırsat olarak kullanmayı planlıyor. (Özge Çetin)	<i>mek</i> UEFA, gelecek <i>şampiyonlukları</i> için bir <i>standart kesin</i> ve bir <i>değerlendirmeyi</i> sağlamak için bir fırsat olarak Avusturya'da 2008 Avrupa turnuvayı kullanmayı planlar. (SameTran-SameTech V1.04)
---	---

“Sustainable Development Charter” gibi bazı kalıplaşmış ifadelerin sözlüğünde bulunmaması nedeni ile Yapay Zekâ bu ifadeyi bire-bir “güçlendirilebilir gelişme imtiyazı” olarak çevirmiştir. Oysa özellikle kullanım amaçlı olan makale gibi bilimsel metinlerde, bu kalıplaşmış ifade ve terimlerin uzman kişilerce kabul edilen karşılıklarının kullanılması içeriğin tam ve doğru aktarılması açısından çok önemlidir. Dolayısı ile bire bir çeviri yapan Yapay Zekâ burada içeriği doğru aktaramamıştır.

Diğer taraftan Yapay Zekâ'nın, sonundaki “-ing” ekinden dolayı mastar eki ile “izlemek” şeklinde çevirdiği “following” kelimesini, İnsan Zekâsı erek odaklı bir yaklaşımla “hemen ardından” şeklinde çevirmiştir. Yine aynı cümledeki “in June 2007” tarihini ise İnsan Zekâsı “2007 Haziran'da” olarak çevirirken, Yapay Zekâ “Haziran ayın 2007'de” şeklinde çevirmiş, “in” belirtecini “-de” eki olarak “Haziran” kelimesine eklemesi gerekirken “2007” tarihine eklemiştir. Bunun sebebi programın cümleleri sondan başa doğru çevirme yöntemidir.

İngilizce'den Türkçe'ye çevirilerde genel yaklaşım, sondan başa doğru çeviri yapılmasıdır. Ancak bu her zaman doğru sonuçlar vermemektedir. Tamlamalar, zaman anlatan yapılar, virgülle ayrılmış bölümler gibi bazı yerlerde, cümlenin en sonundan başına doğru çeviri yapmak yerine, bu bölümlere dönük ayrı bir çözümleme yapılmasından sonra yeni bir sıralama yapılması sağlanmalıdır. Örneğin, aşağıdaki cümlenin çevirisi yapılırken aşağıdaki analizler yapılmış ve şu sıralama tercih edilmiştir:

Following the signing of a Sustainable Development Charter in June 2007./ UEFA/ plans to use/ the 2008 European tournament in Austria/ as an opportunity /to/ provide (a benchmark)/ and/ set a standard /for future championships.

Burada yapılan çeviride izlenen sıralama yine sondan başa doğrudur. Ancak “Following the signing of a Sustainable Development Charter in June 2007,” ifadesi zaman anlattığı ve hem “-ing” eki almış hem de virgül ile cümleden ayrılmış olduğu için ayrı değerlendirilmiş ve kaynak metinde cümle başında yer aldığı ve kullanım amaçlı bir metin türü olan makaleden alındığı için kaynak metindeki gibi ilk sırada kullanılmıştır. Ardından da özne kullanıldıktan sonra yapılan sıralama aşağıdaki gibidir:

- 1- Following the signing of a Sustainable Development Charter in June 2007,
- 2- UEFA
- 3- for (future championships).
- 4- provide (a benchmark)
- 5- and
- 6- set (a standard)
- 7- to
- 8- (as an opportunity)
- 9- (the 2008 European tournament) in Austria
- 10- plans to use

“Following the signing of a Sustainable Development Charter in June 2007” cümlecığı ise kendi içerisinde şu şekilde analiz edilmiştir:

Following/ the signing of (a Sustainable Development Charter)/ in (June 2007).

3

2

1

Kendi içerisinde yapılan bölümlenmede her bölüm yine kendi içinde sondan başa doğru çevrilirken, parantez içerisinde alınmış bölümler baştan sona doğru aşağıdaki gibi çevrilmiştir:

- 1- in (June 2007) →(June 2007), in → Haziran 2007’de
- 2- signing of (a Sustainable Development Charter) → (a Sustainable Development Charter), of, signing → Sürdürülebilir Kalkınma Anlaşması’nın imzalanmasının
- 3- Following → hemen ardından

Bu çevirinin ardından cümlenin öznesi “UEFA”, sonrada “for (future championships)”, “provide (a benchmark)”, “and”, “set (a standard)”, “to”, “(as an opportunity)”, “(the 2008 European tournament) in Austria”, “plans to use” sıralanarak çeviri yapılmıştır. Sonuç olarak ortaya çıkan “Haziran 2007’de Sürdürülebilir Kalkınma Anlaşması’nın imzalanmasının hemen ardından, UEFA, gelecek şampiyonalar için, bir kalite testi sağlamak, ve, bir standart oluşturmak, için, bir fırsat olarak, Avusturya’da ki 2008 Avrupa Turnuvasını, kullanmayı planlar” ifadeleri olmuştur. Son olarak bu cümle İnsan Zekâsı tarafından “2007 Haziran’da Sürdürülebilir Kalkınma Anlaşmasının imzalanmasının hemen ardından, UEFA, Avusturya’ daki 2008 Avrupa turnuvasını, bir kalite testi sağlamaya ve gelecek şampiyonalar için bir standart oluşturmaya fırsat olarak kullanmayı planlıyor.” olarak yeniden düzenlenerek çevrilmiştir.

İnsan Zekâsı her cümle için ayrı bir söz dizimi ve dilbilgisi analizi yaparken, metin türüne göre almış olduğu erek odaklı ya da kaynak odaklı çeviri yapma kararını da gözden geçirir ve bazen başta aldığı karara uyarken bazen de Theo Hermans’ın bahsetmiş olduğu “metnin aşırı bağlamsal kararlığı yüzünden” (Hermans. *The Translator’s Voice in Translated Narrative*. 1996: 45) aldığı karara uyamaz. Bu işlemler silsilesi ise oldukça zaman almaktadır. Gelişen teknoloji bu işlemin süresini kısaltırken, tek başına yapmaya çalışıldığında İnsan Zekâsı kadar başarılı olamamaktadır. Aşağıda da bu fikri destekleyen başka bir karşılaştırma görülmektedir.

Kaynak Metin 1	
<i>Key issues being addressed include the development of more environmentally friendly stadiums and improved public transport to encourage supporters to leave their cars at home. (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)</i>	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade
<i>Hedeflenen ana konular, daha çevre dost- tu stadyumların geliştirilmesini ve taraf- tarların arabalarını evlerinde bırakma-larını teşvik eden gelişmiş toplu taşıma-cılığı kapsamaktadır. (Özge</i>	<i>Anahtar konuları, evde arabalarını bırakmak için destekleyenleri yüreklendirmek için geliştirilmiş genel taşıma ve çevresel olarak dostça stadyumlar daha fazlanın gelişmesi hitap edilmek ekle olur. (Sametran-Sametech V1.04)</i>

Çetin)	
--------	--

Kaynak metindeki “leave their cars at home” ifadesi Yapay Zekâ tarafından sondan başa doğru çevrildiği için “evde arabalarını bırakmak” olarak ifade edilmiş, İnsan Zekâsı tarafından ise farklı bir analiz ile “arabalarını evlerinde bırakmalarını” olarak ifade edilmiştir. Burada her ikisi de yeterli çeviri yapmış ancak İnsan Zekâsı daha doğru bir analiz yaptığı için daha doğru bir ifade yakalamıştır.

Bunların yanı sıra “supporters”, “friendly”, “more”, public transport”, “addressed” ve “include” kelimeleri Yapay Zekâ tarafından “destekleyenleri”, “dostça”, “daha fazlanın”, “genel taşıma”, “hitap edilmek” ve “ekle” olarak ya yanlış çevrilmiş ya da yanlış yerde kullanılmıştır. İkinci aşamada yapılacak olan düzenlemelerle Yapay Zekâ’nın yanlış anlam seçimlerini düzeltebildiği ancak yine cümle çözümlemede başarılı olamadığı ve bu yüzden anlamı doğru aktaramadığı görülmüştür.

2.2.2 Karşılaştırmada 2. Aşama: İnsan Yardımı ile Düzeltilmiş Yapay Zekâ Metinleri ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/Yeterlilik, Güvenilirlik/İdeoloji ve Zaman

Bu aşamada Yapay Zekâ’nın doğru algılayamadığı bazı kelime ve ifadeler düzeltilmiş ve yeniden düzenlenen bu haliyle yapılan çevirisi İnsan Zekâsı ile karşılaştırılmıştır. Aşağıda makalenin yeniden düzenlenen başlığı görülmektedir.

Kaynak Metin 1 Football Industry and The <i>Environment: Current State of Play</i> (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş <u>The Environment</u> and Football Industry: Current state of <u>the</u> play.
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade <i>Ortam</i> ve Futbol Endüstri'si: <i>Çalın Geçerli</i> Durum'u. (SameTran-SameTech V1. 04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş <i>Ortam</i> ve Futbol Endüstri'si: <i>Oyunun geçerli</i> durumu. (SameTran-Same Tech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Futbol Endüstrisi ve <i>Çevre: Oyunların Bugünkü Durumu</i> (Özge Çetin)	

Yapılan düzenleme ile daha önce Yapay Zekâ tarafından “çal” olarak çevrilen “play” kelimesinin bu defa “oyunun” olarak çevrildiği görülmektedir. “Environment” kelimesi ise bir çok ihtimal denenmiş ve en sonunda başa alınmış, yine de sözlüğünde “çevre” anlamı bulunmasına rağmen “ortam” olarak çevrilmiştir. İnsan Zekâsı ile karşılaştırıldığında her ikisinin de, Yapay Zekâ’nın yapmış olduğu “geçerli” çevirisi dışında, yeterli çeviri yaptığı görülmektedir. Ancak bu kısa cümle de bile doğru çeviriyi yakalamak için yapılan denemeler bir hayli zaman almıştır.

Aşağıda ise daha önce zarf olan “primarily” kelimesini cümlenin yüklemi olarak çeviren Yapay Zekâ’nın yapılan düzenleme ile yine zarf olarak kullandığı, ancak bu kez yanlış yerde kullandığı görülmektedir.

<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 1</p> <p>In a football industry, it is <i>primarily at an international level</i> that <i>environmental and sustainability issues</i> are starting to be <i>recognized and addressed</i>.</p> <p>(Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)</p>	<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>In a football industry, <u><i>primarily</i></u>, it is <i>at an international level</i>, that <i>environmental and sustainability issues</i> are starting to be <i>recognized and addressed</i>.</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>Bir futbol endüstrisinde, o <i>sustainabilityin konularını ve etrafındaki, tanı-nacak ve hitap edilmek</i> başlatıyor oldukları <i>bir uluslararası düzeyde başlı-cadır</i>.(SameTran-SameTech V1.04)</p>	<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ-Düzenlenmiş</p> <p><i>Başlıca</i>, bir futbol endüstrisinde, o <i>sustainabilityin konularını ve etrafındaki, tanı-nacak ve hitap edilmek</i> başlatıyor oldukları, <i>bir uluslararası düzeydedir</i>. (SameTran- SameTech V1.04)</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>Futbol endüstrisinde, <i>çevre ve hayatın devamlılığı ile ilgili konularda farkındalığın ve yönelimin başlaması, uluslar arası düzeyde başlıca konudur</i>. (Özge Çetin)</p>	

Burada yapılan düzenleme ile cümlenin yüklemine “bir” kelimesi dışında tanımış ve yeterli düzeyde çevirmiş olan Yapay Zekâ yine de istenilen anlamı verememiştir. Çünkü yeterince karmaşık olan bu cümlede “etrafındaki” ve “hitap edilen” olarak yaptığı yanlış anlam çevirilerini düzeltmemiştir. İnsan Zekâsı ise yeterli çeviri izlendiği takdirde erek dil yapısında bulunayan bir anlatım tarzına sahip olacağı için, Erek Dizge Normları’nı benimsemiş, kaynak metinde bulunmayan

“konudur” kelimesini ekleyerek “uluslar arası düzeyde başlıca konudur” şeklinde çevirdiği yüklem ile kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır.

Aşağıda ise yapmış olduğu anlam seçimleri yüzünden Yapay Zekâ'nın yine anlamı doğru olarak aktaramadığı görülmektedir.

<p>Kaynak Metin 1</p> <p>FIFA (Federation Internationale de Football Association), the international governing <i>body</i> of sport, has <i>engaged</i> with <i>environmental</i> issues for almost <i>ten years</i>. (Collins&Flynn 2008, 14 (4): 751-768)</p>	<p>Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p><i>For almost ten years</i>, FIFA (Federation Internationale de Football Association), the international governing <i>body</i> of sport, has <i>engaged</i> with <i>environmental</i> issues.</p>
<p>Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>FIFA, sporun uluslararası yönetme <i>vücudu</i>, <i>on yıl neredeyse için etrafındaki</i> konulara <i>temas etti</i>. (Federasyon Internationale de Futbol İlişki'si). (Same Tran-SameTech V1.04)</p>	<p>Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p><i>On yıl neredeyse için</i>, FIFA, sporun uluslararası yönetme <i>vücudu</i>, <i>etrafındaki</i> konulara <i>temas etti</i>. (Federasyon Internationale de Futbol İlişki'si). (SameTran-SameTech V1.04)</p>
<p>Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>Uluslar arası spor yönetim <i>heyeti</i>, FIFA (Uluslar Arası Futbol Kulüpleri Federasyonu) <i>neredeyse on yıldır çevre</i> ile ilgili konularla <i>ilgilenmektedir</i>. (Özge Çetin)</p>	

Burada başa alınan zaman zarfını daha önce “on yıl neredeyse için” olarak çeviren Yapay Zekâ düzenlenen metinle birlikte yine aynı çevirmiş, bu defa sadece başta, daha uygun bir yerde kullanmıştır.

Genellikle sondan başa doğru çeviri yapan Yapay Zekâ, aşağıda görülen düzeltilmemiş metinde “such as”den sonra gelen “gecekondu bölge temizlik oturumları” ifadesini, daha sonra gelen “gelişmekte olan ülkesinde” ifadesinden önce kullanarak, baştan sona çeviri yapmış, ancak doğru bir ifade yakalayamamıştı. Bu nedenle “such as” ifadesinin başına virgül konularak düzeltilmiş, bu halde yapmış olduğu çevirisi ise İnsan Zekâsı ile birlikte verilmiştir.

<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 1</p> <p>The approach adopted has focused on promoting and raising awareness of local environmental issues through football development projects <i>such as “slum clean-up sessions” in developing countries.</i> (Collins&Flynn 2008, 14 (4): 751-768)</p>	<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>The adopted approach has focused on promoting and raising awareness of local environmental issues through football development projects, <i>such as “slum clean-up sessions” in developing countries.</i></p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>Evlat edinilmiş yaklaşım, futbolun gelişmesini boyunca, <i>mesela “gecekondu bölge temizlik oturumları” gelişmekte olan ülkesinde</i> tasarladığı yerel etrafındaki konuların haberdar olmasını yükseltmek ve yükseltmekte odakladı. (SameTran-SameTech V1.04)</p>	<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p>Evlat edinilen yaklaşım, futbolun gelişmesini boyunca, <i>mesela “gecekondu bölge temizlik oturumları” gelişmekte olan ülkesinde</i> tasarladığı yerel etrafındaki konuların haberdar olmasını yükseltmek ve yükseltmekte odakladı. (Same Tran-SameTech V1.04)</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>Bu konuda benimsenen yaklaşım gelişmekte olan ülkelerde “gecekondu arınma oturumları” gibi futbol gelişim projeleri aracılığı ile bölgesel çevre problemlerine olan duyarlılık yaratarak bunu artırmak üzerinedir. (Özge Çetin)</p>	

Ancak yapılan bu düzenleme ile hiç değişiklik elde edilememiştir. Burada yapılan yanlış anlam seçimleri için de farklı düzenlemeler denenmiş, ancak istenilen sonuç yine alınmamıştır. Dolayısı ile Yapay Zekâ bu çevirisi ile, anlamsal, dilbilimsel ve söz dizimi çözümlenmelerinde daha iyi veri tabanlarına ihtiyacı olduğunu ve bire bir çeviri yönteminin “yeterli” çeviri elde etmede yeterli olmadığını göstermiştir.

Aşağıdaki bölümde ise daha önce doğru tanımlayamadığı isim cümlesini doğru algılayabilmesi için bu yapı iki ayrı cümleymiş gibi virgül ile birbirinden ayrıldı. Sonuç ise Yapay Zekâ'nın cümleleri beklendiği gibi doğru tanımlaması, ancak yanlış anlam seçimleri yüzünden metnin mesajını doğru aktaramamasıdır.

<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 1</p> <p><i>However, it has only been more recently that there has been recognition of the wider environmental impacts associated with staging major football events. (Collins&Flynn 2008,14(4): 751 -768)</i></p>	<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p><i>However, it has only been more recently_ that_ there has been recognition of the wider environmental impacts associated with staging major football events.</i></p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p><i>Fakat, sadece o orada, büyük futbol olaylarına spekülasyon yapmak ile ilişkilendirilmiş daha geniş etrafındaki vuruşların tanınması olduğu son zamanlarda daha fazlayla oldu. (SameTran-Same Tech V1.04)</i></p>	<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p><i>Fakat, sadece o son zamanlarda daha fazlayla oldu, orada büyük futbol olaylarına spekülasyon yapmak ile ilişkilendirilmiş daha geniş etrafındaki vuruşların tanınması oldu. (SameTran-Same Tech V1.04)</i></p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p><i>Bununla birlikte büyük futbol karşılaşmalarının düzenlenmesi ile bağlantılı olarak, daha büyük çevre sorunları ile ilgili bir farkındalık oluşması da daha çok yenidir. (Özge Çetin)</i></p>	

Bu düzenleme ile birinci cümleyi, yani kaynak metnin ana cümlesini, “sadece o son zamanlarda daha fazlayla oldu” olarak çeviren Yapay Zekâ, ikinci cümleyi, yani kaynak metnin isim fiil ile yapılmış bağlı cümlesini, “orada büyük futbol olaylarına spekülasyon yapmak ile ilişkilendirilmiş daha geniş etrafındaki vuruşların tanınması oldu.” olarak çevirmiştir.

Yapay Zekâ’nın ikinci cümle olarak algıladığı ve “there” ile başlayıp, genelde “vardır, vardı, meydana gelmiştir, oldu” olarak çevrilirken başındaki “there” kelimesi “orada” olarak çevrilmeyen cümlenin, Yapay Zekâ tarafından “orada büyük futbol olaylarına spekülasyon yapmak ile ilişkilendirilmiş daha geniş etrafındaki vuruşların tanınması oldu.” şekline “orada” ile başlayan bir cümle olarak çevrilmesi de bire bir çeviri yönteminden kaynaklanmaktadır. Ancak görüldüğü gibi bu yöntem istenilen sonucu vermemektedir.

Aşağıda da benzer bir isim cümlesi ile oluşturulmuş bir cümle yer almaktadır. Bu cümlede yapılan değişiklik ve ortaya çıkan sonuç ise aşağıdaki gibidir.

<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 1</p> <p>It was at the 2006 FIFA World Cup that <i>organizers</i> in Germany voluntarily pursued the <i>goal</i> to reduce some of the <i>environmental impacts</i> of the tournament <i>through its Green Goal environmental initiative, which set environmental protection targets.</i> (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)</p>	<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>It was at the 2006 FIFA World Cup, <u>that,</u> <u>through its Green Goal environmental initiative, which set environmental protection targets,</u> <i>organizers</i> in Germany voluntarily pursued the <i>goal</i> to reduce some of the <i>environmental impacts</i> of the tournament .</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p><i>Hangi ayarlanan etrafındaki korunma hedefleri etrafındaki ilk adımı Yeşil Amaç'ı boyunca</i> turnuvanın <i>etrafındaki vuruşlarının birçoğuna</i> küçültmek için amacı takip ettikleri gönüllü olarak Almanya'nında <i>ajandaların</i> 2006 FIFA Dünya Kupa'sında <i>bulundu.</i> (SameTran-SameTech V1.04)</p>	<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p>2006 FIFA Dünya Kupa'sında <i>bulundu,</i> <i>etrafındaki ilk adımı Yeşil Amaç'ı boyunca,</i> <i>hangi ayarlanan etrafındaki korunma hedefleri ajandalar,</i> gönüllü olarak Almanya'da turnuvanın <i>etrafındaki vuruşlarının birçoğuna</i> küçültmek için amacı takip etti. (Sametran-Sametech V1.04)</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>2006 FIFA Dünya Kupasında, Almanya'daki <i>organizatörler</i> kendi istekleri ile, çevre koruma hedeflerinin <i>belirlenmesini sağlayan,</i> <i>çevreyle ilgili ilk girişim,</i> Yeşil Gol aracılığı ile turnuvadaki <i>çevresel sorunların bazılarını azaltmaya yönelik hedefleri için uğraştılar.</i> (Özge Çetin)</p>	

Burada yapılan düzenleme ile Yapay Zekâ beklendiği gibi cümleyi iki ayrı cümle olarak algılamıştır. Ancak yine yapmış olduğu “ajandalar” gibi yanlış anlam seçimleri yüzünden yeterli bir çeviri yapamamıştır. Yine birinci cümledeki yüklemine daha önce de yapmış olduğu gibi “bulundu” şeklinde yanlış çevirmiştir. Diğer taraftan İnsan Zekası da isim cümlesi olan bu cümleyi, birinci cümleyi zaman zarfı olarak “2006 FIFA Dünya Kupasında”, ikinci cümleyi de “uğraştılar” olarak

çevirerek değiştirmiş ve bu değişiklikle erek odaklı bir yaklaşım izleyerek kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır.

Aşağıda ise daha önce benzer bir cümlede ek açıklama cümlecini başa almayan, ancak bu metinde başa alabilmiş, ancak kısaltmalarda yine başarılı olamamıştır.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
At a European level, UEFA(the Union of European Football Associations), the governing body of football in Europe, has also responded to increased pressure to organize green games. (Collins & Flynn 2008, 14 (4): 751-768)	UEFA (the Union of European Football Associations), <u>in Europe</u> the governing body of football, has also responded to the increased pressure to organize green games <u>at a European level</u> .
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Avrupa'da futbolun yönetme vücudu, bir Avrupa düzey, UEFA (Avrupa Futbol İlişki'lerinin Birleşim'i)de, ayrıca yeşil şampiyonayı düzenlemek için artırılan basınca cevap verdi. (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş UEFA (Avrupa Futbol İlişki'lerinin Birleşim'i), futbolun yönetme vücudu Avrupa'da, ayrıca bir Avrupa düzeyde yeşil şampiyonayı düzenlemek için artırılan basınca cevap verdi. (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	
Avrupa düzeyinde de, Avrupa'daki futbol yönetim heyeti UEFA (Avrupa Futbol Kulüpleri Federasyonu) artan yeşil oyunlar düzenleme talebine karşılık verdi. (Özge Çetin)	

Burada ise yapılan düzenleme sonucu Yapay Zekâ, yaptığı yanlış anlam seçimleri “vücut” ve “basınç” ve yanlış yerde kullandığı “Avrupa'da” çevirisi dışında yeterli ve başarılı bir çeviri yapmıştır. Ancak düzenleme için harcanan süre düşünüldüğünde bunu İnsan Zekâsı ile hemen hemen aynı sürede yapmıştır. Yine de İnsan Zekâsı'nın yapmış olduğu yeterli çeviri ile karşılaştırıldığında oldukça başarılıdır.

Aşağıdaki bölümde yapılan düzenleme ile filimsi ile zaman zarfı haline getirilen yapıyı tanıması ve “izleyen” olarak çevirmesi sağlanan Yapay Zekâ bu kez cümlenin yüklemine isim olarak algıladığı için başarılı olamamıştır.

<p>Kaynak Metin 1</p> <p><i>Following the signing of a Sustainable Development Charter in June 2007, UEFA plans to use the 2008 European tournament in Austria as an opportunity to provide a benchmark and set a standard for future championships. (Collins & Flynn 2008, 14 (4): 751-768)</i></p>	<p>Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>UEFA plans to use the 2008 European tournament in Austria as an opportunity to provide a benchmark and set a standard for future championships <u>following the signing of a Sustainable Development Charter in June 2007.</u></p>
<p>Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>Haziran ayın 2007'de bir Güçlendirilebilir Gelişme İmtiyaz'ının imzalanmasını <i>izlemek</i> UEFA, gelecek şampiyonlukları için bir standart kesin ve bir değerlendirmeyi sağlamak için bir fırsat olarak Avusturya'da 2008 Avrupa turnuvayı kullanmayı <i>planlar</i>. (SameTran-SameTech V1.04)</p>	<p>Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p>Haziran ayın 2007'de bir Güçlendirilebilir Gelişme İmtiyaz'ının imzalanmasını <i>izleyen</i> gelecek şampiyonlukları için bir standart kesin ve bir değerlendirmeyi sağlamak için bir fırsat olarak Avusturya'da 2008 Avrupa turnuvayı kullanmak için UEFA <i>planları</i>. (SameTran-SameTech V1.04)</p>
<p>Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>2007 Haziran'da Devamlı Kalkınma Anlaşmasının imzalanmasının <i>hemen ardından</i>, UEFA, Avusturya'daki 2008 Avrupa turnuvasını, bir kalite testi sağlamak ve gelecek şampiyonalar için bir standart oluşturmaya fırsat olarak kullanmayı <i>planlıyor</i>. (Özge Çetin)</p>	

Burada birinci aşamada İnsan Zekâsı'nın cümle üzerinde yaptığı analiz gibi bir analiz yapamayan Yapay Zekâ, yapılan tüm insan müdahalesine rağmen, anlamsal, söz dizimsel ve dilbilgisel tanımlamaları doğru yapamamıştır. Bu nedenle İnsan Zekâsı tarafından “2007 Haziran'da”, “Sürdürülebilir Kalkınma Anlaşmasının”, “hemen ardından”, “bir kalite testi sağlamaya ve gelecek şampiyonalar için bir standart oluşturmaya” olarak çevirdiği ifadeleri, “Haziran ayın 2007'de”, “bir Güçlendirilebilir Gelişme İmtiyaz'ının”, “izleyen”, “gelecek

şampiyonlukları için bir standart kesin ve bir değerlendirmeyi sağlamak için” olarak çevirebilmiştir. Bununla beraber yüklemi algılayamamış ve “planları” olarak isim şeklinde çevirmiş ve yanlış bir çeviri yapmıştır. Aşağıda ise bir sıfat cümlecığının kısaltması olan “key issues being addressed” Yapay Zekâ tarafından tanımlanabilmesi için “which are” ifadesi eklenerek yeniden düzenlenmiştir. Yapılan çevirisinde ise tanındığı görülmekte, ancak yanlış anlam seçimi yüzünden başarılı olmadığı düşünülmektedir.

<p>Kaynak Metin 1</p> <p>Key issues being addressed include the development of more environmentally friendly stadiums and improved public transport to encourage supporters to leave their cars at home. (Collins& Flynn 2008, 14 (4): 751-768)</p>	<p>Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>Key issues, <u>which are</u> being addressed, include the development of more environmentally friendly stadiums, and improved public transport to encourage supporters to leave their cars at home.</p>
<p>Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>Anahtar konuları, evde arabalarını bırakmak için destekleyenleri yüreklendirmek için <i>geliştirilmiş</i> genel taşıma ve çevresel olarak dostça stadyumlar daha fazlanın gelişmesi <i>hitap edilmek Ekle olur.</i> (Sametran-Sametech V1.04)</p>	<p>Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p><i>Hitap edilmekte olan</i>, anahtar konuları, evde arabalarını bırakmak için destekleyenleri yüreklendirmek için ve <i>düzeltilen</i> genel taşıma daha fazlanın gelişmesini, çevresel olarak dostça stadyumlar <i>içeriniz.</i> (Sametran-Sametech V1.04)</p>
<p>Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>Hedeflenen ana konular, daha çevre dostu stadyumların geliştirilmesini ve taraftarları arabalarını evlerinde bırakmalarına teşvik eden gelişmiş toplu taşımacılığını <i>kapsamaktadır.</i> (Özge Çetin)</p>	

Burada da düzenleme ile birlikte hem sıfat cümlecığını algılayan hem de cümlenin yüklemi olan “include” kelimesini doğru anlamlandıran Yapay Zekâ daha başarılı bir çeviri yapmış ancak yüklemi bu kez doğru kişi ile çekimleyememiştir. Bunun dışındaki yanlış anlam seçimleri yine düzeltilememiştir.

Makale türünde de aslında kaynak odaklı çeviri yaparak bu metin türünün çevrilmesinde izlenen modele daha yakın olan Yapay Zekâ, yanlış anlam seçimleri ve dilbilgisel yanlışlıklar sonucu İnsan Zekâsı’na göre daha başarısız çeviri

yapmıştır. Bu nedenle makale türünde de yöntemini biraz daha kaynak odaklı yaklaşıma çeviren İnsan Zekâsı daha yeterli, daha güvenilir bir çeviri yapmış ve buraya kadar olan bölümde de herhangi bir ideolojik çeviriye rastlanmamıştır. Diğer taraftan yapılan düzenlemeler insan müdahalesi ile olduğundan, yine zaman almıştır ve düzeltilerek yapılan çevirilerin İnsan Zekâsı'na ait metinlerden tek üstün yönü daha ucuza mal olmasıdır.

2.3 Reklam Metinlerinde İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ:

Çevirisi yapılacak metin, reklam metni gibi amaçlı bir şekilde yönlendiren bir işleve (Reiss,1989:45) sahip olduğu için; burada akıcı söylem ve çekicilik ön plana çıkacaktır. Bu tür amaçlar ise çalışmada, *çağrı amaçlı* (erek kültürde çevirisi yapılan metinde tanıtılan nesnenin sunumu amacı taşıyan) çevrilirler olarak adlandırılmaktadır. *Çağrı amaçlı* amaçlı bu metinler ise, *Erek Dizge Normlarına göre kabul edilebilirlik* açısından değerlendirilmiştir.

2.3.1 Karşılaştırmada 1. Aşama: Sadece Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/ Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman

Aşağıda bir araba markası olan Toyota ve bir seyahat şirketi olan Hollandamerica'nın 2006 yılına ait broşürlerinden alınan reklam metinlerinin çevirileri yer almaktadır. İlk olarak incelenecek olan Toyota reklamında bir kolejin bahçesinde duran bir genç ve arka fonda bir tarafta duran okul ve diğer tarafta duran Toyota Highlander Jip (4X4 bir arazi aracı) yer almaktadır. Bunun üzerinde ise aşağıda iki bölüm halinde verilen reklam metni bulunmaktadır.

Burada çağrı amaçlı bir metin olarak adlandırdığımız bu metin türünde, önemli olan kitlelere tanıtılacak nesneyi en iyi şekilde sunmaktır. Bu amaçla da erek odaklı, Erek Dizge Normlarına öncelik veren kabul edilebilir bir çeviri aranmalıdır. Bu, nesnenin sunumu için kaynak metnin parçalarını kullanmak ve bunu en iyi ve etkili bir şekilde erek okuyucuya aktarmak anlamına gelen özgür bir çeviri yapılacağı anlamına gelir. Buradaki özgürlüğün sınırları, reklam metninin çevrilmesini isteyen şirket ve reklamı yapacak olan yayın aracı tarafından belirlenir. Bu çalışmada yapılan çeviri ise tamamen çevirmenin aldığı kararlara dayalı bir çeviridir.

Kaynak Metin 1	
5:15 pm. Dropping the kid off at College.	
5:17 pm. What kid?	
Highlander	
For Your Newfound Freedom	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade
17: 15 çocukları okuldan al!	5:15 Pm. Yüksek okulunda çocuktan damlamak.

17: 17 çocuk mu? <i>Highlander</i> Özgürlük anlayışınız değişecek! (Özge Çetin)	5:17 Pm. Ne şaka yapar? <i>Dağlı</i> Yeni keşfedilmiş Özgürlüğün için. (SameTran-SameTech V1.04)
--	---

Yukarıdaki reklamın ana fikri, arabadan inmek istemeyen bir müşterinin arabasındayken tüm sorumluluklarından kurtulup, özgürlüğüne kavuşabileceğidir. Bu ana fikir çerçevesinde İnsan Zekâsı “çocuğu okula bırak olarak” çevrilebilecek bir cümleyi, başta yer alan saati de göz önüne alarak “çocukları okuldan al” olarak çevirmiştir. Hemen onun altında aradan iki dakika geçmeden söylenen “What kid?” ifadesi ise “sorumluluklarından kurtularak özgür olmak isteyen bir kişinin söyleyebileceği bir ifade olan “Çocuk mu?” olarak çevrilmiştir. Aynı cümleler ise Yapay Zekâ’da “Yüksek okulunda çocuktan damlamak.” ve “Ne şaka yapar?” olarak çevrilmiştir. Burada İngilizce’de hem “çocuk” hem de “şaka” anlamlarında kullanılan “kid” sözcüğü Yapay Zekâ tarafından yanlış algılanmış ve “çocuk” yerine “şaka yapar?” olarak çevrilmiştir. Yine saatler İnsan Zekâsı tarafından “17:15 ve “17:17” olarak değiştirilirken, Yapay Zekâ, edebi eserde olduğu gibi, “pm” kısaltmasını algılayamadığı için saatleri çevirmemiş ve “pm.” kısaltmalarını da aynen kullanmıştır.

Otomobil piyasasında ithal edilen araçlarda özellikle model isimleri değiştirilmez. Bu nedenle İnsan Zekâsı “highlander” model ismini çevirmezken, Yapay Zekâ “dağlı” olarak çevirmiştir. “For Your Newfound Freedom” sloganı ise yeni bir özgürlük anlayışından bahsettiği için İnsan Zekâsı tarafından “Özgürlük anlayışınız değişecek!”, Yapay Zekâ tarafından ise “Yeni keşfedilmiş Özgürlüğün için” olarak çevrilmiştir. Yine erek odaklı bir anlayışa oldukça özgür bir çeviri yapan İnsan Zekâsı kabul edilebilir bir çeviri elde etmiş, Yapay Zekâ ise kaynak odaklı bir yaklaşım izlediği için yeterli bir çeviri yapmıştır. Ancak çeviri metnin amacının, nesnenin sunumu olması nedeni ile Yapay Zekâ’nın yapmış olduğu bu çeviri başarılı bir çeviri olarak yorumlanamaz.

Reklam metinleri, gazete haberleri gibi yazılar, farklı bir söylem şekline sahip oldukları için yine aynı şekli yansıtacak şekilde çevrilmesi gerekir. Aşağıdaki metin ise bu şeklin anlaşılabilmesi için bir bütün olarak verilmiştir.

Kaynak Metin 1	
<p>Make the most of it with Toyota Highlander's available V6, smooth ride and incredible versatility. Plus a set of five standard safety features called the Star Safety System, exclusively from Toyota. And now there is a Highlander Hybrid, with the best fuel efficiency of any mid-size SUV. Find your freedom at toyota.com.</p> <p>Toyota/ moving forward></p>	
<p style="text-align: center;">Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>Yumuşak bir sürüş deneyimi ve inanılmaz bir iç hacim. Üstelik 5'li Ana Güvenlik Sistemi, SSS (Star Safety System) ... Yalnızca TOYOTA'da. TOYOTA <i>Highlander v6</i> ile hepsi mümkün. Ve şimdi herhangi bir SUV modeli, en iyi yakıt tüketimi ile <i>Highlander Hybrid</i>... TOYOTA... Özgürlüğünü yakala... www.toyota.com TOYOTA/ hep daha ileriye> (Özge Çetin)</p>	<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>Ondan inanılmaz çok yönlülüğü ve Toyota dağlının kullanılabilir V6'sı, düzgün binişi ile yararlanın. Beş standart güvenlik özelliğinin bir kesinin eklemesi ile, Toyota'dan özellikle, Yıldız Güvenlik Sistem'ine çağırıldı. Şimdi ve, herhangi bir orta-boyut SUV'unun en iyi fuel yeterliği ile, bir Dağlı Melez'i vardır. Toyota.comda özgürlüğünüzü bulunuz. Forward>ı hareket eden toyota/. (SameTran-SameTech V1.04)</p>

Burada cümlelerin ve ifadelerin yerinde değişiklik yapan İnsan Zekâsı, bu yöntemle reklam metni söylemini yakalamayı hedeflemektedir. Örneğin; “Make the most of it with Toyota Highlander's available V6” ifadesi Erek Metin 1'in sonlarına doğru kullanılmıştır. Metinde ilk cümle olarak ise yine az önce bahsedilen ifadenin virgül ile ayrılmış olan kısmı “smooth ride and incredible versatility”, “Yumuşak bir sürüş deneyimi ve inanılmaz bir iç hacim” şeklinde çevrilerek kullanılmıştır. Aynı bölüm Yapay Zekâ'da “Ondan inanılmaz çok yönlülüğü ve Toyota dağlının kullanılabilir V6'sı, düzgün binişi ile yararlanın.” şeklinde, bire bir ve “highlander” model isminin “dağlı” olarak çevrilmesi ile verilmiştir.

Yine otomobil reklamlarında ve pazarlamasında model isimlerinde olduğu gibi bazı teknik özellikler de kısaltmaları ile (ABS, ARS, SSS gibi) değiştirilmeden kullanılır. Bu nedenle kaynak metinde “plus a set of five standard safety features called the Star Safety System” olarak yer alan ifade İnsan Zekâsı tarafından “üstelik 5'li Ana Güvenlik Sistemi, SSS (Star Safety System)” olarak çevrilmiştir. Yapay

Zekâ'nın yapmış olduğu “beş standart güvenlik özelliğinin bir kesinin eklemesi ile, Toyota'dan özellikle, Yıldız Güvenlik Sistem'ine çağırdı.” ile karşılaştırıldığında ise Erek Metin 1'in reklam söylemine daha çok benzediği görülebilir. Bu nedenle İnsan Zekâsı'nın yaptığı değişiklikler ve eklemeler yani yaptığı çeviri kabul edilebilir bir çeviridir. Ancak Yapay Zekâ sahip olduğu kaynak odaklı yaklaşımla sadece metin hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamış, üstelik “adlandırılan, denilen” olarak çevrilebilecek “called” kelimesini de “çağırdı” olarak yanlış bir anlam seçimi ile çevirmiştir.

Karşılaştırmada dikkati çeken bir başka nokta ise “find your freedom at toyota.com” ve “Toyota/ moving forward>” sloganlarının çevirisidir. İnsan Zekâsı “TOYOTA... Özgürlüğünü yakala... www.toyota.com” ve “TOYOTA/ hep daha ileriye>” şeklinde çevirerek, “Find your Freedom”daki ses özelliğinin bir benzerini yakalamaya çalışmış ve “toyotA, özgürlüğünü yakalA” olarak kullanmıştır. Diğer ifade için de Toyota markasının diğer reklamlarında da görülen bir çevirisini kullanmayı tercih etmiştir. Yapay Zekâ ise “Toyota.comda özgürlüğünüzü bulunuz.” ve “Forward>ı hareket eden toyota/.” olarak çevirmiş, birinci ifadede yeterli bir çeviri yapmış, ikinci ifadede ise “Forward>ı hareket eden toyota” olarak anlamsız bir şekilde çevirmiştir.

Aşağıda ise Hollandamerica seyahat şirketinin broşüründen alınan reklam metninin bölümleri yer almaktadır.

Kaynak Metin 1	
When this trip started, it was just a vacation.	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Yola çıktığında SADECE bir tatil di... (Özge Çetin)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Bu gezinin başlattığında, o şimdi bir tatildi. (SameTran-SameTech V1.04)

Burada “when” ile bağlanmış cümleyi ve öznesini doğru tanımlayamayan Yapay Zekâ bu cümleciği “gezinin başlattığında” olarak, devamındaki cümlede geçen “just” kelimesini “şimdi” olarak yanlış çevirmiştir.

Kaynak Metin 1	
It might begin as an escape from reality.	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade

Sen de mi gerçeklerden kaçyorsun? (Özge Çetin)	O, gerçeklikten bir kaçış olarak başlayabilir. (SameTran-SameTech V1. 04)
---	---

Yukarıda Erek Dizge Normları'na göre kabul edilebilir çeviri yapmak ve Kaynak Dizge Normları'na göre yeterli çeviri yapmak arasındaki fark çok açık görülebilir. Kaynak metinde bulunmayan “you” ve “too” kelimelerinin Türkçe karşılıklarının kullanılması ve kaynak metindeki “might” ve “begin” ifadelerinin çıkarılması ile İnsan Zekâsı'nın yapmış olduğu “Sen de mi gerçeklerden kaçyorsun?” çevirisi, Yapay Zekâ'nın yapmış olduğu “O, gerçeklikten bir kaçış olarak başlayabilir.” çevirisi ile karşılaştırıldığında, farklı sözcükler kullanan İnsan Zekâsı'nın Yapay Zekâ ve kaynak metinle aynı anlamı yakalayabildiği görülmektedir. Kabul edilebilir çeviri yapan İnsan Zekâsı'nın ise hem söylem hem de metin türü açısından istenilen anlamı verebilmiş, Yapay Zekâ ise bunu sağlayamamıştır. Aşağıda yer alan cümlecik ise Yapay Zekâ tarafından cümle olarak algılanamadığı için İnsan Zekâsı'nın yaptığı gibi bir cümle haline de getirilememiştir.

Kaynak Metin 1	
And what better getaway vehicle than a spacious five-star ship destined for distant shores.	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade
O zaman uzak sahillere, 5 yıldızlı, huzurlu bir gemiden daha iyi bir kaçış yolu olabilir mi? (Özge Çetin)	Ve bir geniş beş yıldızlı geminden daha iyi getaway aracın, uzak kıyılar için ne yönelttiği. (SameTran-SameTech V1. 04)

Yapay Zekâ tarafından tanımlanamayan “getaway” kelimesi İnsan Zekâsı tarafından “kaçış yolu olabilir mi” şeklinde yüklem haline getirilmiştir. Amaç ve metin türü göz önüne alındığında bu çeviri kabul edilebilir bir çeviridir.

Aşağıdaki cümlede ise “of course” ifadesinin dışında yeterli bir çeviri elde eden Yapay Zekâ, kaynak metin söylemine benzer bir ifadeyi yakalayabilmiştir.

Kaynak Metin 1	
Of course, in the care of the world's gracious crew, happiness is an effortless endeavor.	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade

Üstelik dünyanın en nezih mürettebatı emrinizde. Mutluluk için kendinizi harcamayın! (Özge Çetin)	Dünyanın cana yakın personelinin merakında, kursun mutluluk, bir zahmetsiz emektir. (SameTran-SameTech V1.04)
---	---

Burada happiness is an effortless endeavour” ifadesi için İnsan Zekâsı erek odaklı bir yaklaşımla ve biraz da metni yeniden daha düzgün olarak yazma eğiliminden kaynaklanan bir seçimle “Mutluluk için kendinizi harcamayın” olarak çeviri yaparken, Yapay Zekâ “mutluluk.....bir zahmetsiz emektir.” şeklinde çevirmiştir. Aşağıdaki bölüm ise erek odaklı bir yaklaşımla çevrilmesi gereken, reklam metni söyleminin yaratmış olduğu karmaşık bir cümleciktir.

Kaynak Metin 1	
Which leaves time for the pursuit of that nameless place, halfway between leaving and arriving, where everything comes together. Call your travel agent. www.hollandamerica.com	
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Gidişinizde ve dönüşünüzde sizi bekleyen bu eşsiz yerler için vaktiniz varsa, sizin için her şeyi düşünen seyahat acentanızı arayın. www.hollandamerica.com (Özge Çetin)	Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Her şey nerede birleştiğini , bırakmak ve varmak arasında noksan, o isimsiz yerin zamanı izlemeye hareket eden. Seyahat agent. www.hollandamerica.com na çağırın. (SameTran-SameTech V1.04)

Karşılaştırmanın bu aşamasında, genellikle kısa cümlelerin veya cümleciklerin yer aldığı reklam metinleri için, Yapay Zekâ'nın yeterli düzeyde çeviri yaptığını söyleyebiliriz. Ancak çağrı amaçlı bir metin türü olan reklam metinleri için bu yöntem amaca çok uygun sonuçlar vermemektedir. İkinci aşamada elde edilen çevirilerin de yine kabul edilebilirlik düzeyine yaklaşabildiği söylenemez.

2.3.2 Karşılaştırmada 2. Aşama: İnsan Yardımı ile Düzeltilmiş Yapay Zekâ Metinleri ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik /Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman

Aşağıda model ismini özel isim olarak ve hem şaka yapmak hem de çocuk anlamına gelen “kid” kelimesini, “çocuk” olarak algılaması istenilen Yapay Zekâ için metin yeniden düzenlenmiştir.

<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 1</p> <p>5:15 pm. Dropping the kid off at College.</p> <p>5:17 pm. What kid?</p> <p>Highlander</p> <p>For Your Newfound Freedom</p>	<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>5:15 pm. Dropping the kid off at _College.</p> <p>5:17 pm. What "<u>kid</u>"?</p> <p>HIGHLANDER</p> <p>For Your Newfound Freedom!</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>5:15 Pm. Yüksek okulunda çocuktan damlamak.</p> <p>5:17 Pm. Ne şaka yapar?</p> <p><i>Dağlı</i></p> <p>Yeni keşfedilmiş Özgürlüğün için.</p> <p>(SameTran-SameTech V1.04)</p>	<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p>5:15 Pm. College'de çocuktan damlamak.</p> <p>5:17 Pm. Ne? "<u>çocuk</u>"?</p> <p>DAĞLI.</p> <p>Yeni keşfedilmiş Özgürlüğün için!</p> <p>(SameTran-SameTech V1.04)</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>17: 15 çocukları okuldan al!</p> <p>17: 17 çocuk mu?</p> <p><i>Highlander</i></p> <p>Özgürlük anlayışınız değişecek!</p> <p>(Özge Çetin)</p>	

Yapılan düzenleme ile “kid” kelimesini “çocuk” olarak algılaması sağlanan Yapay Zekâ, bir taraftan doğru eklemeler yapamamış, diğer taraftan özel isim olarak çevirmesi beklenen “highlander” kelimesini özel isim olarak algılamamış ve yine “dağlı” olarak çevirmiştir. Aşağıda ise İnsan Zekâsı’nın yaptığı gibi, her cümleciği ayrı bir cümle olarak algılaması istenilen Yapay Zekâ için metin yeniden düzenlenmiş ve her cümleciğin sonuna nokta konularak ayrı bir cümle olarak algılaması hedeflenmiştir.

<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 1</p> <p>Make the most of it with Toyota Highlander’s available V6, smooth ride and incredible versatility. Plus a set of five standard safety features called the Star Safety System, exclusively from Toyo-</p>	<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>Make the most of it with Toyota Highlander’s available V6_Smooth ride and incredible versatility._Plus, a set of five standard safety features, called the Star Safety System._ Exclusively from</p>
---	--

<p>ta. And now there is a Highlander Hybrid, with the best fuel efficiency of any mid-size SUV. Find your freedom at toyota.com. Toyota/ moving forward></p>	<p>Toyota. And now there is a Highlander Hybrid with the best fuel efficiency of any mid-size SUV. Find your freedom at toyota.com. Toyota/ moving forward ></p>
<p>Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Ondan inanılmaz çok yönlülüğü ve Toyota dağlının kullanılabilir V6'sı, düzgün binişi ile yararlanın. Beş standart güvenlik özelliğinin bir kesinin eklemesi ile, Toyota'dan özellikle, Yıldız Güvenlik Sistem'ine çağırdı. Şimdi ve, herhangi bir orta-boyut SUV'unun en iyi fuel yeterliği ile, bir Dağlı Melez'i vardır. Toyota.comda özgürlüğünüzü bulunuz. Forward>1 hareket eden toyota/. (SameTran-SameTech V1.04)</p>	<p>Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Ondan kullanılabilir V6 Toyota Highlander's'i ile yararlanın. Inanılmaz çok yönlülük ve düzgün biniş. Yıldız Güvenlik Sistem'i <i>adlandırılan</i> bir kesin, <i>N'sin eklemesi ile</i>, beş standart güvenlik özelliğinin. Toyota'dan özellikle. Şimdi ve, herhangi bir orta-boyut SUV'unun en iyi fuel yeterliği ile bir <i>Dağlı Melez'i</i> vardır. Toyota.comda <i>özgürlüğünü</i> bulun. > <i>öndeki hareket eden toyota/.</i> (SameTran-SameTech V1.04)</p>
<p>Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Yumuşak bir sürüş deneyimi ve inanılmaz bir iç hacim. Üstelik 5'li Ana Güvenlik Sistemi, SSS (Star Safety System)...Yalnızca TOYOTA'da. TOYOTA <i>Highlander v6</i> ile hepsi mümkün. Ve şimdi herhangi bir SUV modeli, en iyi yakıt tüketimi ile <i>Highlander Hybrid</i>'de... TOYOTA... Özgürlüğünü yakala... www.toyota.com TOYOTA/ hep daha ileriye> (Özge Çetin)</p>	

Yukarıda beklendiğinden daha iyi çeviri yapan Yapay Zekâ bu defa yapılan değişikliklerin yanında, daha önce “özgürlüğünüzü” olarak çevirdiği “freedom” kelimesini bu kez “özgürlüğünü” olarak değiştirmiştir. Diğer taraftan model isimlerini “dağlı” ve “melez” olarak çevirmeye devam ederken, daha önce “çağırdı” olarak çevirdiği “called” kelimesini bu defa “adlandırılan” olarak doğru bir şekilde çevirmiştir. Son bölümünü ise “toyota.comda özgürlüğünü bulun” şeklinde daha doğru bir sıralama ile birlikte çevirmiştir. Tüm bu düzenlemeler sonucu yapmış olduğu çeviri de ise kabul edilebilir bir çeviri yapabildiği gözlemlenmiştir.

Aşağıda ise yapılan yer değişikliği ile sadece cümlenin öğelerini farklı şekilde düzenleyerek bağ fiilli cümlecini (when’li cümleyi) ortaya alan Yapay Zekâ yine kelimelere doğru anlam yükleyemediği için yeterli denilebilecek düzeyde bir çeviri elde edememiştir.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
When this trip started, it was just a vacation.	It was just a vacation when this trip started.
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Bu gezinin başlattığında, o şimdi bir tatildi. (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş O, bu gezinin başlattığında şimdi bir tatildi. (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Yola çıktığında SADECE bir tatil di... (Özge Çetin)	

Burada Yapay Zekâ’nın “başlamak” ve “başlatmak” anlamları ile programa kayıtlı olan “start” kelimesini “başlatmak” anlamını seçerek çevirmesi nedeni ile anlam, amaç ve söylem doğru aktarılamamıştır. Yine konuşma dilinde çok kullanılan ve “sadece” anlamına gelen “just” kelimesini de diğer “henüz” ve “şimdi” anlamlarından “şimdi”yi seçerek çevirmiş olması da söylemde ve anlamda istenilen sonucun elde edilememesine neden olmuştur ve bu nedenle bu çeviri yeterli bir çeviri olarak adlandırılmaz. Aşağıdaki cümle ise basit bir cümle olup, ilk aşamada da Yapay Zekâ tarafından yeterli düzeyde çevrilebilmiştir. Ancak Yapay Zekâ’nın daha kabul edilebilir bir çeviri elde edebilmesi için metinde bir kelimedeki küçük bir değişiklik yapılmıştır.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
It might begin as an escape from <i>reality</i> .	It might begin as an escape from <i>reals</i> .
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade O, <i>gerçeklikten</i> bir kaçış olarak başlayabilir. (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş O, <i>gerçeklerden</i> bir kaçış olarak başlayabilir. (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı <i>Sen de mi gerçeklerden kaçyorsun?</i> (Özge Çetin)	

“Reality” kelimesi “gerçeklik” anlamına gelip, “gerçek”, “hakikat” ve “doğru” anlamlarında da kullanılır. Bu cümlede de “gerçek” anlamında çevrilmesi

ise erek okuyucu tarafından daha anlaşılır ve metnin kullanım amacına daha uygun olacaktır. Bu nedenle “reality” kelimesi “reals” olarak değiştirilmiş ve istenilen sonuç elde edilebilmiştir. İnsan Zekâsı ise “gerçekler” ve “kaçmak” kelimelerini baz alarak yepyeni bir cümle kullanmayı tercih etmiştir. Burada Erek Dizge Normları’nın da ötesinde metnin amacını ve türünü göz önüne alarak çeviri yapan İnsan Zekâsı, erek okuyucuyu yani hedef kitleyi nesneye yönlendirme amacını taşıdığı için çeviri değil anlam ve amaç aktarımı yapmıştır.

Aşağıdaki cümle ise Yapay Zekâ tarafından da bir cümle olarak ve doğru bir şekilde algılanabilmesi için “can be” ifadesi ile cümle tamamlanmış ve yer değişikliği ile cümle soru cümlesi haline getirilmiştir.

Kaynak Metin 1	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş
And what better getaway vehicle than a spacious five-star ship destined for distant shores.	And, what <u>can a better "getaway vehicle" be</u> than a spacious five-star ship destined for distant shores?
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Ve bir geniş beş yıldızlı geminden daha iyi getaway aracın, uzak kıyılar için ne yönelttiği. (SameTran-Same Tech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Ve , bir geniş beş yıldızlı gemi, uzak kıyılar için yönelttiğinden ne bir daha iyi "firar aracı" olabilir? (SameTran-Same Tech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı	
O zaman uzak sahillere, 5 yıldızlı, huzurlu bir gemiden daha iyi bir kaçış yolu olabilir mi? (Özge Çetin)	

Yapılan düzenleme ile birlikte Yapay Zekâ cümleyi soru cümlesi olarak algılamayı başarmıştır. Ancak soru kelimesini uygun yerde kullanamamış, “for” kelimesini “için” olarak çevirmiştir. Genelde yaptığı sondan başa doğru çevirinin yerine bu kez “than” kelimesinden sonra gelen “a spacious five-star ship” ifadesini yapılması gerektiği gibi baştan sona çevirmiş, bundan sonra gelen ve “ship” kelimesini nitelendiren bir sıfat fiil cümlesi olarak kullanılmış olan “destined for distant shores” ifadesini de yine yapılması gerektiği gibi sondan başa çevirmiştir. Ama karşılaştırma anlatan “than” ifadesinin çevirisi olan “-den” ekini, “ship (gemi)” kelimesinden sonra kullanması gerekirken “destined (yöneltmek)” kelimesinden

sonra kullanmış ve “yönelttiğinden” olarak çevirmiştir. Bu nedenle yeterli olarak nitelendirilebilecek bir çeviri yapamamıştır.

İnsan Zekâsı ise “destined” kelimesini çevirmemiş ve yine erek dilde aynı anlamı veren “uzak sahillere” ifadesi ile çevirmiş ve kabul edilebilir bir çeviri elde etmiştir. Burada bir başka önemli nokta ise İnsan Zekâsı’nın yine erek odaklı bir yaklaşımla “and” bağlacını “o zaman” olarak çevirmiş olmasıdır. Yine Yapay Zekâ’nın “geniş” olarak bire-bir çevirdiğini söyleyebileceğimiz “spacious” kelimesini, geminin büyük ve rahat olduğunu anlatmak istediği için “huzurlu” olarak çevirmiştir ve kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır.

Aşağıda ise düzeltilmemiş halinde bile yeterli çeviri yapan Yapay Zekâ, “of” kelimesini “nin, -nın” eki olarak, “course” kelimesini de “kurs” olarak kullanarak yanlış bir çeviri yapmıştı. “Elbette” anlamına gelen bu ifadenin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için ifadenin sonuna bir ünlem işareti konulmuştur.

Kaynak Metin 1 <i>Of course</i> , in the care of the world’s gracious crew, happiness is an effortless endeavor.	Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş <i>Of Course!</i> _In the care of the world’s gracious crew happiness is an effortless endeavor.
Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade Dünyanın cana yakın personelinin merakında, <i>kursun</i> mutluluk, bir zahmetsiz emektir. (SameTran-SameTech V1.04)	Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş <i>Kursun!</i> Dünyanın cana yakın personelinin merakında mutluluk, bir zahmetsiz emektir. (SameTran-SameTech V1.04)
Erek Metin 1- İnsan Zekâsı Üstelik dünyanın en nezih mürettebatı emrinizde. Mutluluk için kendinizi harcamayın! (Özge Çetin)	

Ancak yapılan düzenleme Yapay Zekâ’nın ifadeyi tanımasına yeterli olmamış, Yapay Zekâ ifadeyi yine “kursun” olarak çevirmiş ama cümleden ayrı, başta bir ifade olarak kullandığı için de cümlemin anlamını bozmamıştır. Diğer taraftan “care” kelimesini de “merakında” olarak çevirdiği için anlamı doğru ifade edememiştir. İnsan Zekâsı ise bu ifadeyi “emrinizde” olarak, başta yer alan “of course” ifadesini de üstelik” olarak çevirerek kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır.

“Happiness is an effortless endeavor” ifadesini Yapay Zekâ “mutluluk zahmetsiz bir emektir” ifadesini kullanarak yeterli bir şekilde çevirirken, İnsan Zekâsı “mutluluk için kendinizi harcamayın” ifadesini tercih etmiş ve “mutluluk” kelimesini bire-bir kullanıp “effortless endeavor” ifadesini de “bir şey harcanmayan, yormayan, zahmetsiz” şeklinde yorumlayarak “kendinizi harcamayın” ifadesinin kullanımı ile kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır.

Aşağıda ise sıfat cümleciklerinin tek başına bir cümle gibi kullanıldığı kaynak metindeki “Which leaves time for the pursuit of that nameless place, halfway between leaving and arriving, where everything comes together.” ifadeleri Yapay Zekâ’nın algılayabilmesi için, her sıfat cümlecığının nokta ile ayrılması ve ayrı bir cümlecik haline getirilmesi ile yeniden düzenlenmiştir.

<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 1</p> <p>Which leaves time for the pursuit of that nameless place, halfway between leaving and arriving, where everything comes together. Call your travel agent.</p> <p style="text-align: center;">www.hollandamerica.com</p>	<p style="text-align: center;">Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş</p> <p>Which leaves time for the pursuit of that nameless place_ Halfway between leaving and arriving_ Where everything comes together. Call your travel agent!</p> <p style="text-align: center;">www.hollandamerica.com</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.1-Yapay Zekâ-Sade</p> <p>Her şey nerede birleştiğini, bırakmak ve varmak arasında noksan, o isimsiz yerin zamanı izlemeye hareket eden. Seyahat agent. www.hollandamerica.comuna çağırın. (SameTran-SameTech V1.04)</p>	<p style="text-align: center;">Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş</p> <p>Şu isimsiz yerin zamanı izlemeye hareket eden. Bırakmak ve varmak arasında noksan. Her şey nerede birleştiği! www.hollandamerica.com seyahat acentene çağırın. (Sametran-Sametechn V1.04)</p>
<p style="text-align: center;">Erek Metin 1- İnsan Zekâsı</p> <p>Gidişinizde ve dönüşünüzde sizi bekleyen bu eşsiz yerler için vaktiniz varsa, sizin için her şeyi düşünen seyahat acentanızı arayın. (Özge Çetin)</p> <p style="text-align: center;">www.hollandamerica.com.</p>	

Bu şekilde en azından sıralama olarak doğru bir çeviri yapan Yapay Zekâ, yine yüklem bulamadığı ve bir cümle olarak algılayamadığı için yeterli ya da kabul edilebilir bir çeviri elde edememiş, hâlâ müdehaleye ihtiyacı olan bir şekilde çeviri yapabirmiştir. Ancak kısa zaman da yaptığı çevirilerle çeviri eyleminde çok zaman

kazandırabileceğini de göstermiştir. İnsan Zekâsı ise kabul edilebilir bir çeviri beklenen *çağrı* amaçlı metinlerde daha başarılı olduğunu, erek dilde kabul edilebilir düzeyde anlamlı cümleler oluşturabildiğini bir kez daha kanıtlamıştır.

2.4 Resmi Belgelerde İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ:

Karşılaştırmanın bu bölümünde uzmanlık bilgisi gerektiren ve kalıplaşmış bir söyleme sahip olan resmi belge türünde yapılan çevirilere yer verilmiştir. Nesnel bir şekilde sunan, bilgilendirici bir işleve sahip bu metinlerde (Reiss 1989: 45) biçim, biçem ve içerik gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Ancak bu tür metinler aynı zamanda kullanım amaçlıdır ve erek kültürde kaynak kültürdeki gibi resmîyeti olan bir belge olarak kullanılması için çevrilir. Dolayısı ile çeviri, erek kültürdeki resmi belge kriterleri baz alınarak yapılır. Örneğin; aşağıdaki gibi bir kaynak metinde okul adı, yer adı, kişi adı gibi bilgiler ön plana çıkarılıp ilk başta sunulabiliyorken, erek metinde, ülke isminin başta yer alması zorunluluğu/ genel kullanımı gibi bir durum söz konusu olabilir. Bu durum ise erek odaklı bir yaklaşımla *Erek Dizge Normları*'nın baz alınarak *kabul edilebilir* bir çeviri yapılması gerektiğini gösterir. Bu nedenle aşağıdaki İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ'ya ait metinler *Erek Dizge Normları*'na göre *kabul edilebilirlik* (Öner 2001:117) açısından değerlendirilmiştir.

2.4.1 **Karşılaştırmada 1. Aşama: Sadece Yapay Zekâ ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/ Yeterlilik, Güvenilirlik/ İdeoloji ve Zaman**

Aşağıda Doç. Dr. İsmail Boztaş ve Dr. Hasan Coşkun tarafından hazırlanan *Çevirmenin El Kitabı* (Hacettepe-Taş, Ankara, 2002) adlı kitapta yer alan bir üniversite diplomasının kitapta verilen çevirisi ile SameTran adlı programın yaptığı çevirisi karşılaştırılmıştır.

<p>Kaynak Metin 1 <i>EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY</i> in the <i>Turkish Republic of Northern Cyprus</i>, by the <i>authority</i> of the University Senate and <i>upon the recommendation</i> of the <i>Faculty of Business and Economics</i> <i>confers upon</i> Zuhal Çakmakçı the <i>degree</i> of <i>Bachelor of arts (B.A.)</i> in <i>International Relations</i> with all its rights, privileges and responsibilities. Given <i>under the seal</i> of <i>Eastern Mediterranean University</i>, 8 September 1997 Dean <i>President</i> (Boztaş&Coşkun 2002: 157)</p>
<p>Erek Metin 1 İnsan Zekası <i>KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ</i> <i>DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ</i> Üniversite Senatosunun <i>yetkisi ve İşletme ve Ekonomi Fakültesinin</i> <i>önerilerine dayanarak</i> Zuhal Çakmakçı'ya <i>Uluslararası İlişkiler Dalı'nda</i> bütün hak, ayrıcalık ve sorumlulukları ile <i>bu</i> <i>Lisans Diploması</i> <i>verilmiştir.</i> <i>Doğu Akdeniz Üniversitesi mührüyle mühürlenerek</i> 8 Eylül 1997 <i>tarihinde verilmiştir.</i> Dekan <i>Rektör</i> (Boztaş&Coşkun 2002: 157)</p>
<p>Erek Metin 2 -Yapay Zeka- Sade <i>İş ve Ekonomi biliminin Yetenek'inin tavsiyesi üstünde</i> ve Üniversite Senato'sunun <i>otoritesi</i> ile, <i>Kuzey Kıbrıs Rum Kesim'inin Türk Cumhuriyet'inde,</i> <i>DOĞUSAL MEDITERRANEAN ÜNİVERSİTESİ'si.</i> Zuhal Çakmakçının'ı <i>üstünde bahşetir.</i> Bütün haklar, ayrıcalıklar ve sorumlulukları ile</p>

*sanatlar (b.a)nın Bekar'ının derecesi,
Uluslararası düzey ilişkilerinde.
8 Eylül 1997,
Doğusal Akdeniz Üniversitenin ayıbalığı altında verilmiş.
Dekan Başkan'ı.
(Sametran-Sametech V1.04)*

Burada Yapay Zekâ'da çeviri yapılmadan önce metin bir not defteri uygulamasına alınmış, metnin ortalı olarak hizalanmış yapısı değiştirilmemiş ancak sadece ülke ismi, üniversite ismi ve tarih gibi birbirinden ayrı birer ifade olarak algılaması gereken yapıların sonuna virgül konularak ayrılmıştır.

Kaynak metinde sadece üniversite adı büyük harflerle en başta verilmiştir. Hangi ülkede verildiği ise bunun altında ve yine cümleye dahil bir öge olarak küçük harflerle verilmiştir. İnsan Zekâsı'nda ise Türkiye Cumhuriyeti'nde bir resmi belge olarak kullanılacağı için metinde bir takım metin içi düzenlemeler yapılmış ve ülke ismi resmi belgelerdeki ve diplomalardaki genel şekle uyularak başa alınmıştır. Burada yaptığı metin içi düzenleme ile kabul edilebilir bir çeviri izleyeceğini gösteren İnsan Zekâsı ülke ismini “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti” olarak büyük harflerle kullanmış, üniversite ismini de “Doğu Akdeniz Üniversitesi” olarak bunun altında vermiştir. Yapay Zekâ ise cümlenin yüklemi olarak algıladığı “confers upon” ifadesinden önce geçenleri özne olarak algıladığı için bu ifadeden öncesini baştan sona doğru çevirmiş ve ilk önce “İş ve Ekonomi biliminin Yetenek'inin tavsiyesi üstünde ve Üniversite Senato'sunun otoritesi ile,” ifadesini kullanmış, daha sonra ise “Kuzey Kıbrıs Rum Kesim'inin Türk Cumhuriyet'inde,” olarak çevirdiği ülke ismini ve bundan sonra da “Doğusal Mediterranean Üniversite'si” olarak çevirdiği üniversite ismini kullanmıştır.

Yapay Zekâ her üçü de büyük harflerle olan üniversite isminin “eastern” ve “university” kelimelerini algılayıp “mediterranean” kelimesini algılamadığı için bu ifadeyi “Doğusal Mediterranean Üniversite'si” şeklinde çevirmiştir. Son bölümde ise aynı ifade küçük harfle yazıldığı için “Doğusal Akdeniz Üniversite'si” olarak değiştirilmiştir. İnsan Zekâsı ise Türkçe'deki kullanımı “Doğu Akdeniz Üniversitesi” ile vermeyi tercih etmiş ve yine kabul edilebilir bir çeviri yapmıştır. Buna benzer bir şekilde ülke ismi de İnsan Zekâsı tarafından Türkçe'deki kullanımı “Kuzey Kıbrıs Türk

Cumhuriyeti” ile verilirken, Yapay Zekâ tarafından “Cyprus” kelimesinin veri tabanında bulunan karşılığı “Kuzey Kıbrıs Rum Kesimi” ifadesinin kullanılması ile “Kuzey Kıbrıs Rum Kesim’inin Türkiye Cumhuriyet’inde” olarak yanlış bir şekilde çevrilmiştir. Yine programın veri tabanında “business” kelimesinin karşılığı olarak sadece “iş” kelimesinin yer alması, “economics” kelimesinin karşılığı için “ekonomi bilimi” ifadesinin yer alması ve “faculty” kelimesinin karşılığı olarak da “yetenek” kelimesinin bulunması yanlış çeviri yapılmasına neden olmuştur. Kaynak kültürde Türkiye’deki Lisans Derecesi’ne eşdeğer olan “Bachelor of Arts/Science” ifadesi Yapay Zekâ’nın veri tabanında bulunmadığı için “sanatların bekarının” olarak yanlış bir şekilde çevrilmiş, programın veri tabanında sadece “uluslar arası düzeyde” olarak yer aldığı için de “international” kelimesi de doğru çevrilememiştir. Bu da programda girilmiş eksik bilgilerin yanlış çevirilere yol açtığını göstermektedir. Diğer taraftan programın daha önce edebi metinlerde doğru olarak algıladığı “seal” kelimesi burada “ayı balığı” olarak yanlış algılanmış, yine anlamda yanlış bir seçim yapılmıştır.

Sonuç olarak karşılaştırmada farklı anlam birim ve söz dizimlerine sahip olabilecek metin türlerinden olan ve kullanım amaçlı metinler olarak adlandırmış olduğumuz bu resmi belgelerde İnsan Zekâsı’nın oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Ancak Yapay Zekâ’nın yaptığı yanlış anlam seçimleri ve veri tabanındaki eksik bilgiler yüzünden ne yeterli ne de kabul edilebilir düzeyde bir çeviri yapamamıştır. Bu ise yine İnsan Zekâsı’na olan güveni artırmakta, diğer taraftan da çevirmene yardımcı bir araç olarak kullanılabilir ve çok zaman kazandırabilecek Yapay Zekâ’nın tek başına bir çeviri aracı olarak güvenilir olamayacağını göstermektedir.

2.4.2 Karşılaştırmada 2. Aşama: İnsan Yardımı ile Düzeltilmiş Yapay Zekâ Metinleri ve İnsan Zekâsı: Kabul Edilebilirlik/Yeterlilik, Güvenilirlik/İdeoloji ve Zaman

Burada kaynak metinde bazı bölümler nokta ya da virgül kullanılarak yeniden düzenlenmiş ve İnsan Zekâsı ile yeniden karşılaştırılmıştır.

Kaynak Metin 1
EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY
in the Turkish Republic of Northern Cyprus, by the authority of the
University Senate and upon the recommendation of the

<p>Faculty of Business and Economics confers upon Zuhal Çakmakçı the degree of Bachelor of arts (B.A.) in International Relations with all its rights, privileges and responsibilities. Given under the seal of Eastern Mediterranean University, 8 September 1997</p> <p>Dean President (Boztaş&Coşkun 2002: 157)</p>
<p>Kaynak Metin 2- Düzenlenmiş the Turkish Republic. Northern Cyprus. EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY. by the authority of the University Senate and upon the recommendation of the Faculty of Business and Economics confers upon Zuhal Çakmakçı the degree of "-BACHELOR-" of arts (B.A.) in International Relations with all its rights, privileges and responsibilities. Given under "Eastern Mediterranean University Seal" 8 September 1997</p> <p>Dean President</p>
<p>Erek Metin 1 İnsan Zekası KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ Üniversite Senatosunun yetkisi ve İşletme ve Ekonomi Fakültesinin önerilerine dayanarak Zuhal Çakmakçı'ya Uluslararası İlişkiler Dalı'nda bütün hak, ayrıcalık ve sorumlulukları ile bu Lisans Diploması verilmiştir. Doğu Akdeniz Üniversitesi mührüyle mühürlenerek 8 Eylül 1997 tarihinde verilmiştir.</p> <p>Dekan Rektör (Boztaş&Coşkun 2002: 157)</p>
<p>Erek Metin 2.1 Yapay Zeka- Sade İş ve Ekonomi biliminin Yetenek'inin tavsiyesi üstünde ve Üniversite Senato'sunun otoritesi ile Türk Cumhuriyet'inde Doğusal Akdeniz Üniversite, Kuzey Kıbrıs Rum Kesim'inin. Zuhal Çakmakçının'ı üstünde bahşetir. Sanatların Bekar'ının derecesi (b.a).</p>

<p>Bütün haklar, ayrıcalıklar ve sorumlulukları ile Uluslararası düzey ilişkilerinde. Doğusal Akdeniz Üniversitenin ayıbalığı altında verilmiş. 8 Eylül 1997</p>	<p>Başkan'ı</p>
<p>Dekan</p>	<p>(Sametran-Sametech V1.04)</p>
<p>Erek Metin 2.2 Yapay Zekâ Düzenlenmiş Türk Cumhuriyet. Kuzey Kıbrıs Rum Kesim'i. Akdeniz üniversite Doğusal. İş ve Ekonomi biliminin Yetenek'inin tavsiyesi üstünde ve Üniversite Senato'sunun otoritesi ile. Bütün haklar, ayrıcalıklar ve sorumlulukları ile Uluslararası düzey ilişkilerinde sanatlar (b.a)nının "BACHELOR-" derecesine Zuhal Çakmakçı'sı üstünde bahşettir. 8 Eylül 1997 altında "Akdeniz Üniversite Ayıbalığı Doğusal" verilmiş.</p>	<p>Başkan'ı</p>
<p>Dekan</p>	<p>(Sametran-Sametech V1.04)</p>

Yapılan bu düzenleme ile Yapay Zekâ'nın yine doğru bir çeviri yapamadığı görülmektedir. Yapmış olduğu yanlış anlam seçimleri burada da görülmektedir. Oysa İnsan Zekâsı erek kültür için yapılan bu çeviri türünde yapmış olduğu çeviri ile oldukça güvenilir bir çeviri aracı olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Yapay Zekâ'nın baştan bu yana yaşamış olduğu en büyük problem, kelimenin yapısına ve doğal olarak da anlamına (cümlede isim, fiil yada zarf) karar verememesidir. Bu sorunu aşmak için de daha iyi bir anlam birim ve dilbilgisi veri tabanına ihtiyacı vardır.

Diğer taraftan kelimelerde karşılaştığı birden fazla anlamlar oluşması halinde karar verme sistemlerini kullanarak yanlış anlam seçimleri yapması da Yapay Zekâ'yı başarısız kılmaktadır. Örneğin; "the seal" kelimesini edebi metinlerde "mühür" olarak algılamak, resmi belgede "ayıbalığı" olarak algılamıştır. Bu anlam karmaşası yüzünden de doğru bir çeviri yapamamıştır. Üstelik düzenlemeler oldukça zaman aldığı için hemen hemen İnsan Zekâsı ile aynı süreyi bulabilecek bir uygulama olmuştur.

3. BÖLÜM

ÇEVİRİDE İNSAN ZEKÂSI NASIL İŞLER? BİR MODEL

3.1. Toury ve “Çeviri Normları”

Çeviri eyleminin nasıl gerçekleştirildiğine dair bugüne kadar çok farklı yaklaşımlar benimsenmiş ve çevirmenin zihinsel süreçlerinin belirlenmesi konusunda, daha önce psiko-linguistik yöntemlere (çevirmenin çeviri süreci sırasındaki bilişsel süreci, çeviri süreci öncesi veya sonrası anketler yada çeviri süreci sırasındaki sesli tutanaklarla ortaya çıkarılmasını amaçlayan yöntemler) başvurulmuş olmasına rağmen, somut olarak açıklanamadığından bu yöntemlerin başarılı olamadığı görülmüştür (Yazıcı 2005:24). Ancak “Toury’e göre Çeviri ürünlerden elde edilen bulgulardan, zihinsel süreçler de geriye dönük olarak gerçekleştirilebilir” (Yazıcı 132). Bu şekilde, neden-sonuç, sorun-çözüm (Öner 2001: 117) ilişkisine dayalı bir yaklaşımla çeviri sürecinin, görgül verilerden (bu

çalışmada görgül veri olarak ele alınan İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ'nın üretmiş olduğu çeviriler) yola çıkarak değerlendirilmesi ve bunların olası nedenleri ve sonuçları üzerinde durulması da, çeviri sürecinin çözümlenmesi ve çeviri eyleminin nasıl gerçekleştirildiği ile ilgili olarak “açıklayıcı varsayımlara” (Rifat 2002 :241) ulaşılabilmesini sağlayacaktır.

Toury tarafından ortaya atılmış olan “Çeviri Süreci Normları” (Toury 1980: 49); kaynak odaklı, çeviriyi sadece bir aktarım aracı olarak gören, kuralcı (normative) yaklaşımları yıkan bir anlayışın ürünüdür. Dolayısı ile bütüncü bir yaklaşımla, çeviri eyleminin bir kaynak metin üzerinden yapıldığını ancak erek kültür tarafından başlatılan ve yine erek kültür için yapıldığını öngören bir bakış açısı ile (Öner 117) çeviri eylemini bir süreç içerisinde değerlendirmektedir (Öner 82, 90).

Toury, çeviri eylemini bir süreç içerisinde değerlendirirken “toplumsal bir rol üstlenen” çevirmenin çeviri sürecinde birtakım normları benimsediğini (Rifat 231) öne sürer. Ona göre; “erek metin ve kaynak metin arasındaki eşdeğerlik ilişkisini belirleyen etmen *Çeviri Normları*'dır. O, bu normları iki ana başlık altında toplar: “*Süreç Öncesi Çeviri Normları (Preliminary Norms)*” ve “*Çeviri Süreci Normları (Operational Norms)*” (Öner 118). Bu iki normun dışında da “ çevirmenin çeviri metne olan yaklaşımını belirleyen ve gerek çeviri süreci öncesinde gerekse çeviri sürecinin her aşamasında çevirmenin alacağı kararları ve uyacağı diğer normları belirleyen” bir başka normdan, *Öncül Normlardan (Initial Norm)* bahseder.

Öncül (initial) normlar; çeviride kaynak metnin dil ve kültürünü yansıtan normlara bağlı kalmak ile erek dil ve kültürün içinde hakim olan normlara bağlı kalmak arasında yapılan temel bir seçim içerir (Baker 1998: 164). Buna göre kaynak dil ve kültür baz alınarak yapılmış bir çeviri *Yeterli Çeviri (Adequate Translation)* olarak adlandırılırken; erek dil ve kültür baz alınarak yapılmış bir çeviri de *Kabul Edilebilir çeviri (Acceptable Translation)* olarak adlandırılır (Öner 95).

Çeviri Öncesi Normları (Preliminary Norms); *Çeviri politikası (policy)* olarak metin, yazar, tür, ekol, kaynak dizge (edebiyat) vb. konularda yapılan seçimi, ve *Doğrudanlık (directness)* olarak “Çevirinin birinci ağızdan mı yoksa ikinci bir ağızdan (başka bir erek dile yapılmış olan çevirisinden) yapılmış bir çeviri nasıl

karşılır? Çeviride hangi kaynak dil, metin, edebiyat veya zamanlardan çeviri yapılması hoş karşılanır, izin verilir veya yasaklıdır?” gibi soruların cevaplarının aranması gibi konularda yapılan seçimi anlatır (Rifat 241). hangi dilden, doğası ve varlığı ile ilgilenir. Yani çevirinin hangi dilden yapılacağı, hangi yazarın hangi yapıtının inceleneceği vs. İlgilendiği diğer konu ise erek dilin ait olduğu toplumun bir metin üzerindeki çeviriye karşı tolerans göstermesi ya da göstermemesi ile ilgilidir”(Baker 164).

Çeviri süreci normları (operational norms) “çeviri uygulamasına geçmeden önce ya da çeviri sırasında çevirmenin verdiği kararlarla ilintilidir. Bu noktada Toury çeviri süreci normlarını iki türde inceler:

a)-*Matriks normları* erek dil malzemesinin ‘dağıtım’ ve metnin ‘bölümlendirilmesi’ ile ilişkilidir” (Baker 165). Toury’nin “matriks normları erek metinde yapılacak eklemeler, çıkarmalar, yer değiştirmeler ve çevirinin bölümlerini ustaca yönlendirmeler; kısaltma, uyarlama, benzetme anlamında net olarak ifade edilmesini belirleyen normlardır” (Rifat 242).

b) “*Metinsel-dilsel normlar* ise erek metni oluşturacak metinsel ve dilsel malzemenin seçimi ile bağlantılıdır (Baker 165).” “Metinsel-dilsel normlar erek metine uygulanacak ve çevirisel eşdeğerliğe hizmet edecek örnek ve biçimleri belirler veya etkilemektedir (Rifat 242).” “Yani çevirmenin çeviri işlemi sırasında mikro düzeyde aldığı dilsel ve dilbilgisel kararlardır. Bundan böyle, hem matriks, hem de metiniçi kararları belirleyen, çeviri süreci normlarıdır (Yazıcı 135).”

Diğer taraftan betimleyici çalışmalar açısından bir başka önemli nokta ise eşdeğerliktir. Toury’ye göre; “eşdeğerlik” “yeterlik” ile “kabul edilebilirlik” denilen soyut iki kutuptan oluşan soyut bir kavramdır. Çeviri kaynak dizge normları ön plana alınarak yapılıyorsa yeterlilik kutbuna, eğer erek dizge normları ön plana alınarak yapılıyorsa kabul edilebilirlik kutbuna yakındır (Öner 118). *King Lear* çevirisini ele alırsak; eğer çevirmen İngiliz dili ve kültürü bağlamında çeviri yapmaya karar verdiyse ve bunu gerçekleştirdiyse, çeviri erek dil için yeterlilik seviyesindedir. Eğer bu çeviri Türk dili ve kültürü ön plana alınarak yapıldıysa, erek

dil için kabul edilebilirlik düzeyindedir. Toury'nin çeviri normları, eşdeğerlik ilişkisini belirleyen etmenlerdir.

3.2. Yapay Zekâ Çeviri Programlarının Algoritmaları İçin Önerilen Bazı Adımlar

Bu bölümde Çeviri Bilim'de çeviri sürecini bazı adımlar olarak sunan ve bu şekilde çeviri eyleminin daha iyi değerlendirilmesini ve daha doğru eleştirilmesini sağlayan Toury ile ortaya atılan Çeviri Süreci Normları'na yer verilerek, çevirmenin nasıl bir süreçten geçtiği şekillendirilmeye çalışılacak, bu sürecin Yapay Zekâ programlarında nasıl kullanılabileceği ile ilgili bir şablon oluşturulmaya çalışılacaktır.

3.2.1 Çeviride İnsan Zekâsı Nasıl Düşünür?

Toury'e göre; bir çevirmenin çeviri eylemi için içinden geçtiği süreçte aldığı kararlar aşağıdaki gibiydi:

- 1- *Çeviri süreci öncesi normlar* (preliminary norms): a) *Çeviri Politikası* (*policy*) nedir? Erek kültür içerisinde bu çeviri eyleminin gerçekleşmesini isteyen kişi veya kişiler (yayın evleri, özel veya tüzel kişilikler) ne tür bir metin seçmişlerdir (kimin eseri, ne tür bir eser, nasıl bir düşünce tarzına sahip bir eser, kaynak kültürde ve erek kültürde aracılık eden yayın evleri ne tür bir çeviri politikasına sahiptir.) (Rifat 241).

Çalışmada seçmiş olduğumuz birinci metin, öznel anlatıcı bir işleve sahip olan ve bizim bu çalışmada maddi amaçlı metinler olarak adlandırdığımız çok satılması birincil hedef olan popüler eser çevirisinde, Dan Brown'ın *The Da Vinci Code* adlı eseri ve çevirisi kullanılmıştır. Örneğin; burada çevirmenin içinden geçtiği süreçler Toury'nin çeviri normları ışığında değerlendirilirse, ilk olarak çevirmenin ve yayın evinin neden bu eseri çevirdiği ve yayınladığını sorgulamamız gerekmektedir (bu eser Avrupa'da yayınlandığı günden itibaren çok satmış, bir çok Avrupa diline çevrilmiş ve en önemlisi Avrupa'da yayınlanmasına karşın Hristiyan kültürüne ve inancına ters ve zedeleyici bir takım bilgilerden yola çıkarak kurgulanmış sürükleyici ve merak uyandırıcı bir eserdir.) Yani önce şunları incelemek gerekir:

Bu eser kime aittir?→ Bu eser Avrupa'da daha önceki "Melekler ve Şeytanlar" adlı kitabı çok satmış olan ve çevirisi bu eserin çevirisinden önce çevrilip yayınlanarak çok satmış olan, bu yüzden de tanınan bir yazar olan Dan Brown'a aittir.

Ne tür bir eserdir?→ Yazıldığı dilin ana dil olarak konuşulmadığı ve karakterlerinin bazılarının o ülkeye yabancı olduğu çok dilli bir metin olup, ortak bir Avrupa kültürü ve sırrını anlattığını öne süren bir yaklaşımla kurgulanmış bir serüveni anlatan bir romandır.

Ne tür bir düşünce tarzına sahiptir?→ Hristiyanlıkta bazı otoritelerin (bazı düşünceleri benimsetmek adına) bunlar uğruna bir çok dalevera çevrildiğini ve bir çok sırrı olduğunu iddia eden ve okuyucusunu olaya daha çok dahil etmek için gerçek olay ve yer isimlerinden yararlanan ve bulgularını bazı kaynaklara dayandıran yaratıcı bir düşünce tarzına sahiptir.

Kaynak kültürdeki yayın evi ve erek kültürdeki yayın evi ne tür bir politikaya sahiptir?→ Erek kültürdeki yayın evi, çeviri eserin kapağında kaynak metnin kapağından farklı olarak kullandığı Da Vinci'nin ünlü Mona-Lisa resmi ve büyük puntolarla yazılmış olan Da Vinci Yazısı ve yine buna yakın boyutta yazılmış olan yazar adından, kitap kapağında çevirmen ismine yer vermeyip iç kapakta Türkçesi ibaresi ile birebir yazarı okuduğumuza inandırmaya çalışmasından anladığımız kadarı ile yazarın ününden ve eserde adı geçen ünlü ressam Da Vinci'nin ününden yararlanarak, eserin çok satılmasını garantilemeye çalışmaktadır.

- 2- *Çevirinin doğrudanlığı (directness)* nedir? Çeviri yapılan kültür dolaylı çeviriye (metnin asıl kaynak dilinden başka dillerden de çevrilmesine) olan hoşgörü nedir? Hangi kaynak dillerden, metin türlerinden, dönemlerinden çeviri yapılmasına müsaade edilmektedir hangileri yasaklıdır? Eğer bu bir dolaylı çeviri ise bu bildirilir mi yoksa gözardı mı edilir? (Rifat 241)

Yine aynı eseri ele alacak olursak bu metin birinci kaynaktan çevrilmiştir. Ancak, kaynak metinde olayın Fransa'da geçip, metnin İngilizce olmasından ve çok dilli bir metin olarak kurgulanmasından doğan bazı çeviri problemleri yaşanmıştır. Örneğin; kaynak metinde "In 1975 Paris's Bibliotheque Nationale discovered parchments known as Les Dossiers Secrets ..." diye devam eden cümleyi Petek Demir "1975 yılında Paris'in Milli Kütüphanesi,...., *Les Dossiers Secrets* * diye bilinen parşömenleri ortaya çıkarmıştır."(Dan Brown *The Da Vinci Code* çev:Petek Demir *Da Vinci Şifresi* 2004: 9) şeklinde çevirirken, " * " işaretiyle imlediği kelime (gizli dosyalar) için bir dipnot koymuştur. Diğer taraftan, başka bir yerde geçen Fransızca bir kelime için, "Evet, o benim en sevdiğim çiçek. Adı *Fleur-de-lis*. Bahçede onlardan var. Beyaz olanlar. İngilizce'de bu çiçeklere zambak deniyor." (Demir 2004: 127) şeklinde çevirmeye karar vermiştir. İngilizce de bir çiçeğin isminin "zambak" olması bize burada bir çevirmen olduğunu göstermektedir ancak genel olarak çevirmenin kendisini gizlemeye çalıştığı da bir gerçektir. Bu belki okuyucuya kaynak kültüre ait olduğunu hissettirmek ve okurken üçüncül farklı bir kültür içerisinde olduğunu hissettirmemek adına yapılmış olan, belki de çevirmeni gizleme ya da buna benzer bir politika adına yapılmış olan bir çeviridir. Ancak

burada önemli olan nokta çevirmenin ve yayın evinin bu tür kararları alırken okuyucunun ve erek kültürün bu çok dilliliği kabul edebileceğini düşünmesinden ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan bu tür yasak ve toleranslar ile ilgili değerlendirmelerin, yayın evi ve çevirmenler tarafından özellikle “Atatürk, Din ve İslam, ülke çıkarı ve reklamı, kutsal metin çevirileri” gibi konularda yapılması gereklidir.

3.2.2 Çeviride Yapay Zekâ Nasıl Düşünmelidir? Yapay Çeviri Normları (Artificial Translation Norms)

Yapay Çeviri Normları'mız (Artificial Translation Norms); aşağıdaki gibi, Toury'nin normlarından yararlanarak yazılan, bunların üzerine eklenen bazı sorulardan oluşturulmuştur.

1-Çevrilecek eser ne tür bir eserdir? Metin türü nedir?→

- a) Roman, hikaye, anı vb.→ maddi amaçlı metin
- b) Kullanma klavuzu, makale, ilaç prespektüsü vb. →kullanım amaçlı metin
- c) Reklam metni, gazete makalesi veya haberi, resmi belge → çağrı amaçlı metin

2- Yazarı kimdir? →

- a)Tanınmış bir yazar → (yazarın belli bir üslubu, düşüncesi, ideolojisi var mı)
- b) Tanınmamış bir yazar (yazarın üslubu, düşüncesi veya ideolojisinin metinde bir önemi var mı?)

3- Teknik terimler içerir mi?

- a) Evet-→terminoloji veri tabanını kullan
- b)Hayır-→ genel veri tabanını kullan

4- Metnin düşünce tarzı ve ideolojisi var mı? →

- a) Var
- b)Yok

5- Neden bu metin çevriliyor? Çevrilmesini isteyen kişi bunu niye istiyor? Yayın evinin amacı ne? →

- a)Kitlesele bir hareket sağlamak için (örneğin reklam metnidir ve ürünün alınması istenmektedir veya belli bir topluluğu bir alana yönlendirmek için yazılmış bir bildiridir, çevre koruma örgütlerinin bildirimleri gibi.) →erek odaklı

b)Bireysel ya da kitlesel bilgilendirme için (makalelerin akademik çevre veya yararlanacak kişi veya kişilerce anlaşılmasını sağlamak, bilimsel bir yazıda bir fikri doğrulamak veya eleştirmek adına kaynak kültüre ait bir metnin (alıntının) kullanımına başvurmak, veya ilaç prespektüsleri) →kaynak odaklı

c)Kullanmak için (resmi belgelerin erek kültürde geçerliliğini kanıtlamak için, diploma, nüfus kayıt örneği gibi veya kullanma kılavuzları gibi) erek odaklı

d)Satmak veya yayınlamak için (erek kültürde çok okunması ve çok satılması istenen bir romanın çevrilmesi veya için) → erek odaklı

6- Bu bir dolaylı çeviri mi? →

a) Evet bu bir dolaylı çeviridir okuyucuya bildirilmelidir.

b) Evet bu bir dolaylı çeviridir ama okuyucunun bilmesine gerek yoktur.

c) Hayır bu bir dolaylı çeviri değildir.

7- Hangi kaynak dillerden, metin türlerinden, dönemlerinden çeviri yapılmasına müsaade edilmektedir hangileri yasaklıdır?

a) Çeviri yapılması yasak/ya da sakıncalı bir dil. → bir zamanlar Kürtçe,

b) Çeviri yapılması yasak/ya da sakıncalı bir metin türü. → dini kitaplar

c)Çeviri yapılması yasak/ ya da sakıncalı görülenler → Atatürk ile ilgili olumsuz anlama gelecek sözcükler ve metinler, Ermeni soykırımını kabul eden metinler, ülke bütünlüğünü bozucu fikirler içeren metinler, anayasaya aykırı metinler,(sonuç olarak düşünce suçundan yargılanılabilir.).

d)Bu tanımlara uymayanlar.

8- Öncül normlar: Bu çeviri erek kültür odaklı mı yapılacak kaynak kültür odaklı mı?

a)Erek kültür odaklı → kabul edilebilir çeviri

b)Kaynak kültür odaklı → yeterli çeviri

9- Bu metin erek kültürde daha önce yapılmış bir çeviriye sahip mi?

a) Evet var, baş vur.

b)Hayır, ilk kez.

10- Kaynak kültürde bir özelliği bir önemi var mı? (Jamaica Kincaid- Girl gibi)

a) Evet kaynak kültürde önemli bir yeri var →tanımla → benzer özelliği kullan ya da yansıtır. → kaynak odaklı çeviri yap

b) Hayır yok →erek odaklı çeviri yap

11-Çeviri süreci normları: matrix normları (şekil düzenlemesi)

a)Düz yazı → çıkar düz yazı

b)Şiir mi → çıkar şiir (uyak, kafiyeye)

c)Metin düzeni: ortalı, sağa ve sola dayalı, sağa dayalı ya da sadece sola dayalı, italik, kalın vb. ne şekil özelliği var ise aynen kullan

12- Metinsel-dilsel normlar:

a)Metinde anlatıcı hangi zaman ve kişiye aittir. →

aa) Kaynak odaklı metinlerde → aynı kişi ve zamanı kullan

bb) Erek odaklı metinde → değişikliğe izin ver

b)Metin dili hangi zaman, mekan, zümreye aittir → örnek: bugün öğrenci konuşması, gelecek yazar, dün kamyoncu gibi

Geçmiş → o zaman ait erek dil öğelerini kullan

Bugün → bu güne ait kelimeleri kullan

Gelecek → geleceğe ait kelimeleri kullan

3.2.3 Yapay Çeviri Normları ile Oluşturulmuş Model Algoritma Adımları Önerisi

Süreç öncesi normlar					
1-Metin türü	roman, hikaye, anı vb.	→maddi amaçlı metin	→erek odaklı	→kabul edilebilir	→Madde 2 ye git (2 puan ver)
	kullanma kılavuzu, makale, resmi belge vb.	→kullanım amaçlı metin	→kaynak odaklı	→Yeterli	→Madde 2 ye git (1 puan ver)
	reklam metni, gazete makalesi veya haberi	→çağrı amaçlı metin	→erek odaklı	→kabul edilebilir	→Madde 2 ye git (2 puan ver)
2-teknik terimlerin içerir mi?	a) evet	→terimler veri tabanını (terminology database) kullan	→Kaynak odaklı →yeterli	→Madde 3 e git (1 puan ver)	
	b)hayır	→ genel veri tabanını kullan	→erek odaklı →kabul ed.	→Madde 3 e git (2 puan ver)	
3-Metnin çevriliyor mu? Yayınlanıyor mu? Yayıncı ne?	a) kitlesel bir hareket sağlamak için (reklam)		→erek odaklı →kabul edilebilir	→Madde 4 ya git (2puan ver)	
	b) bireysel ya da kitlesel bilgilendirme için (makale)		→kaynak odaklı →yeterli	→Madde 4 ya git (1 puan ver)	
	c) kullanmak için (resmi belge)		→erek odaklı →kabul edilebilir	→Madde 4 ya git (2puan ver)	
	d) satmak veya yayınlamak için (roman)		→ erek odaklı →kabul edilebilir	→Madde 4 ya git (2puan ver)	
4-Çevrilmesinin gerekçesi nedir?	metin dolaylı çeviridir okuyucuya ulaştırılmalıdır.	dipnot yada parantez ile ek açıklamalar ver	→kaynak odaklı →yeterli	→Madde 5 ye git (1 puan ver)	

Çevrilmesinin gerekçesi nedir?

mi?dolaylı çeviri	b)evet dolaylı çeviridir ama okuyucunun bilmesine gerek yoktur.	dipnot yada parantez ile ek açıklamalar verme	→ erek odaklı → kabul edilebilir	→Madde 5 ye git (2 puan ver)
	c)hayır bu bir dolaylı çeviri değildir.	Kaynak yada erek odaklı		→Madde 5 ye git (2 puan ver)
Öncül normlar				
5. Hangi kültüre odaklı yapılacak?	a)erek kültür odaklı		→ kabul edilebilir çeviri	Madde 6 a git (10 puan ver)
	b)kaynak kültür odaklı		→ yeterli çeviri	Madde 6 a git (5 puan ver)

Madde 5'teki puanlama kullanıcının, çevirinin yönü hakkındaki isteğinin bas-kın olması açısından yüksek tutulmuştur. Aşağıdaki normlarında çeviri sürecine dahil edilmesi, çeviri sürecindeki amacın netleştirilmesine yardımcı olacaktır.

Öncül normlara ilave normlar				
6. bu metin, erek kültürde daha önce yapılmış bir çeviriye sahip mi?	evet var	→baş vur →veri tabanı	→kullan. →yeniden yap.	→print (f) erek metin program sonu →Madde 7 e git (2 puan ver)
	hayır yok	ilk kez yapıyor.		→Madde 7 e git (2 puan ver)
7-Kaynak metnin kaynak kültürde bir özelliği, bir önemi var mı? (Jamaica Kincaid "Girl" gibi)	evet var	→tanımla	→ benzer özelliği kullan. → kaynak odaklı çeviri yap	→Madde 8 e git (1 puan ver)
			→ serbest çeviri yap. → erek odaklı çeviri yap.	→Madde 8 e git (2 puan ver)
	hayır yok	→erek odaklı çeviri yap		→Madde 8 e git (2 puan ver)

Aşağıdaki bölüm ise çeviri eylemi başında karar verip sonunda programın uygulayacağı adımlardan oluşmaktadır.

çeviri süreci normları:					
8-matrix normları: şekil düzenlemesi	a)düz yazı	→çıkarmak →düz yazı	Kaynak odaklı	Madde 9 a git (2 puan ver)	
		→şekli kullanıcıya sor	Erek odaklı	Madde 9 a git (1 puan ver)	
		→çıkarmak →şiir	Kaynak odaklı	Madde 9 a git (2 puan ver)	
	b)şiir mi	→şekli kullanıcıya sor	Erek odaklı	Madde 9 a git (1 puan ver)	
		c)metin düzeni: özel bir metin düzeni var ise	→kaynak metindeki şekil özelliklerini aynen koru	Kaynak odaklı	Madde 9 a git (2 puan ver)
			→şekli kullanıcıya sor	Erek odaklı	Madde 9 a git (1 puan ver)

Aşağıdaki bölüm ise çeviri eylemi boyunca programın takip edeceği çeviri yönteminin alt adımları olarak yer alacaktır.

9- metinsel-dilsel normlar:			
a)metinde anlatıcı, hangi	→kaynak odaklı metinlerde	→aynı kişi ve zamanı kullan	Madde 9 b ye git (1 puan ver)

zaman ve kişiye ait ise;	→erek odaklı metinlerde	→aynı kişi ve zamanı kullan →ama aynı zamanda programın çözüm bulamadığı veya kullanıcının memnun olmadığı zamanlarda değişikliğe izin ver	Madde 9 b ye git (2 puan ver)		
		→değişikliğe izin ver →kullanıcıya sor	Madde 9 b ye git (1 puan ver)		
b)metin dili hangi zaman, mekan, zümreye aittir →örnek: bugünün öğrenci konuşması, gelecek yazar konuşması, dünün kamyoncu konuşması gibi	geçmiş	→geçmişe ait erek dil öğelerini kullan →2 puan ver	Genel puanlamayı hesapla →ilk 4 soru puanı toplamı/4= x →5. sorunun puanı= y →6, 7, 8, (10x9 a puanı), (2x9 b puanı) soruların toplamı/ 5= z →x+y+z= kabul edilebilir/yeterli	x+y+z > 12 →Erek odaklı, Kabul edilebilir	Program sonuna git
				x+y+z < 12 →Kaynak odaklı, Yeterli	Program sonuna git
		→geniş zamana ait erek dil öğelerini kullan →2 puan ver	Genel puanlamayı hesapla →ilk 4 soru puanı toplamı/4= x →5. sorunun puanı= y →6, 7, 8, (10x9 a puanı), (2x9 b puanı) soruların toplamı/ 5= z →x+y+z= kabul edilebilir/yeterli	x+y+z > 12 →Erek odaklı, Kabul edilebilir	Program sonuna git
				x+y+z < 12 →Kaynak odaklı, Yeterli	Program sonuna git
	Bugün	→bu güne ait kelimeleri kullan →2 puan ver	Genel puanlamayı hesapla →ilk 4 soru puanı toplamı/4= x →5. sorunun puanı= y →6, 7, 8, (10x9 a puanı), (2x9 b puanı) soruların toplamı/ 5= z →x+y+z= kabul edilebilir/yeterli	x+y+z > 12 →Erek odaklı, Kabul edilebilir	Program sonuna git
		→kullanıcıya sor →2 puan ver	Genel puanlamayı hesapla →ilk 4 soru puanı toplamı/4= x →5. sorunun puanı= y →6, 7, 8, (10x9 a puanı), (2x9 b puanı) soruların toplamı/ 5= z →x+y+z= kabul edilebilir/yeterli	x+y+z < 12 →Kaynak odaklı, Yeterli	Program sonuna git
	Gelecek	→geleceğe ait kelimeler kullan →2 puan ver	Genel puanlamayı hesapla →ilk 4 soru puanı toplamı/4= x →5. sorunun puanı= y →6, 7, 8, (10x9 a puanı), (2x9 b puanı) soruların toplamı/ 5= z →x+y+z= kabul edilebilir/yeterli	x+y+z > 12 →Erek odaklı, Kabul edilebilir	Program sonuna git
		→kullanıcıya sor →2 puan ver	Genel puanlamayı hesapla →ilk 4 soru puanı toplamı/4= x →5. sorunun puanı= y →6, 7, 8, (10x9 a puanı), (2x9 b puanı) soruların toplamı/ 5= z →x+y+z= kabul edilebilir/yeterli	x+y+z < 12 →Kaynak odaklı, Yeterli	Program sonuna git

Program sonu		
→Söz dizimi ayrımı →Anlambilim ayrımı →çeviri sıralamasını işleme koy	Print (f) erek metin	x+y+z > 12 → Kabul edilebilir çeviri
		x+y+z < 12 → Yeterli çeviri

Bu algoritma adımları önerisi yapılabilecek bir çeviri programı için basit komut adımları taslağıdır. Birçok ekleme çıkarmanın da yapılabileceği bu şablon sadece çeviri sürecinde çevirmenin aldığı kararların hangi aşamalardan geçerek alındığını göstermesi için hazırlanmıştır. Bu algoritma adımları önerisinden yararlanarak hazırlanıp, çeviri hafıza sistemleri ve daha iyi hazırlanmış veri tabanları

ile geliştirilecek çeviri programları, bugünün insanı ve yarının metinleriyle başa çıkabilecek ve İnsan Zekâsı'na bir adım daha yaklaşabilecektir.

SONUÇ

Bu çalışma ile birlikte, oldukça büyük bir piyasaya hitap eden iki özne karşılaştırılmış ve her ikisinin de artı ve eksi yönleri ortaya çıkarılmıştır. Böylece bu iki rakip haline gelen özneler arasındaki tek taraflı iddialar, karşılaştırmalı çözümleme metodu kullanılarak sonuçlandırılmıştır.

Görgül verilerden yola çıkarak geriye dönük düşünce süreçlerini (kara kutuları-Toury) gerçekleştirmeye çalıştığımız çalışmada, ortaya çıkan sonuç İnsan Zekâsı'nın çeviri eyleminde hâlâ Yapay Zekâ'dan üstün olduğudur.

Gerek güvenilirlik, gerekse kabul edilebilirlik ya da yeterlilik açısından İnsan Zekâsı Yapay Zekâ'yı geçmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; zaman konusunda da Yapay Zekâ İnsan Zekâsı'nı geçmiş, bu konuda insana ve insanlığa ne kadar zaman ve para kazandırabileceğinin sinyallerini vermiştir. Diğer kriterlerde başarılı olamasa da insan yardımı ile çok büyük işler başarılabilceğini, çeviride büyük bir ivme ve kâr elde edilebileceğini ve en azından şimdilik çevirmenlerin işlerini ellerinden alamayacağını kanıtlamıştır.

Bu çalışmanın en önemli sonuçlarından biri de çeviri ve Yapay Zekâ çalışmalarında dikkatin Çeviri Bilim'e doğru çevrilecek olmasıdır. Bundan sonra umuyoruz ki; hem Yapay Zekâ uzmanları, hem de çevirmen ve Çeviri Bilimciler birbirlerini görmezden gelmeyerek, bu konuda ortak bir paydada buluşabileceklerdir.

Bu çalışma çeviri ve Yapay Zekâ çalışmalarına giriş niteliğindedir ve bu konu üzerine söylenebilecek, yazılabilecek ve araştırılacak daha çok şey bulunmaktadır. Önermiş olduğumuz Yapay Çeviri Normları ve Yapay Çeviri Algoritması adımları önerisine daha eklenmesi muhtemel olan, bir sürü adım bulunacaktır. Bu sadece temel oluşturabileceğini düşündüğümüz bir algoritma adımları önerisidir.

Burada Yapay Zekâ programlarının veri tabanlarının da oldukça iyi hazırlanmış olması gerektiği ve bu çalışmada kullanılan SameTran programı için, programın kullanmış olduğu terminoloji veri tabanı, genel veritabanları ve dilbilgisi veri tabanlarında yetersizlikler olduğu söylenebilir. Ancak bunlar halledilemeyecek problemler değildir elbette. Bu alanlarda yeniden oluşturulacak geniş kapsamlı veri tabanları ve iyi hazırlanmış bir dilbilgisi veri tabanı bu alanda büyük bir adım atılmasını sağlayacaktır. Bu da bir başka çalışma konusudur.

Bir diğer belirtmek istediğimiz nokta ise algoritma önerimizde sadece çeviri programının “yeterli ya da kabul edilir” çeviri politikalarından hangisini benimseyerek yola devam etmesi gerektiğini bulmak için bu kadar uzun bir işleme gerek var mıdır? Burada devreye İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ arasındaki fark girmektedir. İnsan bu tür bir düşünce silsilesini çoğu zaman fark etmeden yapmakta, hatta bazıları hakkında karar vermesi saniyelerini almaktadır. Ancak bilgisayarların işletim sistemi buna uygun değildir. Bilgisayarlarda yapılacak en ufak işlemin dahi

önceden tanımlanması ve bilgisayarın bu verilen durum karşısında yapabileceği tüm olasılıkların sıralanması gerekmektedir. Diğer taraftan bu çalışmada verilen algoritma önerisi için her türlü ekleme ve çıkarma önerisi de ileride yapılacak olan ayrı bir çalışma ile denenerek, uygulamalı bir şekilde gösterilebilecektir.

Bu çalışma ile “dil bilmeyen ve çeviremeyen insanları”, “dil bilen ama çeviremeyen makinelerden” kurtararak, “dil bilen ve çevirebilen makineler ve insanlar” dönemine bir adım daha yaklaşmıştır. Dolayısı ile gelecek vaat eden bir alan olan Yapay Zekâ ve Çeviribilim bu çalışmayla bir araya getirilerek, disiplinler arası bir öncülük yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Ashworth, David; O’Hagan, Minako. *Translation- Mediated Communication In A Digital World. Facing The Challenges of Globalization and Localization.* Multilingual Matters Ltd. Sydney, 2002

Austermühl, Frank. *Electronic Tools for Translators.* Routledge. London, 2001

Baker, Mona (yay. Haz). *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies.* Routledge. London, 1998

Bassnett, Susan. *The Visible Translator, In Other Words*. Multilingual Pub. London, 1994. Çev. Salman, Yurdanur. *Gözle Görülür Çevirmen ("The Visible Translator")* Kuram. İstanbul, 1997

Berk, Özlem, *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. Multilingual. İstanbul, 2005

Boztaş, İsmail; Hasan Coşkun. *Çevirmenin El Kitabı*. Hacettepe-Taş. Ankara, 2002

Brown, Dan. *The Da Vinci Code*. Corgi Books. London, 2007

Brown, Dan. *The Da Vinci Code*. Corgi Books. London, 2007. Çev; Demir, Petek. *Da Vinci Şifresi*. Altın Kitaplar. İstanbul, 2006

Bulut, Alev. *Aşk Dört Harfli Bir Sözcüktür! Varlık*, Haziran 2006: 17

Collins, Andrea; Flynn, Andrew. *Tourism Economics: Measuring The Environmental Sustainability of A Major Sporting Event: A Case Study of The FA Cup Final*. 2008-14 (4)

Cündioğlu, Dücan. *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*. Kaknüs Yayınları, İstanbul (1. Baskı: 1999), 2005

Demir, Petek. Sabah Gazetesi. Röportaj. <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/12/gny/gny109-20050412-200.html>

Doğan, Abdullah. *Yapay Zeka*. Kariyer Yay. İstanbul 2002

Gürçağlar, Sehnaz Tahir. *Kapılar- Çeviri Tarihine Yaklaşımlar*. Scala yayıncılık, İstanbul. 2005

Holmes, James S. *The Name and Nature of Translation Studies. Translated! İçinde: Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Rodopi. Amsterdam, 1988

Hermans, Theo. *The Translator's Voice in Translated Narrative*, Target. 1996. Çev; Bulut, Alev *Çeviri Anlatıda Çevirmenin Sesi*. Kuram. İstanbul, 1997

Karadağ, Ayşe Banu. *Fantastik Anlatı Çevirisinde “Çevirmenin Sesi”*. Bildiri, Marmara Üniversitesi, İngiliz Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı. İstanbul. 2005

Karoly, Krisztina; Forised, Agota. *New Trends in Translation Studies, in Honour of Kinga Klaudy*. Akademiai Kiado. Budapest, 2005

Minton, Steven (Yay. haz.). *The Journal of Artificial Intelligence Research*. Morgan Kaufmann Publishers. San Francisco, California. Volume 3, June 1995-December 1995

Neydim, Necdet: “*Küçük Prens Çevirilerindeki Çevirmen Kararlarına Erek Odaklı Bakışla Karşılaştırmalı Bir İnceleme,*” Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi, sayı: XVII. İstanbul, 2005

Oflazer, Kemal. *Bilgisayar Destekli Dil Bilimi Çalıştayı*. Türk Cumhuriyetleri Bilgi Teknolojileri Çalışma Grubu. 14.05.2005

Öner, Işın Bengi. *Çeviri Kuramalarını Düşünürken...*: Sel Yay. İstanbul 2001

Penrose, Roger. *The Emperor’s New Mind*. Oxford University Press, 1989. Çev. Dereli, Tekin. *Bilgisayar ve Zeka, Kralın Yeni Usu I*. Tübitak. Ankara, 2004

Reiss, Katherina. *Text Types, Translation Types and Translation Assessment, Readings in Translation Theor*. Routledge. London, 1989

Rifat, Mehmet. *Çeviri Seçkisi 2*. Sel. İstanbul, 2002

Sprung, Robert. *Translating Into Success, Cutting-edge Strategies For Going Multilingual In a Global Age*, Ata American Translators Association Scholarly Monograph Series. John Benjamin’s Publishing Company. Amsterdam, Philadelphia Volume x1, 2000

Toury, Gideon. *The Nature and The Role of Norms In Literary Translation*. İçinde: *The Translation Studies Reader*. (Yay.haz.) Venuti, Lawrence. Routledge. London and New York, 2000

Toury, Gideon: *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Routledge. London, 1995

Venuti, Lawrence. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. Routledge. Londra ve New York, 1999

Whitby, Blay. *A Begginner's Guide. Artificial Intelligence*. Oneworld Pub. Oxford. 2003. Çev. Karabağlı, Çiğdem. *Yapay Zeka*. İletişim Yay. İstanbul, 2005

Yazıcı, Mine. *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. Multilingual. İstanbul, 2005

Mihrabi, Hüseyin. İnternet alıntısı: *Makine Çevirisi*. [http://www.sametran.com / makinecevirisi](http://www.sametran.com/makinecevirisi)